

Boek zes

Bij naderend onweer

1911: Gemeenteraadslid Daens

Het stadsbestuur gaf dit jaar 1911 een zeer nuttig boekje uit – gedrukt bij allesbehalve mijn vriend Van de Putte – met titel *Verslag over bestuur en toestand der Stadszaken*. Nuttig, zeg ik, want men kon erin lezen hoe het stadje van 14.820 inwoners in 1845 tot 35.272 in 1911 geklommen was. Uit de huwelijkstabellen kon men verder opmaken, dat het onderwijs er ondertussen ook al op verbeterd was: tien jaar geleden, in 1900, waren er nog veertig bruidjes niet in staat hun naam in het register neer te pennen, nu was dit aantal geslonken tot maar twintig bruidjes meer, die schaamtevol met een kruisje hadden te tekenen. Ongeveer een honderd personen moesten wegens dronkenschap in de amigo worden opgesloten, 45 stadsgenoten zaten opgesloten te Merxplas, de kolonie waar men landlopers en vagebonden onderbracht. In de gevangenis te Brugge zaten vier Aalsterse vrouwen opgesloten en in het heropvoedingsgesticht te Mol verbleven dertien minderjarige Aalstenaars. Eén troostende bijzonderheid: de stadsbibliotheek bezat 10.000 werken en 850 ingeschrevenen kwamen ze ontlenen.

Dit jaar konden ook de kinderen vanaf hun zeven jaar aangesloten worden bij de ziekenbonden, en de Filature du Canal – de fabriek Jolie – volgde de FFR op de voet om de tienurige werkdag in te voeren, met verhoging van loon. Het schiep een ietwat ongewone situatie, want hierdoor begonnen de fabrieksarbeiders een loon te krijgen, waarbij alle stadswerkers te geelogen hadden. Deze stadswerkers, mannen van de reinigheidsdienst, lantaarnopstekers, en zelfs politiemannen, werden nog steeds behandeld alsof er géén sociale veranderingen en verbeteringen waren gekomen. Zij hadden nog altijd het hoogste aantal uren te werken, voor de laagste hongerlonen die nog in de hele stad werden uitbetaald. En van het op pensioen stellen of pensioen uitkeren, was nog altijd geen sprake.

Noch baron Louis de Bethune noch Romain Moyersoën hadden aan zo iets onbelangrijks aandacht besteed. Het begon pas, toen zowel Nichels als ik het hen voor de voeten gooiden, en dat op het welgepaste ogenblik als ze

het in de gemeenteraad over de verfraaiing der stad hadden, het aanleggen van twee grote mooie lanen buiten de stadskom, en meteen het aanleggen van nog maar eens dat stadspark. Trouwens, met dat stadspark werd zo maar wat geschermd, zonder dat het ook maar iemand in het hoofd opkwam hier ooit aan te beginnen. De beide lanen, die ver buiten de stad zouden liggen, aan de ene kant dwars door de steeds verzonken weiden van Mijlbeek, aan de andere kant langs de verwildering van de Osbroeck, konden niet het minste nut opbrengen. Behalve dan, dat die waardeloze gronden plots kans hadden dure bouwgrond te worden. En terwijl Moyersoën in de gemeenteraad daar nog eens opnieuw op doorgehamerd had, schreef ik 'dat hij onder een eerlijk samengesteld stadsbestuur een nieuwe boulevard tegen zijn broek zou gekregen hebben'. En als men dan toch die nieuwe laan door de drassige weiden van Mijlbeek begon aan te leggen, gaf iedereen in de stad die meteen de naam van 'Boulevard Wildernis'. Ik liet dan weer maar eens horen, 'dat hij nu hoopte op villa's en kasteeltjes en buitenverblijven, die langs deze boulevard zouden gebouwd worden, maar dat hij zich misrekende: misschien staat daar binnen honderd jaar nog altijd geen huis.'

'Vraagt Aalst geen nuttiger werken?' liet ik horen... 'Zou de Sintannabrug niet beter verdubbeld worden en de Bisschopstraat verbreed, want elk verkeer is daar onmogelijk. Is er niets te doen aan de huizen achter de Sintmaartenskerk, die invallen van de vochtigheid? In plaats van nieuwe boulevards zou men beter 't begijnhof afbreken, dat aan het uitsterven is, en daar een schone feestzaal bouwen, te midden een plein met bomen.'

Toch werden ook nog de wildebegroeide gronden van de Osbroeck door de stad aangekocht, om er dat volkspark aan te leggen, later dan eens. En ondertussen kregen de onderwijzers der stadsschooltjes, de politieagenten, de stadsbedienden, de mannen van de reinigheidsdienst en al wie verder nog in dienst der stad was, het armzalige loontje der hongerjaren van de negentiende eeuw toegemeten.

Het was het liberale gemeenteraadslid notaris De Windt, die bij dit alles een lange punt aan zijn potlood scherpte en op een blad papier begon uit te rekenen hoeveel de aankoop en aanleg van die nieuwe lanen en ook nog de aankoop der warrelhout-bossen aan de Osbroeck, hadden gekost. Hij kwam,

alles samen, tot de som van 560.000 frank die de stad hiervoor had moeten lenen. En daaronder zette hij nog 130.000 frank, die reeds voor andere werken was geleend. Of een schuld van 690.000 frank, wat in het jaar 1911 een fabelachtige som betekende.

En nauwelijks had hij gezegd 'de stad zit voor jaren en jaren tot over de oren in de schuld', of iedereen dacht aan de ongelukkige tijd terug, toen de stadskas stelselmatig was geplunderd geworden, en men eveneens een fantastische lening had moeten aangaan, om die te kunnen dekken. Iedereen dacht eraan, en vreemd genoeg, de katholieke dr. De Naeyer sprak het uit. De andere katholieken keken er ontsteld bij op, want dat was letterlijk over de koord spreken in het huis van de gehangene.

Ik heb het vroeger nog uitvoerig gehad – in het relaas van het jaar 1902 – over dit plunderen der stadskas, door niemand minder dan de stadsontvanger zelf. Maar omdat dr. De Naeyer er toch op teruggekomen was, beschreef ik de feiten nog eens uitvoerig in mijn bladen, en eindigde ik met dit: 'Over die zaak bleef een mist hangen gelijk die van woensdagochtend. Eén man kan volle licht brengen, de ontvanger zelf. Waarom moest hij weg naar Brazilië? Waarom laat men hem niet terugkeren bij zijn familie? Alles is nu immers uitgeboet...'

Dr. De Naeyer aanzag dit als een uitdaging aan zijn adres, en vanzelfsprekend ontving ik meteen een 'recht op antwoord'. Wat te verwachten was: om het even welk blaadje, dat ook maar even zijn naam vernoemde, kreeg een 'recht op antwoord' ingestuurd. Naar *Recht En Vrijheid* stuurde hij ze zelfs zo herhaaldelijk en zo uitgebreid, dat men hem daar spottend 'onze medewerker' noemde. Ook bij mij was aan zijn artikel geen eind te zien, het vulde de hele voorpagina van mijn *Land Van Aalst*. En samengevat kwam het erop neer, 'waarom ik hem niet zélf die vraag stelde, een brief was voldoende, Brazilië lag immers niet buiten de wereld... Hij kan u antwoorden, zonder iemand te moeten vrezen.'

Zoals gezegd gaf ik het hele 'recht op antwoord', omdat ik het wel belangrijk vond dit alles nog eens onder ogen mijner lezers te brengen. En verder antwoordde ik alleen nog: 'Waarom moet ik dat doen? Kan ik weten wat in en rond de stadskas is gebeurd van 1890 tot 1902? Heb ik de ontvanger over zee gezonden? Kan ik hem doen spreken en doen

terugkeren? Waarom vraagt ge me niet, de daders op te sporen van de kindermoord in Brussel?’

Maar dr. De Naeyer, eigenaar van twee bloeiende fabrieken, had in dat lange ‘recht op antwoord’ ook nog de ontstolen 136.000 frank een ‘peulschil’ genoemd. En op gevaar af, dat ook zij een eindelooslang epistel kregen toegezonden, antwoordde men in *Recht En Vrijheid*: ‘Meneer De Naeyer, ge hebt in negen jaar tijd met 3 miljoen de som van 4 miljoen 124.000 frank gewonnen. Ge hebt aan uw beheerraad, die uit zeven man bestaat, het mooie sommetje van 442.550 frank uitgekeerd. En beweer nu niet, dat het een zeer lastig en zeer moeilijk werk is, voor administrateur te spelen: we zien dat ge nog tijd vindt om als geneesheer op te treden, gemeenteraadslid en provinciaal raadslid te zijn, voorzitter der koophandelsrechtbank, medewerker aan dagbladen en dan nog nestelend in tal van andere opbrengende commerciële zaken.’ En wat men in deze opsomming vergat: zijn talloze ellenlange, maar gratis geschreven ‘recht op antwoorden’.

Maar ik heb het steeds over de anderen, en vergeet straks nog mezelf. De linksen hielden niet op, me te verwijten dat ik – ondanks mijn aanvallen op de Aalsterse katholieken – steeds verder naar rechts opstapte. Ik zei het reeds vroeger, het waren de jonge Aalsterse daensisten die weer een stap verder naar rechts deden, maar ik had de naam. Waarheid is, dat ik stilaan te oud en te vermoeid werd om daar tegenin te gaan. Ik verlangde steeds meer naar rust, naar nog wat genieten van mijn oude dag, voor zover dat nog mogelijk kon zijn. Mijn vroegere vrienden en geestverwanten waren reeds allen weggevallen, en onder mijn vijanden verdwenen er al evenveel van het toneel. Ik begon iets als berusting te voelen, en ja, het zal wel zo zijn: berusten is verzinken in behoudsgezindheid, is wegglijden naar rechts. En als u zo iets niet aanvaarden kunt, moet u eens met mij komen praten als u ook op uw zeventigste jaar zult gekomen zijn.

Ik kon alleen maar een beetje bitter worden, als nog eens door een of ander de vroeger geslagen wonden werden aangeraakt. Toen dat jaar b.v. ook nog Willem Van de Putte overleed, de broer van Clemens, die als pastoor te Denderhoutem stond. Bij zijn overlijden schreef ik: ‘Die meneer pastoor is

dood, en ik zal mij wel wachten te doen wat hij deed, toen onze vriend Aloïs De Backer op zijn parochie Denderhoutem in lijken lag.'

Velen hebben mijn journalistieke knepen en vakkennis bewonderd of benijd. Ik heb dat nooit verstaan, ik schreef gewoon zoals ik dacht, zoals het mij op het hart lag en uit de pen liep. Misschien is dat wel het geheim van alle geschrijf. Maar steeds meer en meer schreef ik alleen nog over de kleine doodgewone dingen van alledag, over het weer, over mezelf en mijn ziekte, mijn familie, mijn zoon Franz of mijn hond Mol. Zoon Franz die soldaat was moeten worden en in een kazerne te Brussel lag, 'om te leren vechten en doodschieten, 't is akelig, in de twintigste eeuw die toebereidselen voor de oorlog. Heel mijn leven heb ik tegen dat militarisme gewerkt.' Over mijn hond Mol: 'Mol is weg, onze brave, geleerde, trouwe hond. Zaterdag deed hij gewoon zijn toertje op 't Eiland. Altijd maar gewacht, doch Mol keerde niet meer terug. Hij volgde priester Daens zo neerstig op zijn wandelingen langs de Dender en wachtte aan de deur van zijn kamer als hij ziek was. Alstublieft, heeft niemand onze Mol gezien?'

Over mezelf, dat ik weeral naar Sleidinge moest, om een rustkuur te nemen... 'En hoe gaat het hier met mij, in mijn zoete eenzaamheid? Ik kom stillekes op mijn effen, maar 't gaat niet zonder moeite. Het is twee jaar geleden dat ik hier ook aanlandde, dofgeslagen door de neurastenie. En wanneer zal ik nu mogen terugkomen? Mijn hart verlangt ernaar. Bijna onbewust wandel ik langs het station, als de treinen aankomen of vertrekken.'

Met het eerste aprilzonnetje keerde ik terug. Het was een zondagochtend, al de kopstukken onzer partij in Aalst stonden aan het station mij op te wachten, de fanfare speelde, de stationsbedienden kwamen mij de hand drukken. Een lange stoet van partijleden bracht me naar het nieuw lokaal in de Lange Zoutstraat, dat weldra moest ingehuldigd worden. Dat gebeurde dan de zondag eropvolgend, waarin we ons in stoet naar het lokaal in het Sintjorisstraatje begaven, om er het bronzen borstbeeld van priester Daens naar buiten te brengen. Waren we het Sintjorisstraatje langs gegaan, we bevonden ons op nog geen honderd meter van ons nieuw lokaal, maar we stapten in stoet op langs de Veemarkt, de Grote Markt over, om zo

de Lange Zoutstraat te bereiken. We hadden dit nieuwe lokaal ook een nieuwe naam gegeven. Het heette nu 'Volksverheffing'.

Ja, en nu moet ik ook nog een geschiedenis behandelen, waarin ik in een niet zo mooi licht kwam te staan. Iedereen was toen tegen mij, ook onze eigen partijgenoten Plancquaert en priester Fonteyne. Misschien hadden zij gelijk en ik ongelijk. Misschien waren zij het, die de vlag der opstandigheid van priester Daens hadden overgenomen en zagen zij het met weerzin aan, hoe ik een tam en ietwat ziekelijk oud mannetje werd, niet in staat om de Aalsterse jongeren in onze partij te bezielen en de oude idealen te doen hooghouden, maar mij integendeel door hen te laten gebruiken als een oude en verkleurde vlag. Maar ik heb me voorgenomen de geschiedenis van de politieke en sociale strijd in ons stadje te schrijven, en dus moet ook dát eraan te pas komen, of anders wordt het een boek waarin ik mezelf ga voorstellen als de enige man ter wereld die nooit eens gefaald heeft en nooit eens een vergissing beging.

Wij evolueerden naar rechts, in Aalst. En ik liet begaan omdat het mij best paste in mijn oude dag. Ik schreef niet langer meer woedende en opstandige artikels in mijn bladen, maar simpele dingetjes van dag aan dag. En juist hierdoor ontketende zich een algemene aanval tegen mij, van alle kanten. Het was begonnen met het over mijn hond Mol te hebben, die verloren gelopen was. En schrijvende over Mol, liet ik ook nog weten, dat hij indertijd mijn zoon Franz steeds trouw volgde naar Erembodegem, toen deze school liep bij meester De Deken... 'die goede brave meester'. En zo iets ontketende de oorlog. Het was waarheid, dat ik heel in het begin van mijn loopbaan een fanatieke katholiek was geweest, en hierdoor ook een fanatiek bevechter van het staatsonderwijs. Mede door mijn geschrijf in mijn bladen werd het gemeenteschooltje te Erembodegem gesloten, waar meester De Deken les gaf. Hij werd op 'wachtgeld' gesteld, het is te zeggen, met een loontje van niemendal heengezonden, in afwachting van een plaats die hij nooit meer krijgen zou. Ik heb daar wroeging om gevoeld, toen ik inzag dat mijn handelwijze totaal verkeerd was geweest. En toen ook ik later door de katholieken eveneens werd vervolgd en gebroodroofd, begreep ik des te meer, wat meester De Deken moest hebben geleden. Toen kwam de

tijd dat mijn zoontje Franz onderwijs moest krijgen, en wat deed ik? Ik stuurde hem niet naar een katholieke school en ook niet naar een staatschool, ik liet hem elke dag naar het nabije dorp Erembodegem gaan, om privé-lessen te krijgen van meester De Deken.

De hele geschiedenis kwam nu weer in kleuren en geuren – en niet in de fijnste – in de liberale en socialistische bladen. En tot overmaat van ramp, of door noodlottige samenloop van omstandigheden, kwam diezelfde dagen de katholieke minister Schollaert met weer een wetsontwerp voor de dag, dat het katholiek onderwijs moest bevoordeligen. Ik zei het al, en meer dan genoeg, dat ik een voorstander was geworden van álle onderwijs. Hoe meer geld voor het onderwijs beschikbaar was gesteld, hoe beter. En bovendien had ik nooit met de linksen kunnen akkoord gaan – zelfs broer Adolf niet – als het in hun bedoeling lag het katholiek onderwijs te saboteren, ten voordele van het staatsonderwijs. Ik hád de vergissing begaan, vroeger, het staatsonderwijs te helpen saboteren ten voordele van het katholiek onderwijs, en ik wou niet meer dezelfde vergissing begaan aan de ándere zijde. Ik had naast liberalen en socialisten gestaan om eerlijke volkswetten te doen stemmen, ik had met liberalen en socialisten op straat betoogd, en zelfs gevochten, om sociale veranderingen en verbeteringen te veroveren. Maar ik wou geen knecht worden der even fanatieke loge, die het er alleen om te doen was de kerk en de religie te bevechten. Ik steunde in het parlement de katholieke minister Schollaert, en de oorlog tegen mij nam in alle hevigheid toe.

En dat ogenblik beging ik een vergissing, de vergissing van een oudwordend man, die in zijn leven hulde en waardering van hogerhand had moeten missen. Minister Schollaert was me dankbaar. In de wandelgangen van het parlement sprak hij me aan, een vriendelijk praatje over weer en wind en hoe het met mijn gezondheid ging, en dat ik hem eens moest bezoeken op zijn kasteel in Westerlo, waar in de tuinen alles volop in bloei stond. En ik, dwaas genoeg, aanvaardde ‘dit zeker te zullen doen, de week eropvolgend dan’.

Ik vond er nog geen graten in. De liberaal De Blicck had me gevraagd om op zijn buitengoed wat rust te nemen, en ik had het aanvaard en daar in rust en stilte mijn boek over priester Daens geschreven. Nu vroeg een

katholieke minister me bezoek te brengen op zijn kasteel, en ik aanvaardde het eveneens. En meteen gingen de poppen aan het dansen. Het waren de liberalen die het ergst in woede ontstoken. Zij gooiden me naar het hoofd dat het niet dezen waren die staatsonderwijs hadden genoten, welke mij en mijn broer jarenlang achtervolgd en gebroodroofd hadden, maar wel de kwekelingen van het katholiek onderwijs die hem 'loekedoe' en 'zot' hadden achternageroepen... 'En nu, meneer Pieter is alles vergeten, en gaat zijn paasvakantie doorbrengen op het kasteel van minister Schollaert, de vijand van óns staatsonderwijs, om er voor een goede buikvulling zijn geweten te verkopen.'

De socialisten vonden 'dat de liberalen het mij eens goed gelapt hadden'. Maar in feite wreven ze er zich de handen om, en zegden ze 'dat het de eigen schuld der liberalen was: zij waren de mannen die met geld en raad en stemmen, met álles, hadden meegeholpen om de partij van Daens in leven te roepen. En nu stonden ze daar met een bedekte vijand, die noch mossel noch vis meer was.'

Iedereen keek uit naar mijn bladen, wat ik zou zeggen om mij te verrechtvaardigen. Ik kón niets zeggen. Minister Schollaert had bij het middagmaal zijn spijt erover uitgedrukt, dat onze christen volkspartij niet steeds aan de zijde der katholieken stond. Met een bitter glimlachje had ik daar alleen op geantwoord, dat zijn spijt twintig jaar te laat kwam. Maar voor de wereld verzweeg ik dit gesprek.

Het ontketende ook een der heftigste ruzies in onze eigen partij, die een breuk zou veroorzaken welke nimmer kon hersteld. In eerste plaats nam priester Fonteyne het me zeer kwalijk, die vanwege de kerk evenveel had te verduren gekregen als priester Daens. Fonteyne was een onverzoenlijke vijand van deze kerk geworden, en dus ook van het katholieke onderwijs, dat in handen was der geestelijkheid die hem had uitgestoten. En in het Gentse was er Hector Plancquaert, eveneens een onverzoenlijke vijand van al wat katholiek moest genoemd. En dat ik nu de katholieke scholen gesteund had, en ook nog bij een katholieke minister weest middagmalen was, voelde hij aan als een dolksteek in de rug. Waar Plancquaert en priester Fonteyne ook maar niets of niets voor elkaar voelden, waren zij nu plots

eensgezind om mij de grofste verwijten naar het hoofd te slingeren. Plancquaert strekte op een bijeenkomst der daensisten de beschuldigende vinger naar mij uit, en zei: 'Ik ken uw pogingen, in 't werk gesteld te Aalst. Mannen, in uw rangen geslopen, verrichten er werk voor rekening der katholieken.' Priester Fonteyne ging een stap verder. Als voorzitter van de christen volkspartij te Brussel gaf hij ontslag 'om te protesteren tegen de houding van Pieter Daens bij de bespreking der schoolwet'.

De opstand in eigen rangen breidde zich uit. Bij priester Fonteyne en Plancquaert voegde zich ook Minnebo uit Brugge. Verlaten door Brussel, door Brugge en Gent, kwamen wij te Aalst heel alleen te staan. Plancquaert schreef steeds maar heftiger artikels tegen mij, 'dat ik naar de behoudsgezinden was overgelopen en onze partij aan haar hardnekkigste vijanden had overgeleverd'... 'Als men bedenkt dat de oppositie veertien jaar lang die familie op alle mogelijke wijze gesteund en geholpen heeft! Zonder de oppositie zouden pastoor Daens of Pieter Daens nooit verkozen zijn geweest, de behoudsgezinden hadden ze van honger doen omkomen. En nu, wat doet meneer Daens? Al wie hem geholpen heeft en diensten bewezen, levert hij over aan zijn vijanden. Is 't niet smerig, is 't niet schandelijk?' Toch was Plancquaert nog voorzichtig genoeg, dergelijke woorden in de mond te leggen van 'een vriend die met hem sprak', zodat hijzelf nog ietwat verzoenend 'deze vriend' kon antwoorden: 't Valt niet te loochenen, de houding van Daens is heel erg veranderd. Doch is het daarom verraad? Meneer Daens wordt heden veel geveleid door de rijke katholieken en groten dezer wereld. Vooral als een democraat van geringe afkomst en kleine oorsprong het waagt veel in betrekking te komen met hen, wordt hij bijna altijd gevangen in de strikken der vijanden van de democratie. In elk geval, de houding van Pieter Daens is voor elke democraat een grote teleurstelling en een reden voor vrees. De triestige toer, ons nog door priester Daens gespeeld vóór zijn dood, ligt nog te fris in ieders geheugen.'

En toen schreef Plancquaert ook nog het ergste, een enkel zinnetje, dat weldra een 'gevleugelde uitdrukking' zou worden, door iedereen te pas en te onpas aangehaald: 't Is het lot van al wie een Daens helpt en steunt, erdoor gefopt te worden. Zo iets is niet echt christelijk, maar wel echt Daens.'

Ook nu kón ik gewoon niet antwoorden. Steeds opnieuw hoorde ik het ergens achter in mijn hoofd hameren: wie met een Daens omgaat, wordt erdoor gefopt. Gefopt, gefopt. Dat was het dus wat ze allen voelden. De Pelsmaecker, De Backer, ze hadden zich door ons gefopt gevoeld. Van Schuylenbergh, die dacht De Backer te zullen opvolgen, had zich gefopt gevoeld. Ducatillon, die broer Adolf 'die Pontius-Pilatus' had genoemd, priester Fonteyne die het voorbeeld van priester Daens had willen volgen, Plancquaert die het anders reeds tot burgemeester van Worteghem zou gebracht hebben, zij voelden zich gefopt. De liberalen en socialisten, het volk uit de arbeidersbuurten, zij voelden zich gefopt omdat ik in een kasteeltuin had gewandeld en met de minister had gemiddagmaald. Wie met een Daens omgaat, hij wordt erdoor gefopt...

Had ik mij misschien nooit met politiek moeten bemoeien? Had ik gewoon mijn bladen moeten uitgeven, met een lach en een kwinkslag, en zorgvuldig vermijnd ergens iets van onrecht in deze wereld aan te klagen? Had ik mijn 25.000 lezers álle moeten behouden, de katholieken geen stro in de weg leggend, de kerk niet tegen de schenen schoppend, de liberalen vriendelijk groetend, en aan de opkomst van het socialisme zo weinig mogelijk aandacht schenkend? Ja, dan zou ik een mooi en rustig leventje gekend hebben, dan zou ik een rijk en welvarend man geweest zijn, misschien wel aan het hoofd van een dagblad zoals *De Volksstem* er nu een was, maar groter nog, met 50.000 lezers, met 60.000 lezers. En waar ik ook kwam of ging, pastoor, liberaal, socialist, jezúiet, logeman, men zou me eerbiedig hebben gegroet: 'dag schatrijke meneer Pieter Daens'.

Gefopt, ja. Maar zij niet door mij, ik door hen. Ik was de grote gefopte in deze hele politieke strijd der negentiende eeuw, waarvoor ik alles gegeven had, mijn fortuin, mijn welvaart, het geluk van mijn huishouden en mijn kinderen. En zelfs nu de rust van mijn oude dag, waarop ik recht had. Hoe lang had ik nog te leven? Misschien een paar jaartjes nog, waarin me het recht ontzegd werd als oud mannetje op een bank van het zonnetje te kunnen genieten. Maar goed, ik wil niet beginnen kwijlen. Ik stelde dit alleen maar vast, en antwoordde gewoon niet. Jules Demarrez, een der Aalsterse jongeren die in onze partij aan bod kwamen en naar rechts aan het opstappen waren, antwoordde in mijn plaats. Hij antwoordde Plancquaert:

‘Verschillende artikelen, verschenen in *Het Recht*, doen ons pijn aan het hart. Ze bevallen ons hoegenaamd niet, noch wat betreft de vorm, noch wat betreft de inhoud. Plancquaert ziet in volksvertegenwoordiger Daens haast een overloper en verrader. Maar niet in een veelgelezen blad als *Het Recht*, niet in het openbaar, moeten partijleiders hun vuil linnen wassen, maar wel op een algemene partijvergadering, waar de kwestie besproken wordt en men zich daarna onderwerpt aan de meerderheid. Is meneer Daens een overloper omdat de katholieke rechterzijde hem toejuicht? Vroeger was het de linkerzijde die toejuichte, was hij dan ook een overloper? Maar we hopen dat dit alles nog kan geëffend worden, laat ons de uitslag der partijvergadering bijwonen.’ En in een voetnota deelde hij ook nog mee, ditzelfde artikel naar Plancquaerts blad *Het Recht* te hebben gestuurd, doch dat het daar geweigerd was geworden.

Ik besloot me dan te verantwoorden voor de partijgenoten en liet in ijlt tempo een partijcongres inrichten. Het had plaats in de zondagnamiddag, in ons nieuw lokaal. En wat ik gehoopt had, gebeurde: alleen door nog eens allen bij elkaar te zijn en wat te babbelen, achterhaalden we dat élk van ons reeds door de katholieken gepolst was, net zoals ik door minister Schollaert. Misverstanden raakten opgeklaard, en tenslotte waren de jonge Aalstenaars daar, om nog eens opnieuw te zeggen ‘dat we noch katholieken, noch liberalen of socialisten waren, maar daensisten: onze vlag is de groene vlag enz...’ Ook ik nam even het woord, en ondanks mezelf was het ongeveer net hetzelfde van wat die jongeren hadden uitgekraamd, maar met minder bombast. Ik zei er: ‘Wat er ook mag gebeuren, ik zal mezelf blijven, Pieter Daens.’

Maar bij de oppositie had ik afgedaan. Als ik nog in de Kamers het woord voerde, over om het even welk onderwerp, werd me dit onmogelijk gemaakt. Zogauw ik het spreekgestoelte beklom was er geroep en gewoel, door de Walen omdat ik in het Vlaams sprak, door de liberalen omdat ik bij minister Schollaert te gast was geweest, door de socialisten omdat ik mede door hun stemmen verkozen was geraakt en toch een katholiek ontwerp had gesteund.

Ofwel was de duivel ermee gemoeid, ofwel was het een complot tegen mij om me als politiker helemaal te kraken, maar almeteens was er sprake van, op 15 augustus in de straten van Brussel te manifesteren. Oorspronkelijk was het plan te manifesteren voor algemeen stemrecht, een programmapunt dat de socialisten nu al enkele jaren hadden verwaarloosd. Nu wensten zij plots weer eens een nieuwe aanvalsgolf in te zetten. In *Recht En Vrijheid* werd dit aangekondigd met volgende: 'Op 10 augustus vergaderden reeds in het park van Sintgilles de betogers, die de oproep onzer werkliedenpartij beantwoord hadden, om de plechtige eed af te leggen onverpoosd voort te strijden tot de dag waarop het zuiver algemeen stemrecht zal veroverd zijn. De Belgische socialisten hebben geen enkele dag hun eed vergeten.'

Vergeeten niet, maar wel op zak gestoken. Iets wat pastoor Daens hun indertijd nog verweten had. Toch was ik meteen akkoord hun oproep te beantwoorden, hadden ze aan deze manifestatie voor algemeen stemrecht ook niet het wetsvoorstel Schollaert gekoppeld. En daar zat ik dan weer. Waarom moest men in godsnaam weer met dat wetsvoorstel voor de dag komen, als het ging om de verovering van het zuiver algemeen stemrecht? Was die aanvalsgolf voor algemeen stemrecht alléén niet meer dan voldoende geweest? Of wilden de socialisten hiermee ook de liberalen er zo dicht mogelijk bij betrekken? Voor mij echter, die me voor dat wetsvoorstel had uitgesproken, was het hierdoor onmogelijk geworden aan deze betoging deel te nemen. Dat liet ik ze dan ook weten: 'Door alle afgevaardigden der daenspartij werd het voorstel gedaan aan de betoging deel te nemen, als deze uitsluitend het zuiver algemeen stemrecht tot doel heeft, doch als de schoolwet er jammer genoeg aan gekoppeld blijft, wij ons moeten onthouden.'

Liberalen en socialisten waren diep verontwaardigd. Zelfs de liberale volksvertegenwoordiger Rens liet zich voor een zeldzame keer horen. Te Geraardsbergen riep hij uit: 'Daens zal moeten rekening geven aan zijn kiezers.' En ik antwoordde: 'Ja, meneer Rens, Daens zal dat doen. Maar gij, waar zijn uw rekeningen? Daens sprak donderdag drie keer na elkaar tegen de oorlogsbegroting, maar door het lawaai van liberalen en socialisten tegen mij, werd het niet gehoord. En gij, hoeveel woorden staan er van u tegen de

oorlogsbegroting in het Kamerverslag? Zero, zero, en nog eens zero. En zo is het in alle kamerzittingen.'

Ze waren verontwaardigd, de liberalen. Ze haalden alle mogelijke oude koeien uit de gracht, dat zij ons heel in het begin veel geld hadden gegeven om onze verkiezingsstrijd te kunnen voeren. Ja, zij haalden zelfs de langvergeten geschiedenis van 'Jezebel' weer uit de hoek: dat zij daarover eens een verbeterde historie zouden aanhalen. De socialisten namen dit gretig over, en voegden er niet zonder leedvermaak aan toe: 'Dat de liberalen met hopen geld tegen de daenspartij hebben aangegoooid weten we, maar over de historie van Jezebel zouden we wel eens wat méér willen vernemen. *De Volksgazet*, die deze kwestie nog eens heeft opgerakeld, moet nu maar eens klare uitleg geven, temeer omdat zij alleen de ware toedracht ervan kent.' Ze kwamen er steeds maar op terug, de socialisten... 'Eigenaardig is het wel, dat ook meneer Daens met geen woord meer rept over die zogenaamde omgekochte vrouw, die priester Daens had te verleiden. Mag of kan hij de mond niet openen?' Ze moedigden zelfs de jonge daensisten aan, te onderzoeken op wat voor wijze hun voorgangers verkiezingsstrijd hadden gevoerd. Maar niemand zou de socialisten dat pleziertje gunnen: zowel daensisten, liberalen als katholieken hielden omtrent Jezebel het slot op de mond. Want uiteindelijk hadden wij, alledrie de partijen, schuld aan die onverkwikkelijke historie.

Maar het gaat niet over Jezebel, doch over de geplande betoging. Had ik besloten er geen deel aan te nemen, daensisten als Minnebo en priester Fonteyne waren zinnens er wél deel aan te nemen. Minnebo schreef: 'De christen democraten van Brugge hebben besloten met vlaggen en klaroenen eraan deel te nemen.' En priester Fonteyne schreef zelfs in *Het Recht*, het blad van Plancquaert: 'Al was ik maar alleen, met een stok en een groene lap, maar ik zal erbij zijn.' Nichels liet dit alles weten in *Recht En Vrijheid*, en mocht er zelfs aan toevoegen: 'Het is met oprecht genoegen dat wij vernemen, hoe ook de daensisten van Denderleeuw besloten hebben, mét hun fanfare deel te nemen aan de betoging. En zo kan het heel makkelijk gebeuren, dat Daens en zijn groepje Aalsterse volgelingen weldra heel alleen komen te staan.' De week eropvolgend was het nog erger, dan mocht Nichels ook nog laten weten: 'Na priester Fonteyne, na de fanfare van

Denderleeuw, heeft ook de fanfare van Denderhoutem beslist aan de betoging deel te nemen. We hebben nu reeds de deelname van priester Fonteyne, Minnebo van Brugge, Boriau van Denderleeuw, Van den Buele van Denderhoutem, Plancquaert van Gent... en nog blijft Daens koppig, nog doet hij niet mee!

Ze gaven me echter een laatste kans. Men liet me weten, dat de geplande betoging dan alleen in het teken van het zuiver algemeen stemrecht zou staan, zonder er de schoolkwestie bij te sleuren. Dit gebeurde twee dagen vóór de betoging, en nog gauw liet ik horen: 'Bij deze ons gegeven verzekering stappen we dan mee naar Brussel op, om voor het algemeen stemrecht te manifesteren. Moge de betoging prachtig zijn en de goede gevolgen hebben die het volk ervan verwacht.'

We zaten echter midden in de hondsdagen. Al wekenlang brandde en gloeide de zon, en iedereen was bekap. Ik had nog enkele dagen rust moeten genieten, doch daar was geen tijd meer voor. Ik viel dubbelthoop en in mijn dagklapper schreef ik nog: 'Ware 't niet voor mijn familie, voor de vrienden, voor de partij, ik zou tot aan mijn dood in een eenzaam klein celleke willen leven, al ware het in een gevangenis.' Het kon de socialisten niet schelen: 'Plicht gebiedt u aan de betoging deel te nemen. Aalst zal vertegenwoordigd zijn door socialisten en liberalen, elk met hun fanfare aan het hoofd.' Het kon ze niet schelen, dat een loden zon alle leven verbrandde. Het kon ze niet schelen, dat ze reeds van in de zeer vroege ochtenduren uit de veren moesten – de trein vertrok rond vier uur in de ochtend in het station te Aalst – en ze pas rond elf uur in de avond weer thuis zouden zijn. Ik ging, maar ik was er bijna heel alleen als Aalsterse daensist. Wat oude daensisten uit de arbeiderswijken hadden me gevolgd, vooral mensen uit de Osbroeck, maar van de jonge daensisten liet zich niemand zien. In liberale en socialistische bladen schreven ze 'dat priester Fonteyne overal op de doortocht werd toegejuicht, maar Pieter Daens bijna niet bekeken werd'.

Er werd me geen rust gegund. Nog maar nauwelijks waren de partijmoeilijkheden aangaande de betoging achter de rug, of ik moest me klaarmaken voor een nieuwe strijd: de komende gemeenteverkiezingen. Daar begon ik dan ook aan, en meteen plofte ik omver en moest men mij

weer naar Sleidinge overbrengen. Van daaruit schreef ik nog, zoveel ik kon, voor mijn bladen. Vooral iets dat ik een ‘interview met mezelf’ noemde:

‘Ik, 69 jaar zijnde, aanzag me als een reus. Maar helaas, ’t was van “hou, peerd!” Ik moest weer naar Sleidinge.’

‘Voor hoelang?’

‘Ik weet het niet. Het is de diabetes, een ziekte die voortkomt van afbeuling der geesteskrachten. Ook door kommer, last en verdriet.’

‘Heb ik veel verdriet gehad?’

‘Inwendig, ja. Het leven is een kruisweg. Geen hart zonder smart. Ja, ik moet het zeggen: die geheime samenwerkingen tegen mij, die sluwe ondermijningen, leugen en laster in honderden gazetten en op duizenden tongen. Dat ik onze volkspartij verkocht heb aan de katholieken, dat ik bijeenkomsten had met baron Louis de Bethune en meneer Moyersoën, dat Van den Bruele brieven op zak heeft die mijn verraad kunnen bewijzen...’

Midden september was ik dan voldoende bijgelapt, mijn krachten keerden langzaam terug. Maar in Aalst aangekomen, stelde ik vast dat de verkiezingsstrijd reeds in volle gang was. De socialisten deelden mee, dat de katholieke kopstukken onzer stad, na vergadering, bezoek hadden gebracht aan het huis van Delaforterie, mijn schoonzoon, en dat daar over samenwerking der daenspartij met de katholieken was onderhandeld. En nogmaals haalden zij aan, dat Van den Bruele, die weldra mijn schoonzoon zou worden, bewijzen van mijn verraad op zak had. Het werd nu de tijd voor Van den Bruele hiertegen in te gaan. Hij daagde de socialisten uit tot een tegensprekelijke meeting in ons lokaal, ‘om er hun valsheid en oneerlijkheid te weerleggen’.

Iets wat dan ook gebeurde. Het was Nichols zelf die kwam, vergezeld van een vrij groot aantal zijner partijgenoten. Hij begon ermee ‘dat Plancquaert had laten weten bij minister Van den Heuvel te zijn geroepen, en dat hem daar voorstellen waren gedaan om de christen volkspartij aan de katholieken over te leveren; dat priester Fonteyne het niet onder stoelen of banken stak, te hebben mogen kiezen tussen drie goede plaatsen, als hij vaarwel wilde zeggen aan de christen volkspartij... doch dat er maar één man was die géén voorstellen waren gedaan, en dat dit Pieter Daens was: hij is wel bij minister Schollaert uitgenodigd geweest, doch alleen maar om

naar de bloemen in de tuin te kijken.’ Dat zei Nichels allemaal, en zich tot Van den Bruele wendend besloot hij: ‘En gij, Van den Bruele, zijt op de hoogte van deze bijeenkomsten.’

Maar Nichels was een ruw man en een impulsief man, en eenmaal in het vuur van zijn rede wist hij geen maat meer te houden. Hij noemde mij een verrader, en naar het borstbeeld van priester Daens wijzend riep hij uit ‘zoals die een verrader is geweest’. Van den Bruele zei – en schreef het achteraf ook nog – dat het Nichels niet paste bij een debat tussen hen beiden, ook nog naar het borstbeeld van priester Daens te spuwen. Bloemrijke taal bestond echter voor Nichels niet. Elk woord betekende net datgene wat het betekende, en niets meer of niets minder. Hij was dan ook diep verontwaardigd, te moeten horen dat hij ‘gespuwd’ had naar het borstbeeld van priester Daens. Hij liep de hele stad rond en sprak elkeen aan ‘of iemand van hen gezien had, dat hij naar dat beeld gespuwd had?’

Ik had het echter verkorven, en voorgoed. Zelfs Anseele bekeek me niet meer, in de gangen van het parlement. En in volle Kamers riep hij me zelfs toe: ‘Verrader!’ Hij zei ‘dat ik iedereen trachtte wijs te maken, hoe er in de oppositiepartijen een complot tegen mij zou bestaan. Arme snul! De oppositiepartijen zijn alleen verontwaardigd, omdat gij op late ouderdom de dompers gaat helpen en steunen, en de strijd der democraten verloochenen.’

Dan waren er de gemeenteverkiezingen. Al van in april had baron Karel de Bethune erop aangedrongen, een bestuur samen te stellen, dat zich alleen met deze strijd zou bezighouden. Ook drong hij erop aan, zo gauw mogelijk onze lijst samen te stellen, en na heel wat draaien en keren waren het dan ik, Pieter Daens, en mijn oude vriend de horlogemaker Boone. Er kwamen ook een paar oude daensisten op de lijst, een schrijnwerker en een winkelier, maar na mij werden de meest verkiesbare plaatsen ingenomen door de overgelopen katholieken baron Karel de Bethune, advocaat Celestin Ghyselinckx en dokter Alfons Verhaegen. Het was waarheid, een democratische lijst kon het niet meer genoemd. Gnuivend deelden de socialisten het mee: ‘Baron de Bethune, advocaat Ghyselinckx en dokter Verhaegen, drie katholieken die haast nooit een voet gezet hebben in hun lokaal, en zéker nooit een voet hebben gezet in de arbeidersbuurten... Pieter

Daens, hoe ver is het met u gekomen!' En ze voegden er ook nog aan toe, vernomen te hebben 'dat invloedrijke katholieken niet vreemd waren aan de samenstelling van deze lijst'. Iets wat door het katholieke dagblad *De Volksstem* nog eens met nadruk werd herhaald: 'Schepen De Hert zegde ons, dat hij nooit in zijn loopbaan een lijst met verachtelijker kandidaten had gezien.'

Ondertussen pakten ook de socialisten reeds met hun lijst uit. Het waren haast allen bestuursleden van 'Hand Aan Hand' en hun coöperatieven, maar naast hun naam stond steeds als beroep: werkman. Podevijn, reeds jarenlang de grote baas van de coöperatieve, stond er als werkman, en Henri Flips, reeds jaren hulpsecretaris der partij en secretaris der vakbonden, stond er eveneens als werkman. Alleen Nichels had naast zijn naam 'bediende' laten aanbrengen. En om de oude partijgenoten tevreden te stellen, had men er ook nog Jan Sanders en André Van der Meersch aan toegevoegd.

Die naar ons overgelopen dokter Verhaegen kwam onmiddellijk met hen in botsing. Wat hem bezielde heb ik nooit kunnen begrijpen, maar hij wierp zich in deze verkiezingsstrijd als een leeuw op zoek naar een prooi. Hij waagde zich zelfs in de Blok Borreman, de arbeiderswijk die door de FFR was opgericht en hét socialistische bolwerk bij uitstek was. Hij stond daar op het binnenplein, dat de Gulden Boomplaats heette, en vertelde er de toegestroomde socialisten, dat het in de bedoeling van Nichels had gelegen hem hier te komen tegenspreken, 'maar niet kon komen omdat hij uitgenodigd was bij de liberaal De Blicck, om er champagne te drinken en fijne sigaren te roken'. De socialisten van de Blok Borreman aanhoorden hem zwijgend. Zij wisten dat Nichels niet bij De Blicck was, maar een vergadering van het partijbestuur voorzat in 'Hand Aan Hand'. Zij wilden echter verder vernemen, wat die dokter Verhaegen nog meer te vertellen had. Er kwam niets belangrijks meer, het blééf bij een verdachtmaken van Nichels. En toen riep iemand van de Blok Borreman: 'Wel, kom dan eens terug als de champagne op is.' Er was algemeen gelach, maar dokter Verhaegen riep er bovenuit: 'Dat zal ik!'

De week eropvolgend stonden ze weer allen op de Gulden Boomplaats, maar wie zich niet liet zien, was dokter Verhaegen. Men kwam echter een

briefje brengen 'dat hij belet was... want hij had geen tijd om champagne te drinken en sigaren te roken, hij moest zijn zieken verzorgen'. Nichols las het briefje voor, en zei: 'Verhaegen vergist zich wat dat champagne drinken bij De Blicck betreft, dat was niet ik, maar Pieter Daens... En wat het verzorgen van zijn zieken betreft, daar eist hij onmiddellijk zijn ereloon, en wie niet betalen kan moet maar creperen.'

Het was trouwens de eerste en ook enigste keer dat dokter Verhaegen in het openbaar was opgetreden. Hij bleef op onze lijst staan, omdat die nu eenmaal ingediend was, maar tot elkeen die hem ontmoette zei hij: 'Al wie zich met politiek bezighoudt is een stapele zot.'

Wat de lijsten der katholieken en liberalen betrof, opmerkenswaardig was, dat zich ook daarop geen enkele arbeider bevond. Bij de katholieken was er alleen een boerenkandidaat, en ook nog onze oude bekende uit de katholieke werkmanskring, meestergast Zander Van de Velde. Van de katholieke vakbonden, onder leiding van Petrus Van Schuylenbergh, was ook maar niemand te bespeuren. Voor de rest moest het de meest kalme verkiezingsstrijd worden genoemd die ooit gevoerd is geweest. Ik kan hem niet beter schetsen dan door de woorden die burgemeester Gheeraerds erover zei, aan de schenkbank ener herberg op de Grote Markt: 'In Aalst is het zeer stil. Daens gebaart zich weer ziek om medelijden op te wekken, de socialisten werken alleen met manifesten, de liberalen trekken per voituur Mijlbeek en Schaarbeek in, en de katholieken houden in hun sekties meeting met gesloten deuren: hoe groter dronkaard, hoe betere katholiek.'

Toch deden de katholieken nog iets méér: ze riepen nog eens hun Jonge Wacht op, de beroemde Stokslagers van vroeger. Doch die gingen zo wild tekeer, dat ze meer scha en schande dan propaganda leverden. Ze liepen zo dronken als wat, begonnen de gek te houden met een sukkel uit het tehuis voor oude mannetjes, en verwekten daarna een schandaal door aan het begin der Molenstraat enkele meisjes te omsingelen. Aan het station overvielen ze ook nog een ander meisje, dat ze met zijn allen begonnen te overgrabbelen. Uiteindelijk moest de politie tussenbei komen, en hen vragen liever naar huis te gaan.

Wat mezelf betrof, ik gebaarde me niet ziek zoals burgemeester Gheeraerds beweerd had. Ik had opnieuw mijn hoofdkwartier opgeslagen

in de wijk Osbroeck, waar ondanks onze verschuiving naar rechts nog ganse straten volkomen 'groen' mochten genoemd. De herberg waar ik verbleef noemden we 'het stadhuis', waar de groene vlag aan de gevel wapperde. Met een of andere kepi op het hoofd fungeerde Fons Breckpot, een bewoner der wijk, er als 'champetter' of politiemans.

De laatste dag vóór de verkiezing viel onophoudend druilerig nat, de op straat gegooiden manifesten lagen vuil en vertrappeld op de straatstenen. Ook in de zondagochtend, als iedereen ter stembus opstapte, viel nog steeds die fijne smokkelregen. Er werden 8567 kiesbrieven in de bussen gestopt, waaronder 151 witte en ongeldige. Bij de katholieken behaalde baron Louis de Bethune de meeste stemmen en de man van de katholieke werkmanskring, Zander Van de Velde, de minste. Bij de liberalen had De Blicke het hoogste aantal stemmen en de man van de liberale werkmanskring, Vincent, de minste. Bij ons had ik de meeste stemmen, onmiddellijk gevolgd door baron Karel de Bethune en daarna advocaat Ghyselinckx. De minste stemmen kregen de oude daensisten, zoals horlogemaker Boone. Hieruit bleek duidelijk, dat heel wat katholieken hun partij ontrouw waren geworden, en voor de 'katholieke daensisten' op onze lijst hadden gestemd. De socialisten kwamen aan het staartje, met iets te weinig stemmen om een verkozen te hebben.

Waren dan verkozen: alle oude en bekende katholieken, de liberalen brouwer Joseph De Blicke en notaris Jan-Albert De Windt, en de daensisten Pieter Daens en baron Karel de Bethune. Doch iets waarop Karel de Bethune blijkbaar niet gerekend had: doordat zijn broer verkozen was als katholiek, mocht hij volgens reglement niet als daensist in dezelfde gemeenteraad zetelen. Advocaat Ghyselinckx moest dan in zijn plaats komen.

Voor de eerste maal zouden wij, daensisten, nu ons woordje mogen meespreken in het bestuur der stad. Ik was er zo opgewonden door geraakt, dat ik weer geen woorden vond om mijn gemoed te luchten en naar het doosje met uitroptekens moest grijpen: 'Te Aalst! Aalst! De overwinning staat op ons!' Rond zeven acht uur, toen de uitslag bekend was, werd ons lokaal ingenomen door de menigte. Er werd gejubeld, gezongen en gedanst, de vrouwen uit de Osbroeck brachten een tweede zetel. Doch waar we met

geen woord over repten was het feit, dat we te Denderhoutem – waar reeds een partijgenoot burgemeester was geweest – een der grootste nederlagen kregen.

En wat zegden de socialisten? Zij hadden het over Romain Moyersoen, ‘die in zijn blad *De Volksstem* triomf kraaide, maar vergat dat in 1907 de katholieken nog de volstrekte meerderheid hadden, en nu de oppositiepartijen samen 319 stemmen méér hadden dan de katholieken’. Ze zegden ook nog ‘dat de liberalen gehavend uit de strijd kwamen: met een verlies van 607 stemmen, terwijl de socialisten er 79 hadden aangewonnen... De daenspartij mag bluffen: al de misnoegde katholieken en de afval der liberalen heeft voor haar gestemd. En zulks komt, omdat al dezen die verandering en vernieuwing willen, toch niet kunnen besluiten voor de socialisten te stemmen.’ En de conclusie van Nichels: ‘In elk geval, daensisten, liberalen en katholieken hebben nu mensen in de raad. Alleen de socialisten hebben nog geen enkele verkozene. Nochtans, het ware zo mooi geweest, moesten alle vier de partijen er vertegenwoordigd zijn geraakt.’

De verkiezing, zo kalm verlopen, zou een onverwacht staartje krijgen. Een paar dagen daarna stierf plots de katholieke schepen De Gheest, die dertig jaar lang lid van de gemeenteraad en vijftien jaar schepen van burgerlijke stand was geweest. Er moest nu herkozen worden voor een enkele man, en de strijd voor die ene man verwekte meer beroering en lawaai, dan de voorbije strijd voor de voltallige lijsten. Slechts de beide sterkste partijen, katholieken en liberalen, mochten een kandidaat voorstellen. En dit betekende in feite, dat het stadje zich nu openlijk uitspreken moest: het zou behoudsgezind stemmen en een katholiek verkiezen, of het zou vooruitstrevend stemmen en een liberaal verkiezen.

De katholieken stelden Meert voor, en de liberalen Van den Berghe. Zij hadden geen betere pion op het schaakbord kunnen vooruitschuiven, de liberalen. Van den Berghe was zijn leven lang schoolmeester geweest in het lagere stadsschooltje der Kat, en door ieder die het Katschooltje had doorlopen op de handen gedragen. Was hij geen liberaal geweest, hij zou zijn loopbaan als directeur dezer school hebben beëindigd. Nu was hij juist op pensioen gesteld, doch alleen maar als hoofdonderwijzer. Maar zelfs dit

had men onmogelijk kunnen doen, zonder hem openlijk hulde te brengen. Zelfs burgemeester Gheeraerds en schepen De Hert hadden als katholieken zich niet aan de plechtigheid kunnen onttrekken. En in *Recht En Vrijheid* had Nichels geschreven: 'Wij, oudleerlingen van meneer Van den Berghe, die weten hoeveel moed en opoffering hij zich getroost heeft om de werkerskinderen wat onderwijs te verschaffen, bieden hem hierbij onze innige dankbetuiging aan.' Nu werd op rust gestelde hoofdonderwijzer Van den Berghe tegenover de katholiek Meert geplaatst, en Nichels, meer een cijferaar dan een diplomaat, begon alvast zijn kansen te berekenen: 'Als de stemmen der socialisten, liberalen en daensisten worden samengevoegd, dan komen we tot het cijfer 4301. Daar Meert maar 4074 stemmen heeft bekomen, móét meester Van den Berghe verkozen zijn. Wij hebben nu een kans, waarom zouden we die zetel de katholieken niet ontnemen?'

Dergelijke woorden alleen reeds, waren voldoende geweest om alle behoudsgezinden als één man voor Meert te doen stemmen, maar in het kamp der katholieken zelf was wrevel en misnoegen ontstaan. Zowel de mannen van de katholieke werkmanskring, als de katholieke vakbonden van Petrus Van Schuylenbergh hadden gehoopt, dat men iemand van hén zou aangeduid hebben. Zij stelden in plaats van Meert hún man voor: De Kegel. Het mocht niet zijn, de katholieke behoudsgezinden en fortuinbezitters haastten zich, deze werkman de pas af te snijden. Hierdoor kwam het dan, dat ook een groot aantal katholieke arbeiders wraak namen, en niet op Meert maar óók op Van den Berghe stemden. Van den Berghe was verkozen met zo'n verpletterende meerderheid van stemmen, dat Nichels jubelde: 'Het is een bewijs dat de oppositie de baas in huis is, als men maar wil samenwerken... De katholieken zijn verslagen, en dát in de stad van Woeste, de stad der saussisen.'

Of al onze nieuwe 'katholieke daensisten' voor Van den Berghe gestemd hebben, betwijfel ik ten zeerste. Maar al de oude daensisten – zij die de naam hadden 'groene socialisten' te zijn – deden het dan toch. En in zo groot aantal, dat advocaat Bosteels in het dagblad *De Volksstem* schreef 'dat wij ondanks onze naam van christen volkspartij allesbehalve christelijk waren'. Waarop ik hem antwoordde: 'Omdat wij op een liberaal hebben gestemd? Och kom, er zijn nog altijd katholieken genoeg.' Hij pende nog

heel wat meer in *De Volksstem*, Bosteels, en telkens ondertekende hij dat met een andere schuilnaam, nu eens 'een Naamloze', dan weer 'een boerke van de buiten' of 'Jan van Affligem'. Maar het eindigde er plots mee, als ik in mijn bladen de onthulling bracht: 'Meneer Bosteels, waarom als advocaat u willen verkleden in een Boerke van Affligem? Het is nog geen carnaval.' Hij was hierdoor zo volkomen verrast, dat hij me in een Aalsterse koleire toeschreeuwde: 'En gij dan? Ge geeft u uit voor een arme man en ge verdient 200 frank per week.' Waarop ik dan weer antwoordde: 'Ge vergist u, 't is 200 frank per dag.' Maar aan deze steekspelen kwam plots een einde... niemand minder dan Romain Moyersoen, een der voornaamste aandeelhouders van *De Volksstem*, zei streng: 'Aan die domme aanvallen in ons blad moet een einde komen.'

Romain Moyersoen was een man met realistischer kijk op de dingen: de katholieke partij verloor stemmen, en iets moest daarvan de oorzaak zijn. Volgens hem zouden ze in zijn dagblad beter doen met die oorzaak op te sporen en zich ernaar te houden. Zelf kon hij de oorzaak ook wel aanwijzen. Hij had gezien hoe de oude Stokslagers zich weer eens hadden aangesteld, hij zag nu ook hoe haast iedereen in huis bleef, toen de oude Bokken nog eens op straat kwamen om de 'overwinning' te vieren... De oude vlag der Bokkenrijders kwam te voorschijn, en achter die vlag, op schaamtevolle afstand: tien tot twaalf man, met aan hun hoofd de vergrijsde voorvechter Achiel Eeman. Zij liepen daar als de overblijfselen der Keizerlijke Garde, die half vervroren uit Moskou terugkeerden.

Samen met baron Louis de Bethune nam hij de trein naar Ninove, waar Woeste zou aanwezig zijn om een bijeenkomst der partij voor te zitten. Wat zij daar gezegd hebben is strikt geheim gebleven, maar bij zijn terugkeer schreef baron Louis de Bethune in Van Schuylenberghs *Klokke Roeland*: 'Wij erkennen meer dan iemand anders de veelvuldige diensten van Woeste, vroeger aan het land bewezen. Maar wij zeggen nu luid: meneer Woeste moet aan het arrondissement rekening geven van zijn handelwijze. Eén ding staat vast: 't is dat de verkiezing van 1912 niet meer zal doorgaan zonder ernstige poll.'

Het ging nu Woeste, zoals het de oude Van Wambeke was vergaan: de oude bomen moesten uitgekapt.

Dat was dan ver alles over deze gemeenteverkiezing, behalve nog hoe geïnsinueerd werd, dat ik zou bedanken voor de mij toegekende gemeenteraadszetel: ‘Meneer Daens is ziekelijk, hij heeft te veel werk, hij moet volk ontvangen, brieven schrijven, naar ’t ministerie lopen, zijn gazetten opstellen... vóór hij gemeenteraadslid werd kloeg hij reeds steen en been, en nu heeft het volk hem nog zo’n lastig werk opgedragen. Hij zal ervoor bedanken, heeft men ons gezegd.’

Niet zonder wat galgenhumor antwoordde ik: ‘Ze hebben Donsj een zetel gegeven op ’t stadhuis, en met nieuwjaar gaat hij er zich triomfantelijk in neerzetten. En wat meer is, nu ik in de gemeenteraad zit zal de fanfare der katholieken me officieel moeten vergezellen bij mijn begrafenis, als ik eenmaal kom te sterven. Ze zullen wel verschrikkelijk vals spelen om mij te treiteren, maar dan ga ik met mijn vinger tegen de kist tikken. Ze mogen dan denken dat het spookt.’

Verre van te bedanken voor mijn zetel, ging ik reeds – wat al te voorbarig – een kijkje nemen op het stadhuis. De celgevangenis stond open en ik liep even binnen. Daar hadden ze me zélf nog eens binnengestopt, en dan nog op de zondagnoen van Aalst-Kermis. Het was er nog altijd even donker en vuil. Maar dit ontijdig bezoek viel niet in de smaak, de politie kwam aanlopen om me te verjagen. ‘Niemand heeft daar zaken!’ riepen ze me toe.

Nu er liberalen, daensisten en katholieken in de gemeenteraad zaten, moest een tijd van officiële samenwerking aanbreken. Maar Aalst toonde zich weer een provinciestedje, met alle kleingeestigheden eraan eigen. De kelder van het belfort werd wat opgeknapt en tot gelagzaal voor feestjes en dergelijke ingericht. Maar de katholieke meerderheid der gemeenteraadsleden zorgde ervoor, dat er slechts bier werd geschonken van de katholieke brouwerij De Gheest, en men er het bier van de liberale brouwerij De Blicck niet krijgen kon. Daar ontstond nog grotere ruzie over, dan voor zuiver algemeen stemrecht.

En toch kwam de officiële samenwerking tussen de vier partijen. Een eerste aanleiding ertoe, was het verlangen van alle Vlamingen een eigen Vlaamse universiteit te bezitten: zij eisten de vervlaamsing der Gentse

universiteit. Ook te Aalst werd hiervoor een komiteit opgericht, en voor de allereerste keer stonden nu de namen van alle gezindheden op eenzelfde lijst naast elkaar. Vanzelfsprekend was dr. Isidoor Bauwens, de flamingant bij uitstek, de voorzitter ervan. Burgemeester Gheeraerds fungeerde als erevoorzitter en de ondervoorzitters waren: de liberaal De Blicck, de socialist Nichels en ook nog uw dienaar, Pieter Daens.

In de feestzaal van het stadhuis zouden ze allen samenkomen om er een grote openbare meeting te geven, de vier sprekers van elke partij aan het woord latend. Het was te mooi om waar te zijn... nog vóór de meeting kon plaatsgrijpen, lag de samenwerking al in duigen. De liberalen kwamen met een smoesje voor de dag: zij namen ontslag 'omdat men de socialisten niet gevraagd had, de voorafgaande besprekingen bij te wonen'. Iets wat de socialisten zélf zeer spijtig vonden vanwege de liberalen, want nu waren ze noodgedwongen verplicht óók ontslag te nemen. En omdat zowel liberalen als socialisten niet meer meewerkten, werden de katholieken kwaad en wilden ze nu ook niets meer doen. Het was dan uiteindelijk alleen nog onze daenspartij, die zich voor de vervlaamsing der Gentse universiteit inspande, en dit vooral op aandrang der jongeren in onze rangen, die allen zeer vlaamsgezind voelden en dachten. Door hen zou onze partij ten andere dé vlaamsgezinde partij bij uitstek worden.

Hierdoor was dan het initiatief in ónze handen geraakt. Maar we wilden toch nog eens opnieuw proberen de anderen mee te sleuren en hiielden hiervoor vergadering op het stadhuis, mensen der andere partijen erop uitnodigend. Voor de socialisten hadden we gedacht aan Karel Van der Meersch – eigenlijk moet ik schrijven Van der Meirsch, want de naam van vader André werd in dit hele boek door verkeerd gespeld, omdat hijzelf steeds op deze wijze tekende – want Karel had met de beste hunner muzikanten een symfonie samengesteld en was meteen ook de spil van hun toneelbond geworden. Het bleek echter een vergissing van onze kant te zijn, want met die familie bleken er weer interne moeilijkheden in hun partij te zijn.

Alhoewel vader André in feite de partij gesticht had, zoveel jaren geleden – of misschien juist dáárom – kon de familie niet tot de meest tuchtvolle partijleden genoemd. Zij hadden stuk voor stuk een Uilenspiegel-

natuur, zij waren allen wat artistiek aangelegd, en zij hadden ook over alles een eigen en vrije mening die ze niet onder stoelen of banken staken. Tot de beste vrienden van Nichels konden ze niet gerekend. En vorig jaar had het bestuur der coöperatieve ook nog vastgesteld, dat vader André, als verkoper van het dagblad *Vooruit* én meteen als waard van het lokaal 'Hand Aan Hand', een iets hoger inkomen had dan zichzelf, als bestuursleden der coöperatieve. De oude Van der Meersch liet echter door niemand zijn rekening maken, hij gaf meteen ontslag als waard, maar blééf verkoper van het blad *Vooruit*. Dat was hij nu vijfentwintig jaar lang geweest, en die bestweters zouden het hem niet ontnemen. Als verkoper van *Vooruit* verliet hij het lokaal en ging hij niet ver vandaan wonen, bij zijn zoon Lukas op de Oude Vismarkt.

Op ons aandringen werd dan de commissie voor de tweede keer samengesteld, en door burgemeester Gheeraerds officieel een schrijven gestuurd naar Karel Van der Meersch, om deel ervan uit te maken. Karel liet zich niet zien. Als plichtbewust socialist kon hij niet komen zonder overleg met de partij, en ruzie hebbend met Nichels en Podevijn wou hij de partij niet verwittigen. Dit alles kwam ook nog ter sprake in de laatste gemeenteraadszitting van dat jaar 1911, waarin wij daensisten nog niet konden zetelen. De katholieken zegden er: 'We hébben een socialist gevraagd, en hij is niet gekomen.' En de liberalen gaven als antwoord: 'Ge moest officieel hun partij gevraagd hebben, om een hunner mannen aan te duiden.' Waarop Moyersoén tenslotte nog zegde: 'Steekt het daar zó nauw, bij die socialisten?'

Maar einde goed alles goed. Wat later moest de Onpartijdige Neringsbond worden opgericht, en toen werd de socialistische partij officieel gevraagd een afgevaardigde aan te duiden. Zij kozen de nieuwe waard van het lokaal 'Hand Aan Hand': Alfons Cornand.

Ik weet niet of ik erin geslaagd ben, aan te tonen hoe stilaan de nieuwe tijd was aangebroken en de ellende der negentiende eeuw vergeten geraakte. Het 'Verslag over bestuur en toestand der Stadszaken 1911' gaf ook een overzichtelijke tabel omtrent de bestaande vakbonden en haar aangesloten leden. Officieel bleek hieruit, dat de katholieke vakbonden van Petrus Van

Schuylenbergh aan de kop stonden met 1215 verenigden, onmiddellijk gevolgd door de socialisten met 1113 verenigden. De liberale vakbonden telden er 500 en de 'vrije christen democratische' – dat waren de onze – kwamen aan het staartje met 255.

De 'cinema Pathé' in het lokaal 'Hand Aan Hand' inspireerde een inwoner der stad, om in het Lange Ridderstraatje eveneens een bioscoop te openen, de 'cinema Central'. Men draaide er films op zondag, maandag en dinsdag, en vrij spoedig ook nog op woensdag en donderdag. En samen met de bioscoop deed ook de sport haar intrede: er werd een 'velodroom' geopend op de Gentse Steenweg, waar men tijdens de fietswedstrijden bijna op de koppen kon lopen. Het deed me echt genoeg, dat er nu reeds wat andere ontspanning was dan alleen maar de kroeg. Ik had het over de sport in nog dichterlijke beschrijvingen, maar *Recht En Vrijheid* was me een sprongetje vóór: zij begonnen een 'sportrubriek' te geven, met alle uitslagen der koersen.

En nog iets anders: op de meest gore plaatsen der stad werden bloemperkjes aangebracht.

1912: Katholieke revanche

Door de intrede van daensisten en liberalen in de gemeenteraad, voelden de katholieken zich verplicht zoveel mogelijk zélf te gaan bewerkstelligen, om de pluim op de hoed te kunnen steken. Gemeenteraadslid dr. De Naeyer, nog steeds de grote baas in de dekenfabriek Roos-Geerinckx-De Naeyer, liet weten dat ook bij hem de arbeiders bij hun 65ste jaar een pensioen van één frank daags zouden toegekend. Dit dan, eindelijk, in navolging der liberale fabrieken FFR en Filature du Canal.

Liberaal gemeenteraadslid Van der Schueren, eigenaar ener grote brouwerij, deelde van zijn kant mee, dat ook bij hem de arbeiders eenzelfde pensioen van één frank daags zouden genieten. Iets waaraan hij ook nog de nodige ruchtbaarheid gaf in het liberale blad *De Volksgazet*. Even wekte dit wrevel bij het andere liberale gemeenteraadslid De Blicck, eveneens eigenaar van een grote brouwerij, die in een volgend nummer van *De Volksgazet* liet weten, reeds een hele tijd dit pensioen uit te keren, maar er niet zoveel tam-tam rond gemaakt had. Commentaar van de socialisten was: 'De Blicck gaf Van der Schueren een lesje in bescheidenheid. Maar toch moeten we op onze beurt meneer De Blicck erop wijzen, dat hij niet de eerste kan genoemd: de heer Prosper Callebaut bezorgt reeds twintig jaar lang dergelijk pensioen, niet aan een enkele meestergast zoals De Blicck, maar aan verscheidene zijner gewone arbeiders. Aan een ervan, die nu in het Tehuis voor Oude Mannen verblijft, keert hij zelfs wekelijks zes frank extra uit, om die oude man wat zon in zijn laatste levensjaren te schenken. Maar goed, we kennen nu reeds de FFR en de Filature du Canal, de fabriek Roos-Geerinckx-De Naeyer, de heren Callebaut, De Blicck en Van der Schueren, en hopen dat dit schone voorbeeld door alle andere nijveraars en fabrikanten zal gevolgd worden.'

Algemene verandering en verbetering die ook door mij kon vastgesteld worden, als ik in mijn hoedanigheid van gemeenteraadslid de prijsdeling in de stadsjongensschool der Kat bijwoonde, en er de kinderen wat beter gekleed zag dan vroeger. Maar naast mij zat het gewezen schoolhoofd Van

den Berghe, eveneens gemeenteraadslid, en die maakte me opmerkzaam over het verval der klasgebouwen. Hij zei me, dat in de stadsscholen licht en warmte ontbrak... 'in sommige klassen is het zo duister, dat men op regendagen haast niets ziet, en bovendien is het er in de winter zeer koud'. Doch al waren de lokalen nog donker, vuil en koud, ik moest herinneren aan de tijd toen ik met broer Adolf daar zestig jaar geleden school had gelopen, en het mij nu trof hoe de kinderen heel wat beter gekleed liepen dan vroeger. 'Als de arbeider wat meer verdient,' schreef ik, 't is niet om méér te drinken, zoals men vroeger durfde te beweren, maar om betere zorg aan zijn huishouden te besteden.'

Ik mocht bovendien in mijn blad *De Werkman* schrijven: 'De Aalstenaars zien met voldoening, dat de straten beter gekuist worden, dat de straatwerkers neerstig bezig zijn de putten en bulten te effenen.' t Was dringend nodig, bij regenweer moest men springen of plodderen. Ook voor de Ledebaan, zo vuil en ongezond, een microbennest van pest en tyfus, zal gezorgd worden...'

Tevens was men begonnen met wat ik reeds jarenlang had voorgesteld, en daarna herhaalde malen in de gemeenteraad zou opwerpen: het park in de Osbroeck. Het was nog maar een aanloopje ertoe: een tuintje op het Burgemeestersplein, waarachter zich dan later het park moest uitstrekken. Toch schreef ik erover, 'dat elk zijn behagen had aan die volkshof in de wijk Osbroeck. t Fris groen en de bloemen zal men eeuwig roemen.' En een paar weken later schreef ik ook nog: 'Godzijdank, de droeve haatdragerij schuift weg. Alle Aalstenaars beginnen samen te spannen voor een schonere en betere stad. Een blinde kan dat zien. Het contract voor het aanleggen van electriciteit is eenparig gestemd, en bijna eenparig wordt ook gewerkt voor een grote bloemen- en reklaamstoet, met groepen, rijtuigen en wagens. Met het schoon weer spelen ál de muzieken van Aalst op de markten en pleinen. Dat is een deel van de droom: volledig feest, broederlijk en hartelijk.'

Ja, ik was nu gemeenteraadslid. Achter mijn naam vermeldde ik wel wat hoveerdig 'volksvertegenwoordiger en raadsheer'. Maar één ding is zeker: door mijn aanwezigheid werden de verslagen van de gemeenteraad frisser en levendiger. Ik wist ook daar op gepaste tijd een kwinkslag of een geestig

woord tussen te gooien. Als daensisten kwamen wij er alledrie, de overgelopen katholiek Ghyselinckx, de arbeider Blanckaert en ik, op een klein bankske aan de zijwand te zitten. Aan onze overkant zaten de liberalen eveneens met drie man op een klein bankske, en tegen de hoofdwand aan twee grote tafels de katholieken: de burgemeester, de schepenen en hun aanhang. Het was geen hoefijzer, maar een 'carré', zoals de soldaten in 't kamp van Beverloo.

Maar ik moet dan deze eerste zittingen beschrijven... Nauwelijks had de burgemeester gezegd, 'mijne heren, we gaan over tot het kiezen van drie schepenen', of Ghyselinckx onderbrak hem al, door te zeggen: 'Mijne heren, ons bankske, waar wij goed en gemakkelijk zitten, is maar klein. Maar onze partij is groot, en daarom vragen wij dat ons een schepenzetel zou toegekend worden.' Achiël Eeman slaakte hierop een diepe zucht en Bosteels liet zich ontvallen: 'Daar is die kleine al!'

Advocaat Ghyselinckx was inderdaad zeer klein van postuur, maar niet op de tong gevallen. 'Ik ben niet groot, ik weet het,' zei hij, 'maar moest men het verstand kunnen meten naar de lengte, dan zou men kunnen zeggen: hier zit een verstandige en daar niet. Maar waarom die heftigheid? De vraag is vrij, en het weigeren komt erbij.' De katholieken De Hert, De Wolf en Bauwens werden dan schepen benoemd, met 16 stemmen van de katholieken tegen 6 witte briefjes van alle oppositieleden.

Zo zat ik daar dan, te midden van hen die me gehaat, gebroodroofd en vervolgd hadden. Ook Achiël Eeman was er, de vergrijsde voorvechter der Bokken, die geen gelegenheid had laten voorbij gaan om me allerlei scheldwoorden naar het hoofd te gooien. Nauwelijks had ik het woord genomen, of hij riep daar tussenin: 'ne Komediant zijt ge, uw woorden betekenen niets.' 'Meneer Eeman,' zei ik, 'ge zetelt hier misschien al tien of vijftien jaar, en van u heb ik nooit wat anders gehoord dan domme opmerkingen.' En toen hij me wat later terug onderbrak, zei ik: 'Heren, hier binnentredend heb ik me als raadsheer voorgenomen me wél te wachten een persoonlijke wrok uit te werken. Ik wil vergeten dat hier iemand zetelt die men de Grote Waterrat noemt, en iemand die door hem meestal Groene Pie wordt genoemd.'

Er was algemeen gelach. Maar Eeman werd er alleen maar nijdiger om. 'ne Zeveraar, dat zijt ge!' riep hij. En kalm antwoordde ik: 'Meneer Eeman, het is hier geen circus, en om voor clown te spelen zijt ge toch te oud geworden.'

Naast de vijand van oudsher, Eeman, zat de nieuwe maar even fanatieke vijand advocaat Bosteels. Toen ik weer het woord had genomen en gewezen op al het verkeerde dat reeds gebeurd was, ging Bosteels demonstratief rechtstaan en zei hij: 'De heer Daens is verwittigd. Als hij voortgaat op deze wijze, zal ik uit protest *blijven* rechtstaan.' Waarop ik dan antwoordde: 'Och, meneer Bosteels, blijft gij dan maar rechtstaan tot in der eeuwigheid.'

En alhoewel ik Romain Moyersoen wel mocht, omdat hij een der eerlijkste politiekers onder hen mocht genoemd, kreeg ik het toch ook met hem aan de stok, als ik hem eens zijn spreekwoordelijke gierigheid verweet – niet voor niets noemden wij hem 't Goudvinkske – en zegde: 'Meneer Moyersoen, elk weet dat ge niet rap zijt om naar uw zak te gaan.' Alle katholieken sprongen hierop recht, riepen en schreeuwden en staken hun vuist naar mij uit. Eeman riep zelfs: 'Werd dit tegen mij gezegd, ik gaf hem een muilpeer.' Alleen Moyersoen zelf behield zijn kalmte, alhoewel hij bleek van verontwaardiging was geworden. Afgemeten zei hij: 'De hele familie Moyersoen staat bekend om haar liefdadige werken, zoals de familie Daens bekend staat om haar bedelarij.' Ik voelde dat de klap raak was, want ook de liberalen gnuifden. Ik redde me echter nog, door te zeggen: 'Och kom, ik wil graag mijn woord herroepen: meneer Moyersoen gaat niet traag en niet moeilijk naar zijn zak, hij gaat naar zijn coffrefort per ottomobiel. Is 't nu goed?'

Voor de rest kreeg de oppositie weinig kans, voorstellen te doen betreffende verbetering en verfraaiing der stad: de katholieken haastten zich telkens een slag vóór te zijn. Dr. De Naeyer riep de aandacht op de vuile straten en de modder die overal lag, op de stadswerklieden, die een beter loon moesten verdienen en een pensioen genieten in hun oude dag. Hij riep de aandacht op het onderwijs, dat zo goed mogelijk moest ingericht, en men er de kinderen een afkeer tegen de dronkenschap moest inboezemen. Louis de Bethune voegde zijn stem bij deze van De Naeyer, voor wat de vuile straten betrof, vooral in de 'buitenwijken', en stelde ook nog voor dat de stad

hulpgelden zou uitreiken voor het herstellen en in stand houden der mooiste straatgevels. Zij hadden het trouwens niet zo heel moeilijk om dit alles te bedenken... De liberaal De Blicck zei: 'Al wat ge nu ter sprake brengt, is iets dat ge opraapt uit de verslagen van de gemeenteraad: ikzelf heb dit alles al jaren en jaren voorgesteld.'

Nu ik 'raadsheer' was geworden, leek me de tijd gekomen opnieuw officiële bezoeken te brengen aan het stedelijk hospitaal. Het mocht niet. De Commissie van het Hospitaal stuurde me een brief die me zwaar op de maag viel: 'Meneer de volksvertegenwoordiger, we zien ons verplicht Ued. mee te delen dat ons Bestuur, bezorgd om de nodige rust der zieken, besloten heeft voortaan uw bezoeken aan het Hospitaal alleen toe te laten buiten de gewone bezoeken om, dus *niet* op zondag- en donderdagnamiddag. Deze toelating kan u bovendien alleen verleend worden, op voorwaarde dat het bezoeken zijn aan bepaalde en op voorhand aangeduide personen.' Als voornaamsten die dit schrijven getekend hadden: burgemeester Gheeraerds en baron Louis de Bethune.

Wat was nu in feite oorzaak van dit schrijven? Een oude vriend van pastoor Daens, woonachtig aan de Schelde, had me een sommeke geld gestuurd, met verzoek het te gebruiken voor een goed doel. Tot mederaadsheer Blanckaert en de vrienden Jan De Neve en Camiel Callebaut zei ik: 'We gaan dat geld uitdelen aan de zieken in het hospitaal.' Samen stapten we op, doorliepen de zalen van ziekbed tot ziekbed en schonken elkeen wat. En dan ontving ik die brief. Ja, Louis de Bethune had ook getekend, met kleine petieterige lettertjes, alsof hij beschaamd was om die flauwhartige daad. 'Baron,' schreef ik, 'gaat ge mij nu nog durven minzaam groeten met uw Sint-Antruttengezicht?'

Het bleek dan, dat ze het als een politieke demonstratie hadden beschouwd. Als de mij gestuurde brief in gemeenteraadszitting ter sprake kwam, ging Bosteels me verwijten, 'dat ik zelfs tot in het hospitaal politiek wou voeren'. En burgemeester Gheeraerds zei me, 'dat ik me persoonlijk wel naar het hospitaal mocht begeven, op de gestelde uren ervoor, maar dat het niet meer in stoet mocht gebeuren, na dit eerst ook nog in mijn bladen te hebben aangekondigd'. En ik schrok wel even, toen ook de anders zo

stille dr. Bauwens het woord tot mij richtte, zeggend 'dat dergelijke handelwijze verkeerd was, en zelfs zeer slécht'.

Nuja, ze konden wel gelijk hebben. Dit geval van liefdadigheid was ten slotte ook wel een beetje een propagandatocht geweest. Ik ging er dan ook liefst niet verder op in, en redde me met een kwinkslag. In *De Werkman* schreef ik: 'En in 't weeshuis, daar zal ik dan misschien ook niet meer mogen gaan? Aan de weesjongens is gezegd geweest: Donsj zit nu ook in de gemeenteraad, als hij komt en hij wil u iets geven, wat moet ge dan doen? Een der weesjongens antwoordde: Aanvaarden! al wat Donsj weggeeft is hij kwijt! Neen, was het sture antwoord... Van Pie Donsj moogt ge niets aanvaarden, dat is streng verboden.'

Wat onze raadsheer Ghyselinckx betref, die zou niet zo heel lang meer de zittingen bijwonen. Hij bleef een hele poos afwezig, zich nu eens ziek gebarend en dan weer bewarend geen tijd te hebben gevonden. Uiteindelijk nam hij ontslag als gemeenteraadslid, zonder er een reden voor op te geven. Hij wachtte tot na de verkiezingen voor Kamer en Senaat – die ik straks moet beschrijven – om pas dan met die verzwegen reden voor de dag te komen: hij wou liefst onze partij de rug toekeren en opnieuw in de katholieke rangen plaatsnemen. Het was niet de moeite waard geweest om voor zo'n luttele tijd, nauwelijks een goed jaar, van de katholieke partij naar de daenspartij over te lopen, en dan weer naar de katholieke partij terug te keren. Maar de andere 'katholieke daensisten' zouden met hem meegaan, bewarend dat ik ook hén 'gefopt' had... Als zij het niet waren, die door dit manoeuvre onze partij gefopt hadden: met ons ofwel terug katholiek te willen maken, ofwel ons te willen kelderen.

Ik bleef in de gemeenteraad op dat smalle bankske zitten – dat Ghyselinckx nog zo best had gevonden – met alleen de vriend Blanckaert naast mij. Ik moest er meemaken hoe men achter de hand de spot dreef met de uiteenzettingen van Blanckaert, en hoe *De Volksstem* voortdurend probeerde hem in het belachelijke te trekken. Ik wist het, hij was een werkman en geen redenaar of diplomaat, en daarom zei ik het hun ook, 'dat ik menig katholiek kende, die betere studies kreeg dan Blanckaert en die nochtans nooit het woord voerde... dat ik dergelijke mensen niet beledigen wou, want als ze zwegen betekende het dat ze niets te zeggen hadden, maar

dat ze dan niet moesten lachen met een werkman die zijn gedacht durfde te zeggen.’

Er waren dan dit jaar opnieuw verkiezingen voor Kamer en Senaat, en mét Ghyselinckx en dr. Verhaegen zou ook nog de derde en laatste halve katholiek, baron Karel de Bethune, mij een lelijke toer spelen. Zij werden voorafgegaan door de daensist uit Erpe, Alfons Dumont. Deze zeer droeve en bittere geschiedenis met Dumont, begon met de verkiezingspoll, waarbij de partijleden zélf moesten aanduiden in welke volgorde zij hun kandidaten op de lijst wilden geplaatst zien.

Het was de eerste keer dat wij hiervoor een poll hielden. Tot nog toe hadden we moeten lopen en draven, smeken en bidden ‘of men alstublieft op onze lijst wóú komen’, want met zijn naam op onze lijst staan betekende, dat men vrijwillig een leven van broodroof en vervolging tegemoet wou gaan. Die tijd was nu voorbij, van alle kanten waren katholieken komen aanlopen – en dan nog katholieken van naam, zoals baron Karel de Bethune – bereid gevechten te leveren om op onze lijst een verkiesbare plaats te veroveren. De tijd was gekomen, om de partijleden zélf te laten beslissen, aan wie zij onder al deze kandidaten hun vertrouwen wilden schenken.

Met het partijbestuur hadden we zélf reeds een voorlopige lijst samengesteld, en hierop stond ik eerste, Dumont tweede, Ghyselinckx derde en Van den Bruele vierde. We vreesden een lange en omslachtige stemming en daarom werd meegedeeld, dat men van ’s morgens te 9 uur zou beginnen en stipt om 4 uur in de namiddag eindigen. Als alle stemmen geteld waren, bleek onze lijst er iets gewijzigd uit te zien: ik bleef eerste, Van den Bruele kwam tweede, Dumont derde en Ghyselinckx vierde. Wat betekende dit nu, als men het eens realistisch wou bekijken? Dat onze partij, bij mogelijke stemmenaanwinst – en als grootste triomf – twee kandidaten kon verkozen krijgen, en dat deze verkozenen dan Pieter Daens en Van den Bruele zouden zijn. Ook Dumont wist dit, en door de poll van de tweede naar de derde plaats verdrongen, bestond er geen kans meer voor hem en gaf hij zijn ontslag in de partij. Wij waren hierdoor verplicht Ghyselinckx naar de derde plaats te laten opschuiven. Ik deelde het in mijn bladen mee, gewoon, met als commentaar alleen dit: ‘De poll werd zo eerlijk en stipt

mogelijk gehouden, en wie daartegen in opstand komt geeft blijk van klein karakter.’

Diezelfde week begonnen allerlei geruchten omtrent Dumont de kop op te steken: dat hij op de lijst der liberalen zou komen, dat hij integendeel op de lijst der katholieken zou komen, en dat hij, tenslotte, heel alleen met een eigen lijst zou opkomen. De socialisten gaven als commentaar: ‘Hij zal in elk geval veel steun vinden bij de dompers, want dit is in hun kaart spelen.’

Steun vond hij er inderdaad, want in de loop van een goede veertien dagen verschenen drie grote en zeer dure manifesten, door hem ondertekend, en waarop ook nog zijn portret prijkte. Het eerste manifest verscheen op 3 mei. Hij luchtte er zijn hele opgekropt gemoed in, en alhoewel het de schrikbarende aantijgingen tegen mij bevatte, moet ik het hier toch in zijn geheel weergeven...

‘Tot nog toe heb ik niet gesproken in het openbaar, over mijn afscheid van de partij der daensisten. Ik hoor aan alle kanten zeggen dat gij, meneer Daens, en bijzonderlijk uw waardige en felle opvolger en toekomstige schoonzoon Bert Van den Bruele, mij als een onwaardige en een uitgestotene der daenspartij wilt doen doorgaan... Wat is er gebeurd bij de daensisten? Gij zijt misschien reeds vergeten, meneer Daens, dat acht jaar geleden mij een afvaardiging der christen volkspartij kwam opzoeken, waaronder mijn doodzieke vriend De Backer, die mij bedroefd en terneergeslagen mijn kandidatuur kwam afsmecken, wanneer niemand rond Aalst die plaats durfde te aanvaarden, wanneer er gebrek was aan kandidaten en onze partij er niet te best voorstond. Weet gij niet meer, meneer Pieter, dat op dat ogenblik mijn vrouw en kinderen om mij heen stonden, en met tranen in de ogen mijn besluit stonden af te wachten. En heden, in 1912, na vier jaar ontberingen en tekort in het huishouden, wat verzint gij in uw Daense ziel? Nu plaatst ge me op een fopperspoll vol bedriegerij en gekonkeloes op de derde plaats, achter een onbeduidende jongen die niets van politiek afweet, omdat die jongen met uw dochterke wil trouwen. De vierduizend frank moeten in de familie Daens blijven, Pieter Daens moet voor zijn dochterke zorgen en ik moet weggestampt worden als een oud en versleten paard... ’t Is Daenswinkel geworden, of kozijntjeswinkel.’

Hij had het daarna, in ditzelfde manifest, over een door hem en mij ondertekend contract: ‘Het contract, door ons vier jaar geleden aangegaan, en waarin opnieuw uw eigen intrest en zakkenvullerij maar al te klaar uitschienen. Gij, meneer Daens, zoudt dan eerste kandidaat zijn. Gij, welstellende burger, rijke drukker, boekhandelaar en gazetuitgever, met de inkomsten van al het drukwerk der partij, moest niets afstaan van uw jaarwedde: de 4000 frank alle jaren waren voor u, zuiver en onbelast. Ik, Dumont, arme werkman, vol ellende en last van onderhoud van mijn gezin, zonder inkomsten, zonder broodwinning, ik moest in geval van verkiezing alle jaren 1000 frank afstaan. Jan De Neve, een nederige brave werkman, eerste plaatsvervanger, moest insgelijks duizend frank afstaan indien gij, meneer Daens, binst uw mandaat kwaamt te overlijden.’

Dat Dumont ook geen goed oog had in onze nieuwbakken daensisten, regelrecht uit de katholieke partij overgekomen, liet hij eveneens in dit manifest horen: ‘Was het ook al uit christen naastenliefde of uit fopperij, meneer Pieter, dat gij mij nog weinige dagen geleden hebt gezegd, “dat advocaat Ghyselinckx, onze medekandidaat, een nulliteit was, te jong, te weinig van tel en met in Aalst te weinig vrienden”? Ondertussen heeft die man ook al mijn lot ondergaan, want niemand, niemand weet wat er in het brein van een echte Daens broeit... fopperij, altijd maar fopperij. Weet gij, meneer Pieter, dat gij vóór de poll baron Karel de Bethune bijna elke dag schandelijk beledigd, gesmaad en laffelijk aangevallen hebt, in mijn bijzijn, en dit alleen maar om hem van uw fopperspoll te weren?’

Acht dagen later was Dumont er reeds met een nieuw en even duur manifest, getekend ‘Erpe, 11 mei 1912’, en eveneens versierd met zijn portret. Het viel mij nogmaals rechtstreeks aan, en nu meteen ook nog Van den Bruele:

“Terwijl ik bezig ben met dit tweede manifest gereed te maken, om de waarheid te zeggen over al de valsheid en het bedrog van Pieter Daens, verneem ik door een strooibriefje, dat ze reeds in hun wiek geschoten zijn en vol koleire en razernij lopen. Ook dat Van den Bruele tegen mij een manifest uitgeeft, met titel “Een Schandaal” en waarin hij zegt “dat het een duivelswerk der katholieken is, en mij beroept op een tegensprekelijke meeting”. Ik lach met die gemaakte mannekes, met die gemaakte koleire

van het onnozel Brullemanneke. Ik heb niets te maken met de katholieken, noch met de liberalen of socialisten. Mijn werk is mijn werk. En verder gaat het alleen tussen mij en Pieter Daens. Tussen mij, de arme gebroodroofde en verstoten Dumont, en tussen Daens, de verdrukker, de broodrover, de geldman, de valse democraat die onze beminde volkspartij naar de afgrond voert... Ik wil niet spreken van priester Daens, die geld kreeg van de liberalen en hiervan elke maand 300 frank moest afstaan aan Pieter Daens, voor zijn onderhoud. Schone broederliefde, elke maand 300 frank eisen, 10 frank per dag, voor de kost aan tafel. Een vrekkige rijkaard, een slokop, dat is Pie Daens, en 't komt allemaal van 't werkvolk, van de gazetten, van de 4000 ballen der Kamers. O, die valse martelaar. In 1908, meeting geven met lang haar, versleten broek en schoenen, en gaten in de kousen, en kermen en janken gelijk een bedelaar om 't volk te bedriegen, om de kiezers compassie te doen krijgen, en ondertussen geld winnen gelijk slijk en zijn mes laten snijden aan tien kanten tegelijk. Zou hij nu dat spelleke nog durven herbeginnen en staan bedelen met een versleten broek aan? Hij is in staat zich dodelijk ziek te gebaren en te janken en te kermen in zijn gazet: "Mensen, ik ga sterven, gaat ge mij laten sterven, zonder voor mij te stemmen?" Getekend Alfons Dumont, medestichter der christen volkspartij, meer dan 20 jaar gestreden en geleden voor de partij, 8 jaar kandidaat voor de Kamers, 4 jaar tweede kandidaat, en nu schandelijk verstoten en bedrogen door de mensenfopper Pieter Daens.'

Dat was het dan. Als verlamd zat ik deze manifesten van Dumont aan te staren. Het was dan Jan De Neve, die in mijn blad *De Werkman* Dumont van antwoord diende. Hij schreef erin, 'dat niet Pieter Daens die poll verzonnen had maar wel het bestuur van de arrondissementsbond, waarvan hij, Dumont, de eer had ondervoorzitter te zijn, maar de vergaderingen niet bijwoonde of door zekere omstandigheden niet tot daar geraakte'... 'En wat de 4000 frank betreft, gij weet dat de heer Daens jaarlijks veel meer dan 1000 frank aan propaganda voor de partij geeft. Gij schrijft dat ik, Jan De Neve, "brave en moedige werkman", eveneens 1000 frank zou moeten afstaan hebben, doch gij geeft hiermee maar een deel van het door mij ondertekende contract: onmiddellijk daaronder staat, dat ik van die 1000

frank de helft aan de partij zou moeten bezorgen, en de helft aan u, Dumont.'

Onmiddellijk hierop verscheen dan het derde en laatste manifest van Dumont, bedoeld als antwoord op Jan De Neve, en vol hernieuwde aantijgingen aan mijn adres, betreffende mijn hebzucht:

'Meneer Daens en Van den Bruele durven over mij schrijven, dat ik een lafaard ben... Jan De Neve heeft op mijn manifesten moeten antwoorden. Arme Jan De Neve, voor kandidaat deugt ge niet meer, maar om de verstoten Dumont te helpen foppen en verschoppen, daarvoor laat ge u nog gebruiken. Ik zeg en herhaal, dat het een poll van bedrog en gekonkelfoes was, en zie hier de bewijzen: waarom moest men mij op voorhand doen tekenen, dat ik me eraan onderwerpen zou? omdat er bedrog op handen was. Daens en enige mannen zijn overal rondgegaan, om het volk op te stoken in het voordeel van Van den Bruele te stemmen, de toekomstige schoonzoon van Pieter Daens. Te Denderhoutem, Welle en omliggende werd iedereen opgejaagd door Van den Bruele en gaf hij tien centen om voor hem te stemmen. Velen hebben te Aalst gepolld en kregen daarna een treinkaartje om ook nog eens naar Ninove te gaan pollen. Kinderen van 15 en 16 jaar zijn voor 5 centen voor Van den Bruele komen kiezen. Uit het omliggende van Erpe waren bijna geen kiezers uitgenodigd, omdat die voor Dumont zouden gestemd hebben. Uit Mere, met meer dan 4000 inwoners, werden maar twee kiezers gevraagd. Maar uit Hekelgem, Terafene en Liedekerke werden ze opgetrommeld. Op al mijn bewijzen antwoorden Daens en Van den Bruele met geen woord. Waarom doet advocaat Ghyselinckx niets voor de kiezing? Omdat hij het beu is in de fopperspartij van Daens. Waarom werkt de baron niet voor de kiezing? Omdat ook hij Daens niet meer kan horen of zien, sinds hij hem bedrogen en belasterd heeft. Daens beloofde op het graf van De Backer, elk jaar 2000 frank af te staan aan de weduwe en de kinderen van De Backer, en we streden als leeuwen voor de kiezing van 1904. Maar Daens hield al het geld en verbrak zijn woord. Hoe dikwijls heeft de arme weduwe van De Backer niet geschreven naar Daens, om dat geld te ontvangen? Nooit heeft ze een cent gekregen. Ze is dan nog naar Aalst gekomen om Daens aan zijn gegeven woord te herinneren, en wat gebeurde? Priester Daens ontving ze, maar

Pieter Daens wierp de arme vrouw buiten, de straat op. Over twee jaar is ze nog eens gekomen om haar nood te klagen, Daens wierp ze opnieuw buiten. En dan ging ze bij Petrus Van Schuylenbergh, die zelf een moeilijk en lastig gezin had, en die gaf de noodlijdende weduwe 50 frank. De weduwe De Backer woont thans te Brussel met haar kinderen, en die bewijzen verlangt mag het haar vragen: zij zal de brieven tonen en ook nog zeggen welke beul Daens voor haar is geweest.'

Op de aantijging dat ik onder het mom der armoede heel veel geld bij elkaar schraapte, heb ik niet meer geantwoord. Het maakte ons meer bezorgd, dat Dumont dus reeds wist hoe advocaat Ghyselinckx en baron Karel de Bethune ons gingen verlaten. Wij probeerden dan in allereerste plaats te achterhalen wie deze uitzonderlijk dure manifesten van Dumont had gedrukt en overal verspreid. Hijzelf had zo iets nooit kunnen betalen. Wij kwamen dan in eerste plaats aan de weet, dat de manifesten, in pakken bij elkaar gebonden, vanuit de katholieke associatie waren verspreid, met een briefke erbij van baron Louis de Bethune, met aanbeveling deze te verspreiden in het hele arrondissement. En we ontdekten ook nog, dat Dumont, deze eenvoudige arbeider uit Erpe, de manifesten niet zélf had geschreven, maar zich hierbij had laten helpen. In *De Werkman* mepte Van den Bruele dan terug, niet naar Dumont, doch naar advocaat Bosteels: 'Meneer Bosteels, ik herhaal de woorden mij in vertrouwen meegedeeld door een uwer partijgenoten: het eerste manifest van Dumont werd geschreven door Theofiel Sonck van Denderhoutem, en de beide andere door advocaat Bosteels uit Aalst. Zijt ge om deze aantijging beledigd, meneer Bosteels, ge kunt me in een proces betrekken. En in de veronderstelling dat uw collega waarheid sprak, meneer Bosteels, en dat gij al die stinkende modder naar ons hoofd hebt gesmeten, weggestoken achter die sukkelaar uit Erpe, als dat zo is, als die drek uit uw pen is gevloeid, ontvang dan de uitdrukking mijner diepste verachting.'

Bosteels betrok achteraf Van den Bruele in een proces... doch niet voor deze aantijging. Zelfs de advocaat van Van den Bruele haalde bovenstaande woorden tijdens dat proces nog eens opnieuw aan, maar er volgde niet de minste reactie. De enige waarheid uit Dumonts manifesten was, dat de 'katholieke daensisten' ons zouden verlaten, en dat op het meest voordelige

moment voor de katholieke partij. Of neen, er was nog een waarheid: dat Van den Bruele inderdaad mijn schoonzoon zou worden. Drie maanden later, in augustus, trouwde hij mijn dochter Anna en ging hij zich met haar te Denderleeuw als drukker vestigen.

Toen we alles omtrent de manifesten van Dumont wisten, heb ik dan in het *Land Van Aalst* gereageerd: 'De oude katholieken zegden: we moeten een christen democraat vinden die zijn kazak keert en tegen Daens opstaat. Te Erpe, bij Dumont, hebben ze die gevonden. Dumont werd door hen opgemaakt. Schande over hen, die van hem een verrader maakten. Dumont maakte Pieter Daens uit voor een gelukzoeker, een geldbeest, terwijl rond hem de judaspenningen rinkelden en het geld zonder tellen werd uitgegeven. Gij zegt dat gij verarmd en ten onder zijt gegaan voor de partij, Dumont, maar wie betaalt dan uw dure manifesten? Lang vóór u is er nog een verrader weggelopen. Hij stond alleen. En nu, we zetten er u naast. Als ge de koppen bij elkaar steekt, kunt ge misschien allebei naast elkaar op een lijst komen.'

De katholieken waren van oordeel, dat onze christen volkspartij in het slop was geraakt, dat nergens uitkomst meer kon bieden. In leven geroepen omdat de behoudsgezinde katholieke partij van geen verandering en vernieuwing wou weten, leek het er nu op of mét hun verruiming, en mét ook het ontstaan van hun christen democratische vakbonden, ons streven overbodig was geworden. Het enige wat hen te doen stond was, ons ofwel door list terug te winnen, ofwel, als ze hierin niet slaagden, onze partijleiding zo te ontmoedigen dat we vanzelfs kwamen overlopen.

Zij gebruikten beide middelen... Door de manifesten van Dumont juist in deze verkiezingstijd op zo ruime schaal mogelijk te verspreiden, wist iedereen nu eens wat die Pieter Daens voor iemand was. Onze eigen mensen meenden hieraan niet zoveel aandacht te moeten schenken. Voor hen hadden die manifesten slechts belang in de twee drie gemeenten rond Erpe, waar we tóch zeer weinig aanhangers hadden. Maar ik wist wel beter, het levende standbeeld dat Pietertje Daens was geworden, had een paar ontsierende mokerslagen gekregen. Geen rook zonder vuur, zou iedereen

zeggen, vooral omdat niet alleen de katholieken, maar ook liberalen en socialisten er voldoende tamtam rond maakten.

En ook hielden ze niet op met listen en lagen te leggen. Ik had het overlopen van katholieken naar ónze partij altijd al met argwaan bekeken. Het leek meer op binnendringen, dan op overlopen. En nu, midden deze heftige verkiezingsstrijd, enkele dagen voor de grote veldslag, pleegde Karel de Bethune inderdaad vaandelvlucht, te laat om hem nog onder schot te nemen. Het enige wat ik hieraan nog doen kon, was gauw met een vlugschriftje uitpakken: ‘Elk van ons is de overtuiging toegedaan, dat hij al die tijd een werktuig was in de handen van zijn sluwe broer Louis de Bethune. Maar mannen zien weggaan, onrein van inzicht, is een geluk en een aanwinst. Dáárom was het dus te doen! In de katholieke partij een de Bethunist en in de christen volkspartij een de Bethunist: twee heren dienen en tussen twee waters zwemmen.’

Ik was er onkundig van, dat de katholieke partijleiding in congres was bijeengekomen, met doel de oorzaken van hun achteruitgang op te sporen en maatregelen te treffen om deze oorzaken uit de weg te ruimen. Met andere woorden, zij zouden er nu mee ophouden nog langer kiezers te willen winnen, met ze tonnen bier te laten leegdrinken en kilometers worst te laten verslinden. Het verslag van hun congres kreeg ik helaas te laat in handen, want daarin had ik volgende kunnen lezen:

‘Tengevolge de invoering der evenredige vertegenwoordiging en de woedende strijd die geleverd wordt door de tegenpartijen, is de katholieke meerderheid zó klein geworden, dat het bezit of behoud van één enkele zetel van doorslaand belang kan zijn. Wij moeten bekennen dat onze partij de kreeftengang ging, en nu op het punt staat waarop zij niets meer te verliezen heeft.’

Volgde hierop een tabel met de uitslagen der opeenvolgende verkiezingen, waarop men duidelijk het achteruitboeren der katholieke partij kon volgen. En onder de opgesomde middelen om hiertegen in te gaan, kwam ook ‘het terugwinnen der daenspartij’.

‘Wie zou niet herhalen wat reeds zo dikwijls is gezegd in de schoot onzer partij, dat de plaats van die afgescheurde partij toch meer rechts is dan links, en dat wij van onze kant onze deuren en harten niet mogen sluiten

voor onze verdwaalde geloofsgenoten... Wij mogen ons niet verkleinen tot een pastoorspartij of een sakristijbond: onze deuren moeten altijd openstaan om hen terug te ontvangen die in onze rangen geboren zijn, eenzelfde godsdienstig ideaal koesteren en wellicht aan de voorposten onzer katholieke volksbeweging dienen te staan. Onze gelederen, ons ideaal, moet breed genoeg zijn om allen te omvatten.'

Zover was het dus nu, dat zij congressen konden houden zonder Woeste erbij, en een taal spraken die zij twintig jaar voordien hadden moeten spreken. Ook omtrent de sociale kwestie bleken zij nu voldoende wakker geschud. Al wilden ze niet meteen op alle mogelijke sociale veranderingen en verbeteringen gaan aansturen, ze wensten toch oog te hebben voor de stem van de arbeider. En, zoals ik zei, niet meer met hem worsten te laten verslinden en bier te laten zuipen. Hierover las ik in hun verslag:

'De uitbreiding van het stemrecht heeft een massa volk aangebracht, dat niet helemaal met de strekkingen der vroegere behoudsgezinde katholieken meegaat. Maatschappelijke ongelijkheden bestaan ook bij de katholieken, zelfs de klassenstrijd is er niet onbekend: de belangen van de katholieke werkgever zijn niet dezelfde belangen van de katholieke arbeider. Zij botsen meer dan eens tegen elkaar op, ook in de werkhuizen en fabrieken der katholieken. Het is niet voldoende op de werkman met medelijden of welwillendheid neer te blikken, tot hem te gaan, hem beschermend aan te spreken en de hand te drukken. Door het stemrecht is de arbeider een gelijke geworden, en daar moeten wij rekening mee houden.'

En dan het laatste punt dat ter sprake kwam: het heraanpassen der drukpers...

'Het is niet zonder belang eens nauwkeurig na te gaan, uit welke bronnen onze jongere tegenstrevers de kracht putten voor hun geweldige en hardnekkige strijd. Men heeft slechts enkele bladen dezer partijen in handen te nemen, om het in het oog springend contrast met onze verouderde bladen vast te stellen. Altijd en overal gewaagt men erin van strijdpenningen en partijfondsen, van meetings en manifestaties. Wij mogen het ronduit bekennen: zij hebben gezaaid en zaaien immer voort, en nu reeds bestatigen we dat ze door hun onverpoosde werking de oogst aan het inpalmen zijn.'

Zij besloten met alle macht en geld die hun ter beschikking stond, hun drukpers uit te breiden en deze aan de nieuwe tijd aan te passen. En inderdaad, naast hun dagblad *De Volksstem* hadden ze hun weekbladen *Klokke Roeland*, *De Vrije Werker*, *De Dageraad* en het *Weekblad Van Aalst*, die nu alle zouden aangepast worden. Bovendien gingen ze uitpakken met een speciaal verkiezingsblad, dat ze *De Afrosser* zouden noemen.

Wij beseften niet volkomen wat ons boven het hoofd hing. Voor mij was de grote vijand baron Louis de Bethune, de eerste onder hen die geen moeite had 'zich aan te passen'. Hij deed heel wat meer dan tot de arbeiders gaan en ze de hand te drukken. Hij verklaarde overal openlijk 'democraat' te zijn, ook al was hij verplicht zich op de lijst der katholieken te plaatsen. Hij deed aan sociaal dienstbetoon, zoals er nimmer te zien was geweest bij een katholiek, en nooit liet hij na achter opgestoken hand te vertellen 'hoe heel erg moeilijk hij het hierdoor bij de katholieken had'. Mensen die in nood waren, moesten maar zeggen dat zij daensist waren, of hij liep zich de benen van onder het lijf om ze aan brood en werk te helpen. Vroeger werd elkeen gebroodroofd en vervolgd, die men alleen maar ervan verdacht daensist te zijn. Nu was het een toverwoord geworden, om bij de katholieken alle deuren voor hen te zien opengaan. Alleen maar omdat ze niet meer hun stem zouden geven aan Pieter Daens, 'die fopper, die geldwolf', maar aan de weldoener baron Louis de Bethune.

Ja, hun manier om de verkiezingsstrijd te voeren was heel wat veranderd en heel wat doeltreffender geworden. In hun blaadje *De Afrosser* durfden zij zelfs prenten brengen met blote vrouwen en zo – prenten die bij onze doodbrave mensen meteen de kachel ingingen, bang dat de kinderen ze onder ogen zouden krijgen – maar met daaronder de steeds opnieuw herhaalde slogan: 'Voor de ziel van 't kind.'

Maar ondertussen blééf Woeste eerste op de lijst. De arbeider mocht horen dat men nu streven zou voor democratie, voor sociale verbeteringen, maar de katholieke behoudsgezinde mocht op beide oren blijven slapen: Woeste blééf. Moyersoén was reeds in de Kamers, door de dood van Pierart. De derde man had er echter te komen, door zélf te tonen wat hij waard was. Het lag aan baron Louis de Bethune zelf, derde op de lijst, of hij ja dan nee slagen zou.

De socialisten waren ondertussen de ietwat naïeve mening toegedaan, dat hun goede wijn geen krans hoefde: het kiezerskorps moest maar vergelijken welke partij zich het meest had ingespannen om sociale verbeteringen te doen bewerkstelligen. Hun voornaamste bekommernis was en bleef, of ze alléén zouden strijden, dan weer eens een van hun mannetjes op een gemeenschappelijke lijst met de liberalen te brengen. Op deze lijst der liberalen staande kreeg hun man dan een kleine kans, als alle socialisten – en misschien ook wel een aantal liberale arbeiders – op zijn naam zouden stemmen. Maandenlange onderhandelingen, ruzies, bijeenkomsten en nieuwe ruzies waren er het gevolg van. De liberalen stelden voorwaarden die de socialisten deden schuimbekken van gekrenkte trots. De socialisten stelden tegenvoorwaarden die de liberalen niet wilden of kónden aanvaarden. En uiteindelijk werd het dan tóch weer, wat het altijd was geweest: een liberale lijst, met als vijfde man op die lijst een socialist. Bij al dit geharrewar ontwaakte de katholieke *Denderbode* uit zijn oudemannetjesdutje en schreef het: ‘Naar wij horen zou de socialistische kandidaat dan de heer Brys zijn, hoofdopsteller van *Recht en Vrijheid*.’ Dit tot hilariteit van de hele stad, want zelfs het kleinste kind wist dat Brys een liberaal was, en de hoofdopsteller van *Recht En Vrijheid* Alfred Nichels heette.

Nee, niet Brys was het, en zelfs niet eens Nichels. Waarom niet, weet ik ook niet. Had men Alfred Nichels op de lijst geplaatst – in de hele stad en door iedereen werd hij aangesproken als ‘Fred’, en in de arbeiderswijken noemden de socialisten hem zelfs ‘onze Fred’ – dan zou hun stemmenaantal met sprongen omhoog zijn geraakt. Maar nogmaals had de hogere partijleiding hun Alberic De Swarte opgesolferd, de man die ook met de vorige verkiezing hun kandidaat was geweest, en toen de bal totaal verkeerd had geslagen door pastoor Daens nog te willen beledigen in zijn graf.

Hij wou deze vergissing nu herstellen, doch nog steeds niets niemendal van het stadje afwetend, en de mentaliteit harer inwoners niet begrijpend, sloeg hij aan de ándere kant naast de bal. Hij verontschuldigde zich allereerst, als kandidaat niet de tijd te hebben gevonden elke gemeente van het arrondissement een bezoek te brengen. Dat had hij in de loop der twee voorbije jaren best eens gekund, maar het deed er de mensen aan denken,

dat hij zelfs niet eens bezoek had gebracht aan de volksbuurten der stad, waar zijn kiezers verbleven. Daarna pakte hij met woorden uit, waarop de gewone man stond te kijken als een uil op een zieke koe: 'Op dit plechtig ogenblik in mijn openbare loopbaan, op deze aangrijpende stond in mijn aards bestaan, offer ik het beste van mijn wezen op het altaar der armen. Ik groet u allen op de wijze van een diepbewust socialist, dit is met reine christelijke broederliefde.'

De Swarte begreep het niet. Had hij bij de vorige verkiezing in de waan verkeerd, dat elke daensist een socialist in wording was, nu verkeerde hij blijkbaar in de waan, dat elke Aalsterse socialist nog altijd een halve katholiek moest genoemd. De rode arbeiders der volksbuurten, waar *Recht En Vrijheid* werd binnengebracht, schudden het hoofd om die hun onbekende man, die hen 'groette met reine christelijke broederliefde', en die ze nog nooit in hun buurten hadden gezien.

Maar genoeg, de beslissing viel dan. In het hele arrondissement hadden de katholieken het verpletterende cijfer van 41.402 stemmen behaald, wij 12.732 stemmen, het liberaal-socialistisch kartel 12.811 stemmen, met 4.277 voorkeurstemmen op naam van De Swarte. Ik, en ik alleen, was verkozen voor onze volkspartij, Rens voor de liberalen, maar de katholieken hadden Woeste, Romain Moyersoën en baron Louis de Bethune. Het mocht voor hen een daverende overwinning genoemd, een echte 'revanche'. Ook in *Recht En Vrijheid* begreep men nu best de situatie: baron Louis de Bethune was de lokvogel geweest, want al wie zich had laten vangen aan zijn democratisch programma, had meteen voor Woeste gestemd.

De enigen die het nóg altijd niet begrepen, waren de oude Bokken. Dat deze overwinning der katholieken het gevolg was van de enigszins verruimde opvattingen en meteen ook van vernieuwde strijdmethodes, door de jongere en breeddenkender katholieken verwezenlijkt, drong tot de oude Bokken helemaal niet door. De katholieken hadden gezegepraald en dus hadden 'zij' gezegepraald en mochten ze zich weer aanstellen zoals twintig jaar geleden. Nauwelijks was het nieuws der zegepraal bekend, of ze kwamen de straat op, de zinnebeeldige Bok voor hen uitlopend, en bereid om alles kort en klein te slaan wat tot de andersdenkenden behoorde. Het

lag niet in hun bedoeling met gerechtvaardigde trots door de straten op te stappen, zoals elke overwinnende partij dat deed. Het lag in hun bedoeling op straat te komen, te tonen dat zij nog steeds de meesters waren, herrie te schoppen en ruiten in te slaan.

Als plaats van bijeenkomst hadden ze de Varkensmarkt uitgekozen, midden in de bij uitstek socialistische buurt der Hoge Vesten, en dit alleen reeds toonde hun ware bedoelingen aan. Vrij spoedig bleek echter, dat de meesten die katholiek gestemd hadden, allesbehalve voor de kliek van de Bok hadden gestemd. De bijeenkomst was bepaald te 4 uur, maar het vertrek van de stoet moest uitgesteld: er was geen volk. Men liet de Bok dan enkele zottesprongen maken, de trommels werden geroffeld en enkele betaalde muzikanten kwamen hier en daar uit een herberg. Het was 6 uur geworden, langzaam en zwijgend stelden de muzikanten zich op. Na de optocht met de Bok bleven ze rondhangen in de katholieke herbergen, probeerden overal het haatdragend fanatisme van vroeger op te wekken, en kwamen al huilend en briesend rond mijn huis lopen. Onder hen waren ook een aantal zatte plodden en plodinnen, die huilden 'Leve Woeste, weg met Pie Donsj, de smeerlap, de rotzak, de luierik', en nog veel smeriger en vuiler geroep. Enkele partijgenoten waren hier getuige van, en drongen erop aan dat ik proces zou inspannen.

Het werd dan een proces voor de politierechtbank te Aalst. Ik kwam als eerste getuige aan het woord, en vertelde al wat ik reeds in mijn bladen had geschreven: dat zij mijn huis hadden bestormd met 30 tot 40 razenden, om er een kwartier lang de vuilste smaadwoorden te huilen. En dat zij in de maandagavond waren teruggekomen, iets na 10 uur, op de vensterluiken bonkend en huilend 'Weg met Donsj, de smeerlap'. 'Er zijn hier nog andere getuigen,' zei ik, 'maar ze kunnen of durven niet alle woorden herhalen, die toen door de katholieken werden uitgeschreeuwd.'

Werd dan getuige Josephine Verbestel geroepen, de echtgenote van partijgenoot Victor Bocqué. Zij vertelde dat zij van de markt huiswaarts keerde, met haar dochttertje Esther, en rond mijn huis lawaai te hebben gehoord. Naderbij komend zag zij vijf juffrouwen de Molenstraat inlopen, nog steeds roepend en tierend 'Weg met Donsj, de smeerlap'. Zij en haar dochttertje waren hierop beginnen roepen 'Leve Pie Donsj'. Zij konden ook

opmerken dat die juffrouwen dronken waren, en dat een van hen zelfs in haar zattigheid struikelde en viel. Van der Veurst Ferdinand, eveneens een partijgenoot, die op het lawaai uit de herberg 'De Nieuwe Wereld' naar buiten kwam, had eveneens de vijf juffrouwen gezien en ze nog horen smaadwoorden schreeuwen. Hij had er een tweetal van herkend, en gevraagd of ze niet beschaamd waren als deftige juffrouwen zat te lopen en smerige taal te schreeuwen. Een van hen had hierop geantwoord: 'Zwijg, of we doen u nog voor een maand of vijf de gevangenis ingaan.'

Daarna werden de getuigen ten ontlaste geroepen, die ofwel beweerden dat de vijf juffrouwen niet in de Molenstraat konden zijn, ofwel dat zij er wel waren maar geen lawaai maakten of niet dronken liepen. Toch bleef men nog bevreesd voor de Bok: de vijf juffrouwen werden vrijgesproken... en daar ze vrijgesproken waren, spanden ze meteen proces tegen mij in, want ik had ze dus valselijk 'zatte plodden' genoemd. Het was me alsof ik de klok weer twintig jaar zag terugzetten. Toch bleek er wel reeds iets gewijzigd te zijn: ook zij verloren, op hun beurt, dit proces.

Uiteindelijk zou me ook nog de Aalsterse geestelijkheid officieel honen. In de processie van Half-Oogst stapten steeds alle katholieke gemeenteraadsleden op, en wat moest ik nu doen, als gemeenteraadslid voor de christen volkspartij? Alle partijgenoten drongen er op aan, dit wél te doen. Samen met Blanckaert stapte ik dan op, in ons beste kostuum, eerst naar de Sintmaartenskerk. Wij zagen de katholieken spotlachen, en ons achter de rug misschien wel uitmaken voor 'muilentrekkers'. Doch waren we niet gegaan, 't zou geweest zijn: 'Ziet ge wel, ze noemen zich christenen, maar 't zijn geuzen en vrijdenkers.' Aan het altaar werd de gemeenteraadsleden een stoel gebracht door een geestelijke. Elk kreeg een stoel, behalve ik. Willens en wetens lieten ze mij alleen rechtstaan. Het was dan baron Louis de Bethune die rechtstond, om me ook een stoel te halen. Ja, dat was juist iets voor hem, de fijne diplomaat, als iedereen het zag me een stoel brengen, maar heimelijk samenspannen met allen die de christen volkspartij verlieten, om mij in de Kamers uit mijn zetel te kunnen wippen.

De enige die zich in de processie niet had laten zien, was weer advocaat Ghyselinckx. Het zou echter oktober worden als hij officieel ontslag gaf in onze partij. Het gebeurde zonder ruzie en ambras: zijn spel was gespeeld en

verder wijdde hij er niet meer het minste woord aan. Ook aan burgemeester en schepencollege stuurde hij eenzelfde brief, waarin hij meedeelde ontslag te nemen als gemeenteraadslid. Daar dit schrijven in de eerstkomende zitting zou besproken worden, bleef ik er wijselijk weg. Blanckaert ging wél. Hij hoorde de burgemeester de brief voorlezen en Achiel Eeman vragen 'of er geen reden bij opgegeven werd?' Waarop dan de burgemeester zei: 'Meneer Daens is afwezig, die ons waarschijnlijk méér daarover zou kunnen zeggen... tenware meneer Blanckaert het ons zou willen zeggen.' Blanckaert zei alleen maar: 'In onze partij is de ingang en de uitgang vrij voor iedereen.' Waarop dan Eeman, duidelijk hoorbaar teleurgesteld: 'Dat stond zondag al in de gazetten van Pie Donsj.'

Mét de socialisten zouden wij nog een hernieuwde aanvalsgolf inzetten voor het zuiver algemeen stemrecht. Aanvalsgolven die steeds maar heftiger werden en toch steeds opnieuw doodliepen. Ik zou het zuiver algemeen stemrecht bij leven zelfs niet meer meemaken. Maar vooraleer deze aanvalsgolf 1912 te beschrijven, moet ik ook nog – neem het me niet kwalijk – de misschien onbelangrijke maar mij sterk aangegrepen dood van Tistje de Gazetverkoper meedelen. Jarenlang had Tistje straat-in straat-uit gelopen, belast en beladen met mijn gazetten. Het leek hem niet genoeg: hij was meteen ook de man die onze ziekenbond ziel en leven schonk. Hij was verkoper van mijn bladen én tevens rondganger voor onze ziekenbond. Wij hadden hem nu zelfs hoofdcommissaris van dat ziekenfonds benoemd... en een paar dagen later stierf hij. Ik liet het nog gauw in mijn bladen weten 'dat Jan-Baptist De Vos, door iedereen gekend als Tistje de Gazetverkoper, om zeven uur in de ochtend zou begraven worden'. Zeven uur, en winter, het was nog donkere ochtend toen we achter de doodskoets opstapten. Een paar maanden later zijn we ook nog een kruis op zijn graf weest plaatsen.

Maar ja, de wereld staat niet stil bij een Tistje de Gazetverkoper. Diezelfde dagen hadden de socialisten hooglopende ruzie met de liberalen, want in beide partijen was men nog steeds aan het nakaarten over de smadelijke nederlaag die hun door de katholieken was bezorgd. De socialisten mochten ook hierin de meest nuchtere realisten genoemd. Zij weten de schuld in eerste plaats aan zichzelf, door met een voor de stad

onbekende man op de proppen te zijn gekomen. Nichels zei het zonder omwegen: 'Het is maar al te waar, onbekend is onbemind.' Zij trokken er de les uit, een soort partijschool op te richten, waar men het voeren van discussies, het houden van voordrachten en het geven van meetings zou aanleren. Dit om eigen mensen op te leiden voor de taak die hen morgen of overmorgen te wachten stond: in gemeenteraad of parlement het woord te voeren. Zij besloten ook nog een bestendig strijdfonds te openen, zodat ze er bij verkiezingen niet met lege handen en lege kas zouden staan.

De liberalen misten deze zin voor realiteit, ze zochten iemand ánders die ze de schuld der nederlaag konden geven. En de zondebok was dan, in hun ogen, de socialistische partij. Toch hadden ze beter de hand in eigen boezem gestoken, want het uitgebrachte stemmenaantal had zeer duidelijk bewijs geleverd, dat een groot aantal behoudsgezinde liberalen voor de nog even behoudsgezinde katholieken had gestemd. De socialisten namen het niet, de schuld der liberale nederlaag te worden genoemd... 'Vooral daar we dachten iets of wat recht op erkentelijkheid te hebben. Wij waren het, die hen nog gered hebben terwijl ze aan het verdrinken waren. Wij waren het, die uit eigen zak propaganda hebben gevoerd, al ons geld besteed aan drukwerk, al onze tijd aan meetings, en al die moeite alleen maar om de zetel der liberalen te redden.'

Daarmee zou voldoende gezegd zijn geweest, maar Nichels moest weer met een zijner doorslaande slotzinnen uitpakken: 'Zeg, heren liberalen, en wat hebt ge hiervoor aan een socialist of aan de socialistische partij betaald?' Op al het voorgaande konden de liberalen gewoon niet antwoorden, maar zich aan deze slotzin vastklampend schreven ze 'reeds meer dan genoeg aan de socialisten betaald te hebben'. En Nichels, elk gesproken of geschreven woord juist voor datgene nemend wat het betekende, schreef: 'De liberalen zeggen klaar en duidelijk dat zij de socialisten geld hebben gegeven. Wij vragen: aan wie? Voor de partij zelf kan ik instaan en mag ik luidop verklaren, dat onze partij nooit of nooit een cent heeft ontvangen om deze of gindse overeenkomst te sluiten. Er blijven dus nog personen. Welnu, zijn er personen die geld hebben ontvangen, dan hebben die zich laten omkopen en de partij bedrogen. Wij hebben het recht te weten, wie dat dan mag

geweest zijn. Er moet in het blad der liberalen een klaar en duidelijk antwoord komen.’

De liberalen antwoordden niet meer. In plaats van de kaarten op tafel te leggen, werd het kaartenboek dichtgevouwd en voorgoed op zak gestoken.

Opnieuw werd dan de strijd ingezet voor zuiver algemeen stemrecht. Opnieuw braken bloedige onlusten uit, te Brussel en te Antwerpen, maar vooral te Luik en te Verviers. De legertroepen werden gereedgehouden in de kazernes. Te Brussel en te Antwerpen bepaalde het zich bij wilde optochten, gehuil en getier, waarvan provocateurs gebruik maakten om in hun rangen te sluipen en stenen te werpen in de ramen van gestichten, kloosters, kerken en kapellen. Maar te Luik en te Verviers werden het bloedige tonelen: optochten van soms 20.000 man sterk en kilometers lang, waarin dan weer geschoten werd.

Ook ik maakte mij klaar om aan deze strijd deel te nemen. Alhoewel zo ziek als een hond, vertrok ik naar Brussel en stapte ik mee op in de stoeten. Ik liep er naast de liberaal Brys en de socialist Nichels en we hadden het erover, in Aalst een komiteit in leven te roepen, dat open zou staan voor alle partijen die het zuiver algemeen stemrecht verlangden. We kwamen hiervoor zo spoedig mogelijk samen, en nodigden ook Petrus Van Schuylenbergh uit. Met zijn katholieke vakbonden betekende hij een macht waarmee rekening moest gehouden, en ik had me daar nu eens uiteindelijk bij neer te leggen en te vergeten dat hij een verrader was geweest. Spoedig bleek echter, dat ik mij geen zorgen had te maken met hem aan dezelfde tafel te zitten... We waren zelfs verplicht onmiddellijk een manifest uit te geven, waarin we de bevolking mededeelden ‘dat de vakbonden van Van Schuylenbergh reeds een meeting hadden belegd tégen het zuiver algemeen stemrecht’. Die koekebakker – het woord was van Alfred Nichels – verlangde dus nog steeds dat de werkman als een mindere werd beschouwd en de macht van de rijken gehandhaafd werd.

Einde september zat het dan zo, dat alleen nog socialisten en daensisten van het komiteit deel uitmaakten. De liberalen gingen weer tussen twee stoelen plaatsnemen: hun werkmanskring was bereid zitting te nemen in het komiteit, maar de liberale associatie *zélf* wou er geen deel aan nemen. Ook

van baron Louis de Bethune, die zich zo democratisch had aangesteld, kregen we niet het minste antwoord. Het komiteit zetelde en de manifesten ervan verschenen, maar zij waren alleen getekend door Nichels voor de socialisten, door mijn zoon Franz die ik erbij wou betrekken, en soms eens door Brys voor de liberale werkmanskring. Wij hadden ook voortdurend wijkmeetings en besloten net als te Antwerpen en te Brussel een monsterbetoging op touw te zetten... iets waarvoor we toelating moesten krijgen van het stadsbestuur.

Ik was erbij, om deze toelating te vragen. Naast mij liepen Brys en Nichels. Het stadhuis nu reeds genoeg kennende, klopten we bij de burgemeester aan en ging ik meteen neerzitten op een stoel. 'Meneer de burgemeester, we komen vragen om op 10 november een grote en onpartijdige betoging te mogen houden voor algemeen stemrecht, met muziek en meeting in open lucht. We hebben ook nog baron de Bethune uitgenodigd, die hier op dit moment moest aanwezig zijn.' De burgemeester zette een koppel verwonderde ogen. 'Is ook de baron ervoor?' wou hij weten. 'Of hij ervoor is of ertegen is, weet ik niet. In elk geval hebben we hem gevraagd.'

Baron de Bethune kon zich wel wachten aanwezig te zijn. Hij liet zich ook niet zien op onze verdere bijeenkomsten. En Petrus Van Schuylenbergh liet een tweede manifest verschijnen, waarin hij nogmaals zei 'dat de katholieke vakbonden tégen het zuiver algemeen stemrecht waren'. Ondanks dat kregen we toelating te betogen, maar geen toelating om meeting te geven in open lucht.

10 november werd een triestige kille dag, met regen en wind, en veel minder volk dan we verwacht hadden. En daarmee was dan ook die aanvalsgolf voorbij, zonder definitief gevolg. Volgend jaar zou de strijd nogmaals, en heftiger nog, in het hele land ontbranden en de grote werkstaking volgen. Overal verwittigde men nu reeds de arbeiders 'zoveel mogelijk te sparen, van week tot week, om een appeltje tegen de dorst te hebben... Bereidt u voor, want straks volgt de grote algemene werkstaking.'

Plots stierf ook de voorzitter van de liberale werkmanskring, Gustaaf Leveau. Over hem schreef ik toen: 'Bij meneer Leveau blijven de blaffeturen

toe. Meneer Leveau is dood. Ja, een goedgehartig man, die veel mensen heeft getroost en geholpen. Meneer Gustaaf, misschien vijf jaar jonger dan ik, door ijver en bekwaamheid tot de goede burgerij gekomen, voorzitter van de liberale werkmanskring, lid geweest van de gemeenteraad, ijverig strijder voor het algemeen stemrecht... Elk van ons heeft zijn planeten en zijn gebreken, de Belgen van deze tijd zijn verdeeld in gezindheden en partijenschappen. *De Volksstem*, dat blad van een aantal sektairen, mag weer eens opvliegen als een uil op de kerktoren, maar ik zeg dat meneer Gustaaf een grote Vlaamse figuur was. Voor zijn stoffelijk overschot ontbloot ik eerbiedig het hoofd. Als de werkzaamheden der Kamers het toelaten, ik zal met de treurende menigte van vrienden zijn lijk naar het kerkhof vergezellen.'

Het deed me wel iets, dat de socialisten er heel wat minder beslag over maakten. Onder titel 'Burgerlijke begrafenis' gaf *Recht En Vrijheid* slechts deze paar lijntjes: 'Vorige donderdag is meneer Gustaaf Leveau burgerlijk begraven. Een grote menigte volgde zijn stoffelijk overschot naar de dodenakker.'

De socialistische partij groeide ondertussen langzaam maar zeker aan. Het ledenaantal vermeerderde, zowel in de partij als in de ziekenbond en de vakbonden. En dit meestal tot eigen geldelijk nadeel... Zij stelden nu vast, dat het niet verder meer opging een eigen maatschappij binnen de bestaande maatschappij op te bouwen. Zij hadden hun vakbonden en ziekenbond, maar deze moesten zich met eigen vet bedruipen, zonder ook maar de minste vergoeding van staatswege te ontvangen. En dit alleen maar, omdat zij het niet nodig hadden gevonden hun organisaties wettelijk te laten erkennen. En als zij dit nu plots wél deden, liepen ze de ene teleurstelling na de andere op.

Begin ik eerst met hun klacht, dat zij nog steeds geen aandeel hadden in het bestuur van het werklozenfonds, iets wat een nadeel mocht genoemd voor hun vakbonden, waarvoor zij in dat bestuur onmogelijk konden optreden. Hadden ze vroeger hierover alleen maar smadelijk geschreven, nu stuurden ze brief op brief naar burgemeester en schepencollege, en naar het bestuur van het werklozenfonds zélf, om toch een hunner afgevaardigden

erin te zien opgenomen worden. Maar zo weinig hoop hadden ze erop, dat Nichels zich niet meer verwaardigde hiervoor de pen op te nemen, maar de meer diplomatieke Henri Flips erop afstuurde. Ook bij Flips bleef het antwoord echter telkens opnieuw negatief.

Hun ziekenfonds, met haast het grootste aantal leden, ontving van deze leden heel wat geld aan bijdragen, maar moest deze bijdragen prompt terug uitgeven aan ziekensteun, dokters en apothekers. Elk jaar sloot de balans met verlies. De andere ziekenbonden hadden het wat rooskleuriger, omdat zij minder hoefden uit te betalen en bovendien elk jaar konden genieten van de toelage die de stad schonk. De socialisten konden hier weeral niet van genieten, omdat zij het niet nodig hadden gevonden zich wettelijk door de Staat te laten erkennen. Dit jaar was het dan wél gebeurd, en bij de uitdeling der gelden begaf zich iemand van hun ziekenbond naar het stadhuis, om het hun toekomende deel in ontvangst te nemen. Ze kregen het niet. Romain Moyersoen zei 'onkundig te zijn van hun wettelijke erkenning'. En toen hem dan deze wettelijke erkenning werd getoond, getekend 27 juli 1912, liet hij een brief schrijven naar Nichels 'dat slechts deze maatschappijen in aanmerking kwamen, die vóór 1 januari 1912 wettelijk erkend waren... Uw maatschappij zal dus maar in aanmerking komen volgend jaar, 1913.' Nichels antwoordde: 'Ja, maar was het een maatschappij der Bokken geweest, ge zoudt er wel een mouw hebben kunnen aan passen.'

Ook voor het pensioenfonds hadden ze het over het hoofd gezien, zich wettelijk te laten erkennen en zich te laten aansluiten bij de lijfrentekas van de Staat. Dit gebeurde nu eveneens. Maar al had de vakbond steeds meer geld uit te betalen aan stakers en werklozen, en al moest het ziekenfonds elk jaar opnieuw trachten de beide eindjes aan elkaar te knopen – en al zat hun weekblad *Recht En Vrijheid* diep in zorgen – hun coöperatieve bloeide. Zij zou zelfs volgend jaar in staat zijn, weer een tweetal grote huizen in de Molenstraat aan te kopen. En dit jaar kon men zelfs de broodprijs verlagen om de broodkopers een iets groter deel in de winst uit te keren. Maar dat deze coöperatieve de vakbonden, de ziekenbond, het weekblad of zelfs de partij zou ter hulp komen, daarvan was niet in het minst sprake.

Moeilijkheden met hun blad *Recht En Vrijheid*, want de tijd waarin men alles over iedereen mocht schrijven, was voorbij. Tijdens het leven van

Leopold II had men deze koning nog ongestraft Makak de Tweede kunnen noemen, nu kon men geen onvertogen woord meer schrijven of men kreeg een 'recht op antwoord', en als het niet geplaatst werd een proces. Om aan deze veel geld opslokkende processen te ontsnappen, had Recht En Vrijheid een stroman als 'verantwoordelijke uitgever' aangesteld, Petrus De Neef, een familielid van de naar Engeland uitgeweken stichter hunner muziekmaatschappij, Adolf De Neef. Verantwoordelijke uitgever Petrus De Neef, een arbeider uit de Binnenstraat, ging dan bij veroordeling van het blad gewoon de gevangenisstraf uitzitten. En zoals men in het blad liet weten, 'het hoofd fier geheven, overtuigd het slachtoffer te zijn van politieke haat'.

Maar hoe mooi het ook was gezegd, niemand gaat zo maar graag voor een paar maanden de gevangenis in. Petrus De Neef bedankte bij zijn terugkeer voor het verantwoordelijk uitgeverschap, en in zijn plaats moest iemand anders gezocht. Het werd dan Petrus Nichels, de neef van Alfred. Zo iets had een onvermijdelijke weerslag op het blad, dat steeds maar saaier en doodser werd. Er kwamen in hoofdzaak alleen nog lange ononderbroken artikels, meestal overgenomen uit maandbladen of brochures der socialistische partij, totaal zonder belang voor de Aalsterse arbeiders, die dé lezers van het blad waren. En meestal ook nog onbegrijpelijk voor hen, want vele dezer artikels waren haastig en slecht vertaald uit Brusselse of Waalse bladen. Wat de lezers van *Recht En Vrijheid* verlangden, waren nieuwtjes zoals ik die zo kwistig in mijn bladen uitstrooide. Aalsterse nieuwtjes over alles en nog wat, die men verslond en navertelde in de herbergen. Dan was de rubriek van Alfred Nichels, waarin hij met de strijdbijl schreef, nog een oase te noemen. Maar ook deze werd tot een minimum herleid, alsof hij op zijn hoede wou zijn voor mogelijke processen.

Over Petrus De Neef gesproken, zijn oom Adolf keerde na veertien jaar verblijf in Engeland naar zijn geboortestadje terug. Hij werd door de partij officieel verwelkomd en voorgesteld aan de muzikanten der fanfare, die nog altijd een beetje als 'zijn' fanfare werd beschouwd. Men stelde hem ook aan als lokaalhouder der herberg 'De Rode Leeuw', maar omdat de daar gevestigde coöperatieve tabakfabriek aan het kwijnen was, en weldra ook

zou verdwijnen, was hij verplicht er ook nog zijn oude stiel van kleermaker uit te oefenen. Dit alles niet meer voor lang... Adolf De Neef was nog net op tijd teruggekeerd om in zijn geboortestadje begraven te worden. Volgend jaar reeds, 1913, zou men bij zijn graf nog eens alles opnieuw herhalen, wat men nu bij zijn verwelkoming had gezegd.

En tenslotte ook nog even een uitzondering in de socialistische partij... Waar in de volksbuurten steeds meer en meer daensisten en liberale arbeiders naar de socialisten overliepen, kwam hun arbeider-dichter August Meert onze partij verwoegen. Deze jonge man had er in hun midden niet de lauwerkrans ontvangen, die elke dichter toch begeert. Zijn liedjes over de Viscose, die men bij staking op deze fabriek uit volle borst zingen kon, en verder ook de grappige liedjes, die hij voor hun jaarlijkse revue schreef, vielen in goede aarde. Maar voor de rest was poëzie iets waaraan men in de arbeiderswijken niet in het minst behoefte had. En meer zelfs, dat men het als larie beschouwde. Toen Meert dan naast zijn strijdlieden en grappige liedjes ook nog met een echte verzenbundel uitpakte, die hij de naam *Eerstelingen* gaf, werd hierover in *Recht En Vrijheid* met geen woord gerept. Iemand die gedichtjes maakte, welke niets met de sociale of politieke strijd te maken hadden, werd als zowat een getikte beschouwd.

Het stelde Meert diep teleur, vooral omdat ik in mijn blad *De Werkman* er een lovende bespreking aan wijdde. In de loop dier week ontmoette ik hem en zei ik ook nog, 'dat hij een exemplaar van zijn bundeltje moest opdragen aan de koningin en me dat bezorgen'. Iets wat hij ook deed, zodat ik achteraf in mijn bladen mocht mededelen 'dat koningin Elizabeth de dichtbundel *Eerstelingen* in dank had aanvaard en de dichter 25 frank had gestuurd, ook dat het ministerie van Onderwijs vijftig exemplaren zou aankopen en het ministerie van Justitie had laten weten er eveneens te zullen aankopen voor de gevangenisbibliotheken'. Ik nam ook nog een gedichtje in mijn blad *De Werkman* over, en voegde eraan toe: 'Het zijn 31 perelkes vloeiende poëzie, die men met smaak en genoegen leest en herleest. Meert is geboren dichter, hij verdient aanmoediging. Het bundeltje kost 50 centiem en is in onze boekhandel te koop.'

Vier jaar later, in 1916, zou dichter August Meert, ondermijnd door de giftige viscosedampen waaraan de eerste arbeiders hadden blootgestaan, in

een der bedjes van het stedelijk hospitaal overlijden en het stadsbestuur officieel een gedenksteen plaatsen op zijn graf. Maar het was toen volop oorlog en weinig aandacht kon hieraan besteed worden. De bladen – voor zover die nog verschenen – hadden niet eens voldoende plaats om het over de oorlog zélf te hebben. In mijn blad *De Werkman* kon ik er maar drie lijntjes aan wijden. Het blad *Recht En Vrijheid* verscheen niet meer, en de oorlogskrant *Vooruit* kon maar met grootste moeite iets gedrukt krijgen over voedseltekort, voedingskomiteiten en de bestrijding van de woekerhandel. En meestal verscheen de krant – die een krantje van maar één enkel blaadje was geworden – nog met grote witte plekken: censuur. Maar weken na de dood van August Meert verscheen dan toch een kort In Memoriam: ‘In afwachting dat zijn nagelaten werk door vreemdenhanden bijeengegaard wordt en in druk uitgegeven, wensen wij een ontroerde en genegen hulde te brengen aan de nagedachtenis van deze moedige volksjongen.’ Men had het echter niet over zijn poëzie, en zelfs niet eens over zijn strijdliederen voor de arbeiders der Viscose. Men herinnerde zich alleen maar de luimige gelegenheidsgedichtjes voor de socialistische revues van 1910 en 1911.

Maar met de dood van August Meert loop ik mijn tijd vooruit. Het was nog niet 1916, doch pas 1912. In mijn bladen had ik elke week opnieuw dodelijke ongevallen met ‘ottomobielen’ mee te delen, in de meest bloedige beschrijvingen. De auto was daar, het sportstadium en de bioscoop. De ‘cinema Central’ in het Lange Ridderstraatje kende zo’n overweldigend succes, dat zo iets niet zonder concurrentie kon blijven. In de gemeenteraad werd gehandeld over ‘het geven van toestemming tot het openen van nog een tweede cinema in de stad’. Deze toestemming werd gegeven, maar ik drong erop aan een nieuw reglement voor de cinema’s op te maken... Want steeds meer en meer kwamen rolprenten uit Amerika, die men zowel in de zondagnamiddag voor de kinderen gaf, als in de zondagavond voor de vrijers. In mijn *Land Van Aalst* schreef ik: ‘We willen geen muggeziften of haarklievers zijn, en kunnen integendeel zeer wel lijden dat het zonneke in het water schijnt, maar in die cinema’s worden langs om meer onzedelijke prenten getoond.’

1913: De algemene werkstaking

De aanvalsgolf voor zuiver algemeen stemrecht was vorig jaar dan weer doodgelopen. Maar te Luik en te Verviers, waar men in eindeloos lange stoeten had betoogd, was geschoten geworden. De Walen waren vol haat. Beseffend dat zij dit zuiver algemeen stemrecht niet zouden veroveren met de vuist, zou dan de algemene werkstaking worden uitgeroepen. Staken en blijven staken, tot de regering door de knieën ging.

Te Aalst hadden de socialisten reeds de ordewoorden ontvangen. Jan Sanders stond opnieuw aan de fabriekspoorten, om de arbeiders van de komende grote werkstaking te verwittigen: Spaar! spaar een appeltje voor de dorst, want de strijd gaat lang en hevig zijn. Zelfs hun coöperatieve kwam ter hulp: wie de reeds gespaarde centjes in verduurzaamde levensmiddelen wou omzetten, kon een toeslag van tien procent krijgen... 'Er is haast bij, want wie na 9 februari nog moet beginnen sparen, zal van een dure reis terugkeren!'

Toch voelden de socialisten zich nog onzeker. Want wat, als ook dit laatste middel falen zou, honger en tekort zou heersen in alle arbeidersbuurten, en de regering ondanks alles niet toegeven wou? Men dreigde liever met de algemene werkstaking en het lamleggen der hele economie, dan ze meteen als wapen te gebruiken. In het parlement lieten de socialistische mandatarissen horen, dat het nog tot een vergelijk kon komen, 'als een meerderheid zich zou uitspreken voor algemeen stemrecht op 25-jarige leeftijd, met een dubbele stem voor de huisvader'. Hymans en Theodor traden verzoenend op. Zij stelden voor een commissie te laten benoemen, die zou beslissen of de regering vóór of tegen de herziening der grondwet kon zijn. De socialisten stelden zich akkoord met het benoemen van een dergelijke commissie... De regering weigerde.

De dreigende werkstaking nam hierdoor vaster vorm aan. In Aalst werd me vanwege de socialisten de vraag gesteld, of ik kon deel uitmaken van het vroegere Onpartijdig Komiteit, dat zich dit keer voor de algemene werkstaking zou uitspreken en ze steunen. Ik antwoordde bevestigend.

Zowel in mijn bladen als in het socialistische blad verscheen dan de oproep, om de algemene vergadering van het 'Gemengd Komiteit voor Algemene Werkstaking' bij te wonen. Het zou in de zaal Wellekens gebeuren, maar nauwelijks waren we daar aangekomen of er werd bericht gebracht 'de pas in te houden'. Op hoger plan zou nog eens gepalaberd worden. Maar in de zitting van vrijdag werd de herziening der grondwet dan verworpen, met 99 stemmen tegen 83 en 2 onthoudingen. Geen enkele katholiek had 'ja' gestemd, en bij hen hadden zich een groot aantal liberalen aangesloten. Zelfs de zeer gematigde voorstellen van onderzoek, van raadpleging, van op te richten commissie, waren verworpen. Om hun schip schoon te vagen, lieten de liberalen weten 'dat een regering niet mocht toegeven aan een haar gestelde bedreiging'.

Ik heb die zitting bijgewoond, en als ooggetuige mag ik zeggen dat de koppige Woeste de schuld van alles was. Na de zo gematigde voorstellen van Vandervelde en Hymans, om de algemene werkstaking te voorkomen, bleken een aantal katholieken bereid zich uit te spreken voor een onderzoekscommissie en daar zelfs deel van uit te maken. Elk zag het: ze gingen toegeven. En dan stond Woeste recht, bleek, het gelaat vertrokken van spijt en nijd. Ik zag hem bij alle ministers gaan, bij de Brocqueville, Davignon, Van de Vijvere, Seghers, Pouillet. Zijn mond bleef vertrokken. Dan sprak hij, tegen alle gedachten van toegeving in, en de regering volgde hem.

De algemene werkstaking werd dan vastgesteld voor 14 april. Er was geen ander middel meer mogelijk om het algemeen stemrecht te veroveren, dan wekenlang, maandenlang als het moest, handel en nijverheid lam te leggen en de hele economie te trachten in de war te sturen. Arbeidersgezinnen, die reeds wat centjes op de post hadden staan, werden aangespoord om die onmiddellijk terug te vragen... Doch hierdoor staken de coöperatieven zich dan de vinger in het oog, want de meeste huismoeders, door paniek aangegrepen, repten zich meteen ook naar de coöperatieve om daar hun tegoed te eisen. Te Aalst was men verplicht de in lange rijen aanschuivende vrouwen, deels in geld deels in koopwaar dit tegoed uit te keren. En dit na de vrouwen met alle vergeefse geduld de politieke situatie te hebben uiteengezet.

Nogmaals zou men ter plaats rust nemen, als de Brocqueville verklaarde 'dat de regering bereid was geweest om over de herziening der grondwet na te denken, moest men ze niet bedreigd hebben met die algemene werkstaking'. Waarop de socialisten meteen als antwoord gaven: 'Als de regering bereid is te onderhandelen, zal die bedreiging onmiddellijk teruggenomen worden.' In mijn bladen hield ik niet op 'de Aalsterse katholieken als dé grote verantwoordelijken van dit alles te noemen: zij, en zij alleen, waren in staat geweest Woeste tot andere gedachten te brengen'. Het zou zelfs hun partij in het arrondissement meer aanzien en genegenheid hebben gebracht, als ze nu eens eindelijk lieten horen dat Woeste's tijd te Aalst voorbij was.

Daarna was het dan de heer Max, burgemeester van Brussel, die het onheil probeerde af te wenden. Hij nodigde de burgemeesters van de hoofdsteden der negen provincies uit, om gezamenlijk voetstappen bij de regering te doen, en in allereerste plaats bij de Brocqueville, de eerste minister. Toen dit gebeurd was, werd mét hem een nieuwe bijeenkomst belegd, waarop ook de kopstukken der socialisten, Vandervelde, Destrée en Anseele werden uitgenodigd. De socialistische partij was niet akkoord hiermee, en wenste een delegatie van dertig man te benoemen, die deze zitting zou bijwonen. Aan het eind der bespreking werd dan besloten nog even te wachten met de algemene werkstaking, die voor 14 april was uitgeroepen.

De stap van toenadering, door de Brocqueville beloofd, werd niet gezet. Woeste en de Brocqueville verklaarden, dat zij niet wensten toe te geven: zij waren gekozen door de meerderheid van het land, en toegeven aan een bedreiging der minderheid zou lafheid geweest zijn.

Nog steeds aarzelden de socialisten. Vandervelde en Huysmans betwijfelden of de algemene werkstaking wel het verwachte doel zou doen bereiken. Maar bij het vurig betoog van Destrée draaiden ze bij, en 14 april werd dan toch als dé grote dag aangeduid.

Opnieuw trad ons Gemengd Komitee te Aalst in werking. Wij vergaderden nu reeds met de mannen der fabrieken, die elk op hun aangewezen plaats de staking in gang moesten zetten. Vergadering voor de fabrieken Viscose en Torley, voor Jemie, Kapiteintjes, La Georgie en De

Naeyer, voor de FFR en de vellenfabriek, voor de weverijen Leclerck, Van Gijsegem, Beeckman, Moncarnie en Schuermans. En elk werd de verzekering gegeven, dat vanaf de eerste dag der staking, onverschillig hun politieke zienswijze, steun zou worden toegekend. Bovendien besloten we, dag aan dag soep en brood aan de stakers uit te delen. Het spreekwoord 'koken kost geld' kwam hier letterlijk te pas: de eerste gelden moesten reeds besteed om al het nodige materiaal ervoor aan te kopen: fornuizen, koperen ketels en wat nog meer. Maar weldra kon de eerste stakerssoep, als proef, in 'Hand Aan Hand' uitgereikt.

Daar de liberalen niet wensten mee te werken, en hun liberale arbeiders ook nog voortdurend verwittigden, dezen niet te zullen steunen die vrijwillig aan de staking meededen – en slechts hen zouden uitbetalen 'die door de omstandigheden gedwongen, verplicht waren in staking te gaan' – liet ons Gemengd Komiteit langs onze weekbladen om, langs vlugschriften en op onze vergaderingen weten, ervoor te zullen zorgen dat aan álle stakers en staaksters brood en soep zou uitgedeeld worden, zolang de staking duurde. Maar wij verwittigden toch nog even deze 'gedwongen stakers' – zij die pas na dagen en dagen van strijd zouden meedoen, dat hun geen soep en brood kon uitgedeeld worden.

Het werd nu menens. In vetjes verscheen in onze bladen het bericht 'dat deze week nog op iedere fabriek een delegatie met de patroon moest onderhandelen, om de fabriek op 14 april te sluiten'. Het op zondag verschijnende nummer van *Recht En Vrijheid* pakte ten slotte uit met deze woorden: 'Werklieden, morgen maandag is het 14 april, de grote dag, de dag waarin we bereid moeten zijn te strijden, te lijden, te offeren voor ons politiek recht. Vergeet het niet: hoe groter de algemene strijd, hoe korter de duur.'

Het waren dan alleen de socialistische en daensistische arbeiders die in staking gingen. De socialisten konden het de liberalen niet vergeven dat zij aan deze laatste slag, die beslissend moest zijn, niet wilden deelnemen. Nichels verklapte dat vorig jaar op 2 juni, de dag van de klerikale triomf, de liberale partij ten koste van alles het zuiver algemeen stemrecht erdoor wou krijgen. Dat zij toen reeds dachten aan de algemene werkstaking en door

hun kopstukken hiervoor reeds 7 miljoen waren bijeengebracht... 'dat heeft meneer De Blicck toen nog gezegd in de werkmanskring Concordia, waar hij ook nog de leden voorstelde met Aalst-Kermis geen speelreis te ondernemen, maar liever het geld te sparen voor de komende algemene werkstaking, iets wat toegejuicht werd door alle liberale arbeiders.' En Nichels eindigde op zijn eigen ruwe manier: 'Liberalen, uw houding is loens. Moest onze strijd mislukken, dan zult ge mogen zeggen: dit is gebeurd door ónze dubbelzinnige houding.'

In de liberale bladen kwam als antwoord: 'Bepaalde socialisten hebben zich reeds bij onze leden aangeboden met een intekenlijst, ter ondersteuning van de algemene werkstaking. Liberale vrienden en partijgenoten, gij kent uw plicht: gij zult alleen úw partij en geen andere steunen... Gij zult alleen uw penning storten ten voordele der liberale werklieden die gedwongen in staking moeten gaan.'

Ook de katholieken deden alles wat mogelijk was, om deze staking te doen mislukken. Burgemeester Gheeraerds meende zelfs van zijn ambt misbruik te mogen maken, om overal in de stad plakbrieven te laten aanbrengen waarin hij de staking afkeurde en de arbeiders aanmaande geen deel eraan te nemen: 'Werklieden, de socialistische partij nodigt u uit algemeen het werk stil te leggen, om door een onwettige druk op de Openbare Macht volkomen gelijkheid van kiesrecht te verkrijgen. Of het land getroffen wordt in handel en nijverheid, in voortbrengst en welvaart, of door deze staking de werklieden zullen te lijden hebben, zulks is van geen belang voor hen die deze noodlottige staking hebben bedacht... Werklieden, luistert niet naar hen, die u voor een politiek doel aanzetten uw werk en uw broodwinning te verlaten. Alle ontberingen, die gij in uw gezin zult moeten doorstaan, zullen nutteloos zijn. Als burgemeester der stad is het mijn plicht de rust en de openbare veiligheid te verzekeren en ieders rechtmatige vrijheid en eigendomsrecht te eerbiedigen. Ik zal hiertoe alle maatregelen gebruiken die de wet mij toelaat. Moesten in ongeoorloofde propaganda de partijgangers van werkstaking bedreigingen uiten of gewelddaden begaan, dan zal de goede orde in de stad gehandhaafd worden. Werklieden van Aalst, bespaart uzelf en uw medeburgers al de moeilijkheden en ongelukken

die uit deze woelingen kunnen voortkomen. Blijft aan het werk! De burgemeester M.L. Gheeraerds.'

Gheeraerds riep ook nog de staat van beleg uit, waardoor het verboden was met meer dan vijf man samen te scholen in de straten der stad. En hij deed beroep op een groot aantal gendarmen, die in de straten, aan de lokalen en vergaderzalen der arbeiders, en ook nog aan de fabriekspoorten, gingen post vatten. Ook schepenen Moyersoën en De Wolf oefenden 'zachte druk' uit, door zich reeds de eerste ochtend van de staking aan de Tragel op te houden, waar zich de grootste fabrieken bevonden. Alsof zij daar hun beminlijkste glimlach wilden tonen en de arbeiders zeggen: 'Wij danken u, brave mensen, om aan het werk te blijven en de katholieke regering in de hand te werken.'

Het waren niet de arbeiders, maar de gendarmen, die brutaal optraden. Zij stormden onze vergaderzalen binnen, alsof zich daar een aantal gevaarlijke bandieten bevonden, die ze meteen moesten vastgrijpen en meesleuren. Ik was net dat ogenblik aan het woord, de arbeiders dankend voor hun aanwezigheid, ze tot kalmte aanmanend en vragend om rustig uiteen te gaan... 'Ik sluit de vergadering.' Nichels wendde zich hierop tot de gendarmen en zei hen, dat ze geen recht hadden onze vergaderingen te storen. Zij antwoordden van wel en het bleef bij 'ja' en 'nee'. Ik richtte mij dan in de Kamers tot de minister van Justitie, Carton de Wiart, de man die eens mijn vriend was geweest en in onze eigen betogingen had opgestapt, maar het lonender had gevonden zich bij de behoudsgezinden aan te sluiten. 'De gendarmen waren niet nodig in onze stad, meneer de minister,' zei ik hem, 'ze moesten niet 's morgens vóór zes uur aan de fabrieken staan, zichtbaar tégen de stakers. Meneer de minister, niemand van ons neemt het u euvel, dat gendarmen in burgerkleren op onze meetings verschijnen: dikwijls deed ik dan opmerken, dat zij hun dienst moeten doen, terwijl zij in hun hart meestal aanhangers zijn van het algemeen stemrecht...'

Minister Carton de Wiart, die vroeger bij mij aan huis was geweest en er onder middag gegeten had, hoorde dit alles niet: hij was ondertussen in gesprek verdiept met graaf de Liedekerke. En met stemverheffing zei ik: 'Ik spreek tot de heer minister, maar de heer minister luistert niet. Hij zal in het Kamerverslag mijn woorden kunnen lezen.' Hierop brak hij het gesprek met

graaf de Liedekerke af en zette zich te luisteren... 'Maar wat doet de heer minister eraan, als gendarmen, gewapend en in uniform, de vergadering van een vakvereniging binnendringen?' De socialist Buyl riep: 'Ze hadden dat recht niet, ge mocht ze buitenwerpen.' En Augustyns zei: 'De vraag van de heer Daens is belangrijk, ik roep er de aandacht van de heer minister op: mogen gewapende gendarmen binnendringen in een gesloten vergadering?' 'Het was geen gesloten vergadering,' antwoordde Carton de Wiart, 'maar een openbare meeting, die verboden was doordat de stad in staat van beleg was.' 'Nee,' zei ik. 'Het was een vergadering met gesloten deuren voor de arbeiders van de FFR en niemand mocht binnen of hij moest werkzaam zijn op hun fabriek.'

Ook Moyersoën liet zich horen. Hij was goed op de hoogte, zei hij, het was een verboden openbare meeting. 'Gij zijt van álles goed op de hoogte, meneer Moyersoën,' zei ik, 'de eerste dag van de staking stond de gewapende macht reeds aan de ingang der fabrieken, en dan waren wij er niet, maar wel GIJ... onze collega meneer Moyersoën was daar reeds om zes uur in de ochtend, en niet om naar het gekweel van de nachtegaal te luisteren.' 'Ik stond er als schepen der stad, het was mijn plicht', antwoordde Moyersoën afgemeten. Maar Buyl riep: 'Gij stond er niet als schepen, maar als spion.' Iets wat rumoer en deining veroorzaakte. Hierop ging ik door met te zeggen: 'Ik neem aan dat gij er als schepen stond, meneer Moyersoën, maar dan hebt ge ook gezien hoe rustig onze werklieden waren, ondanks dat ze door de gewapende macht werden bedreigd... 't Is zo dat er woelingen ontstaan.'

Wat de staking zelf betreft, die kan men van dag tot dag, en haast van uur tot uur, in onze bladen weervinden. De tegenwerking van katholieke en van liberale zijde bracht verdeeldheid onder de werkersbevolking, schrik bij de een, ontmoediging bij de ander, met gevolg dat de staking niet algemeen kon zijn. Maar rekening hiermee houdend, was het begin toch nog buiten alle verwachting. Het bleek ondanks alles nog zo'n succes, dat het stadsbestuur van oordeel was, niet genoeg te hebben aan alleen die gendarmen. Ook de pompiers werden weer opgeroepen, en kregen als eerste taak alle herbergen te doen sluiten. Ook de burgerwachten werden

opgeroepen en hadden vanaf 5 uur in de ochtend post te vatten aan de poorten der fabrieken, samen met gendarmen en politiemannen, die een revolver in de gordel droegen en de matrak in de hand gereedhielden.

De stakers boden zich vanaf het eerste uur in onze lokalen aan, om hun speciale kaart, rechtgevend op brood en soep, in ontvangst te nemen. In de Filature du Canal waren het 400 stakers op de 580 tewerkgestelden, in de Filature et Teintureries (het vroegere Kapiteintjes) 40 stakers op 440 arbeiders, in de vellenfabriek La Fourrure was de staking algemeen: 120 in aantal. De weverij Schuermans staakte volledig, 70 in aantal. Bij Torley 250 stakers op 1200 arbeiders, maar onder de stakers bevonden zich de stokers en machinisten, zodat de fabriek niet verder kon werken. Uit verschillende kleinere fabrieken en werkplaatsen kwamen verder nog een 370 stakers. Bij allen moest de kaart worden ingevuld, en al wie de pen hanteren kon werd meteen als klerk aangesteld.

Het aantal stakers stond de volgende dag reeds in *Vooruit*, maar het werd de verkoper verboden door de straten te lopen al roepend: 'Lees *Vooruit*!' Ondertussen mochten echter de verkopers van *De Volksstem* al toeterend door de straten gaan en uitroepen 'hoe weinig stakers er maar waren'.

Op dinsdag was het aantal weer aangegroeid. Voor de eerste maal werd rond de middag de soep uitgedeeld, 't was erwtensoep, en in lange rijen kwamen de stakers aanschuiven. In de avond konden ze in ons lokaal naar kluchtige liedjes en samenspraken luisteren, bij de socialisten kregen ze cinema-vertoning. Op woensdag, donderdag en vrijdag nam het aantal stakers voortdurend toe. De fabrieken Torley, Filature du Canal en nog enkele andere lagen volkomen stil.

Ongeveer dezelfde toestand was in het gehele land waar te nemen. Naar onze schatting waren het er in totaal een goede 350.000, de katholieken beweerden echter maar een 250.000. In de Walen was de staking algemeen: in de koolputten, ijzergieterijen en smelterijen werkte niemand, 't was daar als op een kerkhof. Te Antwerpen en Gent dreigden de dokken stil te vallen. In de kleinere steden in Vlaanderen was de wil goed, maar door de armoede, de verdeeldheid en de dwang kon de staking niet algemeen worden doorgevoerd.

Met de lock-out te Verviers, in 1906, waren de kinderen der stakers naar andere steden overgebracht, waar ze voeding en onderdak kregen. Met deze algemene werkstaking werd hetzelfde bewerkstelligd, men stuurde de Waalse kinderen naar Frankrijk en de Vlaamse naar Holland. Een aantal kinderen uit Aalst vertrok naar Delft, Dordrecht en Rotterdam, onder geleide van Henri Flips. De eerste groep, zowat 50 jongens en meisjes bij elkaar, kwamen in Dordrecht bij socialistische partijgenoten. In het lang en het breed heeft Flips deze tocht beschreven, iets wat *Recht En Vrijheid* gretig opnam, want niet alleen wilden de ouders letterlijk álles weten over hun spruiten, maar bovendien was het ook nog de mooiste propaganda die men zich dromen kon. Op dinsdag 22 april vertrok een tweede groep kinderen, nu een 55 jongens en meisjes, met Rotterdam als bestemming. Nichels verwittigde de politie van het vertrek dezer kinderen, die tot aan het station door hun ouders zouden vergezeld worden... 'Dit maar om de samenkomst aan het station niet te beschouwen als een overtreding van de "staat van beleg", en in onze kinderen te beginnen schieten.'

Vrij vlug zouden deze kinderen mogen terugkeren... Het nationaal komiteit voor Algemene Werkstaking kwam te Brussel bijeen, en daar werd voorgesteld het werk te hervatten. De dag eropvolgend kwamen 1200 afgevaardigden samen en na 5 uur discussie sprak de meerderheid zich uit, om inderdaad het werk te hervatten. Het was alles nutteloos geweest: de algemene staking was geëindigd en het zuiver algemeen stemrecht niet veroverd.

Het leven van elke doodgewone dag hernam zijn gang. Het enige dat als herinnering zou blijven, waren foto's van de kinderen die naar Holland vertrokken, en van de brood- en soepbedeling die men 'de kommunistische soepbedeling' was beginnen noemen. De leden van de vakvereniging werden verwittigd, dat vanaf maandag de bode weer zijn gewone ronde zou doen, maar om de pil te verzachten werd meegedeeld 'dat zij die gestaakt hadden, twee weken ontslagen waren van het betalen der bijdrage'. Op de fabrieken nam men weerwraak: zij die als kopstukken der staking bekend stonden werden stilaan, de een na de ander, aan lastiger of aan minder betaald werk gezet, óf bij de eerste de beste gelegenheid ontslagen.

En waar wij, socialisten en daensisten, samen zijde aan zijde hadden gestreden voor het veroveren van iets dat ik nooit meer zou meemaken, begon het nu onder ons verwijten aan elkanders adres te regenen. Ik verweet het de socialisten veel te vlug de strijd te hebben gestaakt, en nu de slachtoffers niet in voldoende mate ter hulp te komen. Zij verweten me, dat veel daensistische arbeiders, en dit vooral onder de vrouwen, te vlug naar het werk waren teruggekeerd, 'wat de slechte afloop van de staking mag genoemd'.

Wat de liberalen betrof, die losten ná de staking nog een schot naar ons allebei, 'rode en groene socialisten': 'Te Aalst is de algemene werkstaking bijna uitsluitend tegen de liberale patroons gevoerd geweest. De vrijzinnige fabrikanten, die steeds werkvolk hebben aanvaard zonder onderscheid van partij, die nooit aan iemand de vraag stelden bij welke vakvereniging ze waren aangesloten of waar ze brood kochten, die hebben onder de staking geleden. Op de koop toe hebben de heren van de Saskaai – die nooit staken – al wat liberaal is schandelijk verweten, beledigd en beschimpt. Onze werklieden, die trouw bleven aan het besluit der partij, durfden ze te honen en te lasteren, maar het katholieke werkvolk durfden ze niet aan te pakken.'

Toch waren de liberale fabrikanten minder op wraak belust, dan hun politiekers. Ondanks de staking liet het bestuur der FFR weten, dat de lonen weer zouden verhoogd worden met 10 tot 15 procent. Maar er volgde nog een verwittiging: 'Deze maatregel is tijdelijk, en zal niet als verworven recht kunnen ingeroepen worden.'

En het slotakkoord van dit alles was dan het socialistisch meifeest, dat moest gehouden worden net een of twee dagen ná de algemene werkstaking... terwijl de wet op de samenscholing nog steeds van kracht was. De socialisten stapten dan ook naar het stadhuis op, om te vragen wat hen te doen stond. En daar hoorden ze dan, dat de 'staat van beleg' was ingetrokken. Ze mochten in hun meistoet opstappen, de rode vlag laten wapperen en in de avond een volksbal geven op de Saskaai. Over de voorbije algemene staking en de verovering van het algemeen stemrecht repte niemand nog een woord.

Ook al voelde ik de jaren steeds zwaarder wegen, en droomde ik ervan weer eens rustige weken te Sleidinge of in de Kempen te kunnen doorbrengen, er werd me echt geen rust gegund. Overall was ik verplicht mijn woordje te plaatsen, op vergaderingen en bijeenkomsten, in de Kamers en in de gemeenteraad. In deze gemeenteraad drong ik er bij de katholieken op aan, toch wat meer voor verstandhouding te beginnen voelen... 'De minderheid maakt nu reeds een vierde van de gemeenteraad uit, waarom onze medehulp niet vragen in allerlei besturen? Nu is het ons onmogelijk ons ambt van raadsheer te vervullen zoals het hoort.'

Eeman maakte zich hierop weer eens kwaad en verweet het me, van deze minderheid deel uit te maken. 'Gij die zelf vroeger een Bokkenrijder zijt geweest!' riep hij uit. Waarop de liberale notaris De Windt eens iets grappigs wou plaatsen, en zei: 'Hij zal wel meer een Geitenrijder zijn geweest.' Ach ja, hij bedoelde in feite, dat ik al van in het begin als een ietwat averechte Bokkenrijder mocht beschouwd, maar dat woord 'Geitenrijder' klonk zo vreemd, dat het blad *De Volksstem* het overnam, en gráág, om de vraag erbij te stellen 'wat daarmee bedoeld was?' Op deze wijze gesteld kon het vanzelfsprekend heel wat andere betekenissen krijgen, en niet van de properste. In de eerstvolgende gemeenteraadszitting haastten de liberalen zich dan, hierbij klare wijn te schenken. De Blicck zei 'dat hij in *De Volksstem* het verslag der vorige zitting had gelezen, en daarin had willen opmerken hoe het in de bedoeling van haar verslaggever lag, de woorden van notaris De Windt een bedoeling te geven die er niet was... Elkeen van ons weet, dat meneer De Windt dit alleen maar als een grappige opmerking gaf en helemaal niet het inzicht had de heer Daens te kwetsen.' De Windt zelf zei hierop: 'Het door mij misschien te vlug gezegd woord, was als lachwoord bedoeld, en het had helemaal niet de betekenis die *De Volksstem* eraan geven wou.' Waarop de katholiek De Naeyer zelf een uitval deed tegen *De Volksstem* – waarvan hij wel aandeelhouder was, maar niet steeds akkoord met het proza dat zijn pennelikkers erin schreven – en zei 'dat hijzelf hartelijk had moeten lachen met de opmerking van notaris De Windt, en iedereen best gehoord had dat het gewoon een lachwoord was geweest... Ik hoop dat de oppositie "dat proza" van *De Volksstem* zal nemen voor wat het waard was.'

Maar het publiek was in groot aantal deze zitting komen bijwonen, niet om de ware betekenis van 'geitenrijder' te horen uitleggen, maar omdat het gerucht liep dat de stad een garnizoen zou krijgen. Iets wat weliswaar veel vertier in de stad kon brengen, maar dan vooral in koten en kotjes die in de omtrek der te bouwen kazerne als giftige paddestoelen moesten opschieten. En aan de andere kant, een grapje dat de stad 800.000 frank zou kosten, voor aankoop der gronden én het bouwen der kazerne. Maandenlang is hierover geredetwist, de stad overhoop zettend en ze nog meer in gezindheid verdelend, en dit zonder de minste reden... door het uitbreken van de oorlog zou het garnizoen er niet meer komen.

Onder titel 'Kazerne of Volksschouwburg?' gaven de socialisten het hele probleem weer: 'Ons stadsbestuur zit in nesten en weet niet wat doen: de schouwburg is er dringend nodig, maar de kazerne zou de handel doen bloeien.' Moyersoën, die alles altijd in het groot zag, stelde dan voor een lening van 800.000 frank aan te gaan, voor het garnizoen, en als de middelen het toelieten ook nog de schouwburg te bouwen. De Naeyer meende, dat men eerst en vooral voor de schouwburg moest zorgen, dit dan als tegengif voor de cinema's, 'waar men stomme ambacht vertoonde'. Iedereen moest hierom glimlachen, want met stomme ambacht bedoelde hij dat kinderspelletje waarbij iemand stom en zwijgend een ambacht uitoefent en de anderen moeten raden wat het voor iets is. Iedereen lachte, behalve zijn katholieke vrienden, waarvan de meesten op het bouwen der kazerne aandrongen...

Sommigen onder hen bezaten immers uitgestrekte gronden, weiden en landerijen in de omtrek der stad, en er was kans dat deze werden uitverkoren voor het bouwen der kazerne. Iets wat bovendien de omliggende weiden en landerijen tot bouwgrond zou maken, vertienvoudigd in waarde gestegen. Einde oktober was de slag omzeggens reeds thuisgebracht: achter de Koolstraat en de Gentse Baan zouden de weiden en velden worden aangekocht. Niet zonder ironie deelde *Recht En Vrijheid* mee, dat de gronden der wijk Schaarbeek voor het merendeel toebehoorden aan rijke katholieke families... 'die zullen er een goed zaakje aan doen'. En voor mijn part wees ik erop, dat aan de andere kant der stad, op Mijlbeek, een goede veertig hectaren grond lagen, die aan de hospiciën der stad

toehoorden, en waarvan de meerwaarde der bouwgronden de stad zélf zouden ten goede komen.

Maar verder moeide ik me niet veel meer met die kazerne. Als ze grof geld konden maken van hun gronden, zou weinig of niets in staat zijn hen op andere gedachten te brengen. In de Kamers pakte ik met heel wat anders uit: net buiten de stad, te Wieze, was een Dender-sas, en om vandaar uit een doorsteek te graven naar de Schelde, zodat grote schepen onze stad konden aandoen. Ik sprak er zelfs een van mijn langste redevoeringen bij uit:

‘Tedereen weet dat onze nijverheid kwijnt langs onze schone Dender, veel mensen moeten uitwijken naar Amerika, of gaan naar Frankrijk werken of in de kolenmijnen. Gaat kijken, ’s morgens aan de stations die tot de Dendervallei behoren, ge zult honderden en honderden arbeiders zien die hun stad moeten verlaten om naar Brussel en verderop te gaan werken. Gaat van Denderleeuw naar Geraardsbergen, er is geen enkel dorp of er zijn hopen arbeiders die de middagtrein moeten nemen om het nachtwerk in de mijnen te verrichten... Het is een zaak die al 150 jaar geleden ter spraak is gekomen: de doorsteek van de Dender naar de Schelde is heel goed mogelijk, want de afstand tussen Wieze aan de Dender en Baasrode aan de Schelde is kort. En met die doorsteek zouden we een grote haven hebben, die werk, handel en nijverheid moet brengen.’

Ik zag dat Woeste niet in het minst aandacht schonk aan wat ik zei over onze streek, de streek waarvan hij al jaren en jaren dé vertegenwoordiger was, en daarom betrok ik ook hem erbij: ‘Men zegt dat de heer Woeste, die sedert veertig jaar Aalst in de Kamers vertegenwoordigt, veel goeds heeft gedaan... Ja, hij heeft veel ministeries doen tuimelen, maar met recht en reden mag ik zeggen, dat hij voor handel en nijverheid te Aalst volstrekt niets heeft gedaan...’ Een katholiek onderbrak me: ‘En gij, wat hebt gij voor Aalst gedaan, die altijd de heer Woeste beknibbelt?’ ‘Ik beknibbel de heer Woeste niet,’ zei ik, ‘ik zeg de waarheid over hem.’ Koel antwoordde Moyersoën: ‘Gij kunt niets opsommen, of de heer Woeste heeft het al jaren vóór u gevraagd.’ Door steeds zijn naam opnieuw te horen herhalen, schonk Woeste nu zelf aandacht aan wat er gezegd werd, en omdat Moyersoën nog verder zijn lof wou zingen, onderbrak hij hem en op mij doelend zei hij: ‘Mais laissez donc dire!’ Ik wendde mij naar de anderen en zei: ‘Heeft mijn

vriend Woeste daar iets gezegd?’ En wetend dat hij me nog steeds niet kon antwoorden in het Vlaams, keerde ik mij terug tot Moyersoën en zei ik: ‘Ja, gevraagd heeft hij voor Aalst misschien wel, maar nooit of nooit wat bekomen, en dit terwijl hij zo machtig is. Ik wens dat de heer Woeste met ons zou samenwerken om Aalst haar haven te bezorgen, hij mag zelfs aan het hoofd der werkzaamheden staan. Wij worden allebei oud, de heer Woeste en ik, en als we samen nog iets goeds willen bewerkstelligen moet hij zich haasten.’

De socialist Huysmans zei toen schamper, ‘dat ik er veel beter zou aan doen, de heer Woeste in de Dender te laten verdrinken’. Ik schudde hierom het hoofd: ‘Ik wil niemand zien verdrinken, meneer Huysmans, zelfs niet eens in het bier.’ Nee, Woeste laten verdrinken in de Dender wou ik niet. Hoe bitter ik ook geleden had onder het juk en de tirannie van die man, het was reeds zo lang geleden gebeurd, dat ik er haast met een glimlach aan terugdenken kon, bereid de spons te vagen over al wat mij en mijn familie was aangedaan. Maar kon ik reeds vergeten en vergeven, mijn vijanden niet. En ik bedoel, de oude vijanden. Toen ik de volgende dag in de trein naar Brussel had plaatsgenomen, in de voorbehouden afdeling voor parlementairen, en de wachters reeds de deuren aan het sluiten waren, kwam de stationsoverste nog langs, om te vragen: ‘Meneer Daens, mogen die heren naast u zitten?’ Ik stak het hoofd naar buiten en zag gemeenteraadsleden De Wolf en Eeman. Hij had me steeds smalend ‘groene Pie’ genoemd, Eeman, en ik hem de naam van ‘de Grote Waterrat’ naar het hoofd geslingerd. Nu riep ik tot hen: ‘Kom toch binnen heren!’ Maar de Waterrat pikkelde koppig verder, hij ging zich nog liever ergens binnen wringen waar hij de hele reis had recht te staan, dan zich naast mij te moeten neerzetten.

Toch zou in het stadje wat gebeuren, waaraan vrijwel iedereen meewerken wou: een grote historische stoet, die met veel versierde wagens twee zondagen na elkaar door de straten zou gaan. Zonder partijschap deelde ik hierover mee, ‘dat deze stoet, net met Aalst-Kermis, een grote toeloop van vreemdelingen zou voor gevolg hebben, en dat geen moeite of kosten moesten gespaard’. Ik hoorde dat niet minder dan vierduizend inwoners, in allerlei oude klederdrachten gehuld, in de stoet zouden opstappen: de oude

Germanen, de Romeinen, de ridders en edelmannen onder Iwein van Aalst, de leden der middeleeuwse gilden en ambachten. Alle muzieken der stad waren uitgenodigd om in deze stoet op te stappen, behalve dan dat der socialisten... niet omdat men ze wou uitsluiten, maar omdat het nogal vreemd zou aandoen ze te vragen. De hele historische stoet stond immers in het teken van het eeuwenoud bestaan der Lievevrouwkapel aan de Werf. Maar voor de tweede en laatste zondag was ook nog op de Dender een waterfeest gepland, en om de socialisten niet te verplichten in de stoet van Onslievevrouwke te laten opstappen, zou men ze dan vragen om aan het waterfeest te willen deelnemen...

Zij weigerden. Niet omdat het voor Onslievevrouwke was, maar omdat men ze ook niet voor die stoet had gevraagd: 'Als we alleen maar kunnen dienen voor stopgat, dan doen we liefst helemaal niet mee.' Het werd hen geen tweede keer gevraagd – iets waar ze misschien nog half en half op gehoopt hadden – en uit wraak hingen ze dan tijdens de waterfeesten grote spandoeken aan hun lokaal: 'Arbeiders, eist een menswaardiger bestaan. Zoekt in de vereniging en samenwerking uw macht.' Toch gaven ze in *Recht En Vrijheid* relaas van dit waterfeest: 'Het was goed van stapel gelopen, de bootjes mooi verlicht en het vuurwerk puik. Alleen was er door deze verlichting begin van brand ontstaan op een bootje, en was het zoontje van onze lokaalhouder in de Dender gevallen, met een bootje te helpen versieren. Maar die kon spoedig gered worden, zodat hij er vanaf kwam met alleen maar een natte kazak.'

Dat ik ook nu weer, naast en mét de socialisten, had gestreden voor zuiver algemeen stemrecht – en de oude benaming van 'groene en rode socialisten' weer eens uit de hoek was gehaald – betekende niet, dat ik stuurloos weer eens naar links was weggezwakt. Het betekende veel meer dat ikzelf, en niet onze partij, steeds meer en meer naar verstandhouding met andersdenkenden streefde. Zo was ik steeds geweest, al van heel in het begin toen ik als katholiek erop wees, dat wij veel meer voor de stad en de mensen konden bewerkstelligen, als wij in betere samenwerking met de liberalen de stad bestuurden. En zo was ik nog steeds, bereid samen te werken met

socialisten, met liberalen, met desnoods Woeste... op voorwaarde dan, dat hij geen Woeste meer was.

Maar voor de rest hadden de Aalsterse jonge mannen in de partij zich weinig of niets bemoeid met de algemene werkstaking. Als zonen van kleine middenstanders stonden ze vreemd en onwennig tegenover het fabrieksvolk en ging het begrip staking aan hen voorbij. Wat hen in hoofdzaak nog steeds bekommerde en dwars zat, was de houding der katholieken die in onze rangen waren binnengeslopen, om daar verdeeldheid te kunnen zaaien. Als zij zich over iets woedend maakten, dan was het over deze ‘verraders’. Terwijl ik reeds met de socialisten aan het onderhandelen was over de algemene werkstaking en in het ervoor in leven geroepen komiteit zetelde, ging al hun aandacht naar een vergadering van onze arrondissementsbond, waarop volgende dagorde gestemd was: ‘Gezien de loense en verraderlijke handelwijze van sommige personen, met het doel onze instellingen in het algemeen en onze partij in het bijzonder een gevoelige slag toe te brengen... gezien een persoon, die in verraad en meenede de partij verlaten heeft, aan het hoofd staat der kuiperijen... gezien deze lieden een tweede blad willen oprichten met benaming “christen volkspartij”, doch rechtstreeks gericht tegen Pieter Daens... besluit de christen volkspartij: dat vanaf heden een hardnekkige veldtocht zal gevoerd worden tegen de verraders van alle kaliber.’

Met de persoon ‘die aan het hoofd stond der kuiperijen’ werd baron Karel de Bethune bedoeld, en allerlei gekonkelfoes kwam nu beetje bij beetje aan het licht... Dat Alfons Dumont nog vóór het uitgeven zijner manifesten in ons lokaal was binnengekomen en ervan verwittigd had, dat Karel de Bethune een komplot aan het smeden was om Pieter Daens buiten te wippen... ‘op een geheime vergadering der katholieken was besloten, dat Karel de Bethune bij de christen volkspartij moest binnendringen, om Daens te doen vallen en zodoende de partij in scheuring te brengen’, had Dumont toen gezegd. En verder werd ook nog verteld, dat Karel de Bethune voorstellen had gedaan aan Van den Bruele: ‘Gij de eerste op de lijst en ik de tweede, zo is Daens weg en worden wij door ’t volk op de handen gedragen.’

Maar ja, er wordt dan achteraf heel wat verteld, en het meeste ervan blijkt dan onwaar te zijn. Ik heb nooit geloofd, dat het tot een vastomlijnd plan der katholieken behoorde, Karel de Bethune bij ons binnen te spelen. Ik was er haast zeker van, dat dit een door hemzelf beraamd plannetje was geweest, een eigen politiek schaakspelletje, om in onze volkspartij aan het hoofd te komen, waar er naast zijn broer Louis de Bethune bij de katholieken voor hem geen plaats was. Ik mocht hierbij niet uit het oog verliezen, dat hij echt en echt een de Bethune bleef, een lid der familie die het steeds met Woeste aan de stok had, die steeds in Woeste 'de vreemdeling' was blijven zien en hun eigen clan in de weg stond... dat hij de jongste broer was van wijlen Leo de Bethune, die toch ook niet zou gearzeld hebben op onze lijst te komen, als hij de voornaamste man ervan had kunnen worden. Hij was de jongste uit het nest, Karel, en was zijn vader de adellijke de Bethune, zijn moeder was Adelaide Eliaert geweest, dochter van een fabrieksarbeider, die het tot machtig garenfabrikant had weten te brengen.

Hij verliet onze volkspartij, maar begon inderdaad zelf een blaadje uit te geven – eigenlijk een manifest maar – waarin hij zich tegen mij en Van den Bruele richtte, maar meteen ook tegen de katholieken. Hij viel *De Volksstem* aan, waarvan hij zei 'dat het de stembuis was van de autocratie der Grote Pacha's'. Een eigen schaakspelletje, een eigen democratisch partijtje voor hem alleen... alsof er nog niet voldoende christen democratische partijtjes waren: deze van zijn broer Louis de Bethune, met achter zich de katholieke werkmanskring, deze van Petrus Van Schuylenbergh, met achter zich de vakbonden die hij nu eens christelijke en dan weer katholieke vakbonden noemde... Om dan nog te zwijgen over onze eigen christen volkspartij.

Veel manifesten zouden er ten andere van Karel de Bethune's kant niet meer volgen. *De Volksstem* antwoordde hem, en op voor hem afdoende wijze: 'Een al te beroemd heerschap van Aalst heeft een manifest uitgedeeld waarin hij de partijhoofden der daensisten, onder wier vlag hij onlangs nog strijd voerde, op heftige wijze aanvalt. Meteen heeft die heer het nodig gevonden, een uitval te doen tegen *De Volksstem* en haar beheerders. Indien het iemand voor het ogenblik betaamt te zwijgen en zich wel te wachten met spotnamen uit te pakken, dan is het wel die befaamde meneer. Uit

eerbied voor zijn familie willen wij, voorlopig, zijn misplaatste aanrandingen onopgemerkt laten voorbijgaan...’

Nee, als wij tegen iemand strijd moesten voeren, dan was het niet de onbelangrijke Karel de Bethune, maar wel zijn veel machtiger broer Louis de Bethune, die ons tijdens de vorige verkiezing al het gras onder de voeten had weggemaaid. Hij was net op tijd gekomen om alle vooruitstrevenden en ook alle misnoegden bij de katholieken op te vangen. Zij zouden in groot aantal naar onze partij zijn komen overlopen, maar hij strikte ze door onophoudelijke werking, door brochures en manifesten die hij uitdeelde aan zelfs herbergiers en duivenmelkers. In hem meenden al deze ontevredenen de man te vinden, die de katholieke partij eindelijk zou democratiseren. Maar de kiezing was voorbij, Louis de Bethune zat in het parlement, en daar zweeg hij of knikte hij ja en amen mét alle oude bewaarders. Belangrijke besprekingen en stemmingen kwamen te berde: de grondwetsherziening, de militaire kwestie, de Vlaamse belangen in het leger... Hij zweeg en stemde mét de oude bewaarders, mét Woeste.

Wat hij deed was de schijn redden, in het parlement zwijgen dat hij zweette, maar in de stad voor de volksvriend blijven doorgaan. In de stad ijveren om enkele verloren stukjes grond tot kleine tuintjes te laten verbouwen: het hofje aan de Osbroeck, het hofje op de Houtmarkt en het hofje op het kerkplein te Mijlbeek. Hij zorgde ervoor, telkens opnieuw bij de opening dezer tuintjes ‘de peter’ te zijn en een paar woorden te plaatsen. Niet zonder wat minachting schreef ik: ‘Ze moesten ook nog in elk hofke een bord plaatsen met zijn naam erop, en daaronder de valse kiesbeloften die hij deed.’

Met honderd en nog zeven andere dingen had ik rekening te houden, alles aan elkaar te blijven passen, lijmen en zalven. Niemand wist beter dan ik, dat bij al deze verwarrende toestanden onze eigen partij steeds meer dreigde uit elkaar te vallen. Wat verband was er nog tussen Van den Bruele, De Neve, Bocqué, en het volk uit de arbeidersbuurten... zij die men als ‘groene socialisten’ met de rode socialisten had zien betogen en staken, en die voor soep en brood hadden aangeschoven? Deze eenvoudigen verwarden b.v. vrij vlug de katholieke partij met de katholieke kerk, die ten andere moeilijk, om niet te zeggen bijna onmogelijk, uit elkaar te houden wás. Zo

was er weer de Maria-processie van Half-Oogst, waaraan de ganze katholieke partij, met haar afdelingen en openbare machten als pompiers en burgerwachten deelnamen. Zij hadden tegenover hen gestaan, deze pompiers en burgerwachten, nog maar een paar maanden geleden tijdens de algemene werkstaking. En nu stapten zij in de processie op, geweer op de schouder, en ik, als gemeenteraadslid, als christen democraat, had erin mee op te stappen. Ik trachtte ook hierin zo goed en zo kwaad mogelijk te schipperen, in de processie op te stappen, en in mijn bladen het volk van de Osbroeck en de andere daensistische volksbuurten te vertellen over het hoe en waarom. Iets wat men meestal niet geloven of aanvaarden kon.

En plots stierf mijn oudste en meest onverzoenbare vijand, de uitgever van *Denderbode*, Clemens Van de Putte. Wat had die man mij gehaat, vervolgd en gebroodroofd! Nog steeds waren in mij de woorden blijven hangen, die hij eens geschreven had: 'Wij tellen met vreugde de tranen, die in de familie Daens gestort worden.' Nu was hij dood. Hij stierf en iedereen stierf, en ik alleen bleef leven. In mijn blad *De Werkman* deelde ik mee: 'Deze week is overleden meneer Van de Putte-Goossens, eigenaar-uitgever van het blad *Denderbode*, voorzitter van het Armenbureel. Bij rouw en dood is het een plicht eerbiedig het hoofd te ontbloten.'

Maar wat mij veel dieper aangreep was de dood van een mijner trouwste vrienden, de eenvoudigste onder de eenvoudigen: Janbattist, de man met wie ik jarenlang in mijn bladen een gesprek over weer en wind had gevoerd... 'Hoe is 't met de nieuwe blommekes in het veld, Janbattist?' 't Is schoon weer, meneer, maar voor de blommekes heb ik geen tijd, ik moet nog mijn patatten planten.' Janbattist, uit Neerhasselt, gedurende veertig jaar was hij verkoper en verspreider van *De Werkman*, ginder langs de dorpen uit zijn omgeving. Ik zag hem veertig jaar lang aankomen, altijd even goedmoedig, terwijl hij in mijn huis een boterham en een tas koffie nam. Van Aalst naar Nederhasselt, het was een lange baan en hij had er ontelbare vrienden en vaste klanten. Een jaar of twee geleden was hij er al tachtig geworden, hij kon niet meer tot Aalst komen, we moesten zijn gazetten naar Ter-Joden dragen, een verre buitenwijk van het dorp Erembodegem. Daar kwam hij ze nog halen, vorige week, kon maar de helft zijner ronde meer doen en stierf.

En bij de socialisten stierf Adolf De Neef, vorig jaar uit Engeland teruggekeerd, ziek en kwijnend, nog geen veertig jaar geworden. Als pas 19-jarige was hij tot de socialistische partij gekomen en had er de fanfare opgericht en het zangkoor der Volkskinderen. In Engeland was het hem niet meegevallen, en nu misschien wel voelend dat zijn einde naderde, keerde hij terug, en kon hij waard worden in 'De Rode Leeuw'. Daar trachtte hij nog de geschiedenis der socialistische fanfare op papier te zetten, maar het kwam niet verder dan de mededeling 'dat er momenteel 55 spelende leden waren, 6 trommelaars en 7 klaroenblazers'.

Hij stierf einde mei, en in juni werd mét zijn fanfare een kroon neergelegd op zijn graf, waarbij Nichels een rede uitsprak, die in haar geheel in *Recht En Vrijheid* verscheen. Maar met de dood van haar stichter dacht men eraan, het reeds zo lange bestaan der fanfare te vieren. Zij was opgericht in 1896, maar dat herinnerde niemand onder hen zich nog best. Het was nu 1913 en in feite had men dus het 17-jarig bestaan ervan moeten vieren – te laat voor een 15-jarig en te vroeg voor een 20-jarig bestaan – maar men gooide er met de muts naar en vierde nu reeds dat 20-jarig bestaan. Naar het stadsbestuur schreven zij een verzoek 'feestelijkheden hiervoor te mogen inrichten, die zouden bestaan uit een gezellige uitstap, een democratisch banket en het geven van een concert'. Jarenlang waren zij vervolgd en uiteengeslagen geworden, nu kregen ze prompt antwoord van het stadsbestuur – waarin naast katholieken ook liberalen en wij daensisten zaten – 'dat men de eer had te laten weten, dat op hun verzoek kon ingegaan worden en men de stadskiosk op de Grote Markt ter beschikking zou stellen voor het geven van een concert. Hoogachtend, de burgemeester Gheeraerds enz.'

Nichels wist toen waarlijk niet meer waar hij het had. Hij stormde die avond in eerste plaats naar de fanfare toe, die aan het repeteren was, en draafde daarna terug naar zijn blad *Recht En Vrijheid*, om daarin de brief van het stadsbestuur te geven en er als enig commentaar te kunnen aan toevoegen: 'Bravo, zo moet het gaan!' En vanzelfsprekend volgde hierop een bijna eindeloos relaas van het gegeven concert 'en gelukwensen aan onze werkjongens die zulke mooie muziekstukken konden uitvoeren en waar de ganse stad bewonderend naar geluisterd heeft'. Het was inderdaad een zeer

mooie septemberavond, waarin veel volk naar buiten was gelokt, zodat daar op de Grote Markt niet alleen al hun partijgenoten waren toegestroomd, maar ook nog de burgemeester zélf stond, met naast zich zijn schepen De Hert.

Helaas onmiddellijk op het succes van dit concert moest een ander concert volgen, vol aanklachten, toen hun partijgenoot Jan Sanders een bruidsmaal gaf voor zijn dochter. Sanders, een kerel als een boom, zagen we jarenlang op alle socialistische meetings het woord voeren, en vooral op alle meetings der tegenstrevers het woord vragen, of te pas en te onpas onderbreken. Daar men echter niet leven kan van zijn aanwezigheid op alle tegensprekelijke meetings, was hij in de Gazometerstraat een handel in kaas en worsten begonnen... een bloeiende zaak, met achter de toonbank een forse blozende man, een levende getuigenis van de deugdelijkheid zijner waren. En toen zijn dochter trouwde en vele genodigden ten dis waren gevraagd, liet hij het niet op een paar klompen kaas of een rij worsten steken. Er werd daar die dag zo overdadig gesmuld, dat de liberalen – die in deze zelfde Gazometerstraat met hun eigen coöperatieve bakkerij van wal waren gestoken, en het dus van nabij hadden kunnen gadeslaan – het een echte schande hadden gevonden. Zij schreven er zelfs over in hun weekblad *De Volksgazet*, de volledige spijskaart gevend van wat kaas- en worstenhandelaar Sanders zijn gasten had voorgeschoteld.

En wie hiervoor dan de liberale *Volksgazet* op de korrel nam? U gaat het nooit geloven, maar het was het katholieke dagblad *De Volksstem*. Deze schreef: ‘Wij zouden niet over het huwelijk van Jan Sanders’ dochter geschreven hebben, en dit om verscheidene redenen. Is de vader der jonggehuwde een politieke vijand die wij bestrijden, het blijft walgelijk hierom iemand in zijn privé-leven aan te vallen. Ook ons is de spijskaart gestuurd geworden, geschreven door een onbekende hand. Het was een afschrift ervan, krioelend van fouten en als handtekening een onleesbare naam dragend. We hebben dit dan ook, zoals alle naamloze stukken, onmiddellijk in de scheurmand geworpen. Maar nu blijkt dat deze naamloze schrijver meer succes had bij de liberale *Volksgazet*. Wij wensen haar hierom van harte proficiat.’

Dit onbelangrijke voorvalletje in het huisgezin Sanders, was onrechtstreeks oorzaak van een broodoorlog tussen socialisten en liberalen. Het werden eindeloze pennetwisten, weken en wekenlang, tussen hun bladen *Volksgazet* en *Recht En Vrijheid*. Een broodoorlog, zeg ik, want het ging inderdaad tussen de rode bakkerij 'Hand Aan Hand' en de nieuwe blauwe bakkerij 'Werkerswelzijn', in genoemde Gazometerstraat. Op de grote partijbijeenkomst der socialisten was gezegd geweest: 'Uit het verslag blijkt dat al de bonden in ledenaantal toenemen, en we enkel bij de coöperatieve op een achteruitgang moeten wijzen.' Felix Podevijn, aan het hoofd der coöperatieve staande, was van oordeel dat hij hierbij moest rechtstaan om de reden van dat achteruitboeren mee te delen. Nu was het zo, dat overal de coöperatieven aan betekenis begonnen te verliezen, maar in Aalst zelf was tot nu toe de voornaamste oorzaak, dat er te grote concurrentie was ontstaan door de katholieke bakkerij 'De Welkom' en nu ook nog de liberale bakkerij 'Werkerswelzijn'. In de arbeiderswijken verschenen hierdoor elke dag drie verschillend gekleurde broodkarretjes – om niet te spreken van ook nog onze eigen broodkar – zodat zowel daensisten, katholieken, liberalen als socialisten het brood hunner keuze konden kopen... en hun keuze ook wel eens durfden te verleggen. Maar Podevijn zei: 'Door het ontstaan van de Blauwe Bazaar gebruiken de liberalen, net als de dompers, allerlei dwangmaatregelen op de arbeiders, om hun winkel te doen draaien.'

Deze vlieger was inderdaad opgegaan, toen de katholieke bakkerij 'De Welkom' indertijd in de fabrieken druk had laten uitoefenen op de arbeiders, om bij hen brood te kopen. Doch waar lag de grens tussen druk uitoefenen en reklaam maken? Iemand voor de keuze stellen, ofwel bij hen brood te kopen ofwel zijn werk kwijt te raken, was inderdaad druk uitoefenen. Maar bij iemand aankloppen en vragen brood te kopen, en hierbij allerlei argumenten aan te halen – zoals 'gij die toch ook een liberaal zijt!' – was meer als een reklaamtocht te beschouwen. De socialisten vielen dan ook de liberale bakkerij niet rechtstreeks aan, maar begonnen een zijdelingse uitval. De liberalen waren begonnen met in de officiële scholen soep uit te delen aan de kinderen: tijdens speeltijd of nog vóór de lessen begonnen, konden alle kinderen met hun kroesje aanschuiven, om het met lekker dampende soep te zien vullen. Daar waren de kinderen heel blij om, en de ouders niet

minder. En bij deze ouders kwam dan zo maar eens iemand van de liberale bakkerij aankloppen, om te vertellen dat hun brood eveneens zo lekker was, en ze het eens moesten proeven.

Onwettelijk kon dit niet genoemd, maar de socialisten vonden het algelijk toch maar een loense manier van handelen. De man die op dergelijke manier reclame maakte, Van der Veurst, werd dan ook in hun blad met naam en stuk genoemd. Er werden echter ook nog allerlei andere verwijten naar zijn hoofd geslingerd, onder meer dat hij ook in de huurhuisjes van de liberaal De Blicck was binnengelopen, ‘met de groeten van meneer De Blicck, en of ze geen brood bij de liberalen wilden kopen?’ Dat was te veel voor Van der Veurst, en onder bedreiging dat hij proces zou inspannen, stuurde hij een ‘recht op antwoord’. Een antwoord dat *Recht En Vrijheid* verplicht was te plaatsen, en een zeer harde noot om kraken mocht genoemd. ‘Iedereen weet dat uw coöperatieve aan het achteruitboeren is,’ schreef hij, ‘en de oorzaak ervan is niet ver te zoeken: ge wilt er té grote winsten uit slaan.’ En dan ging hij verder met uiteen te zetten, dat het zijn goed recht was de arbeiders op de hoogte te stellen van alle voor- en nadelen die aan het broodkopen verbonden waren: ‘Het ogenblik toen wij onze Blauwe Bazaar – zoals gij die noemt – hadden opgericht, verkocht uw coöperatieve het brood aan 39 centiem en lag het in de bedoeling de prijs ervan nog te verhogen. Wij brachten onmiddellijk deze broodprijs op 35 centiem, en we werkten niet met verlies: de Blauwe Bazaar groeit en bloeit. En hier nu een kleine rekening: nu reeds twintig jaar lang verkoopt ge meer dan 500.000 broden per jaar en wist ge hiermee een winst van 20.000 frank per jaar te maken. Dat ge u razend maakt als ik dit de mensen ga vertellen, zal wel niemand verwonderen.’

Nichels had kunnen antwoorden, dat de opgegeven cijfers van de broodverkoop niet klopten: verkochten zij het brood aan 39 cent, de kopers kregen achteraf 3 cent deel in de winst. Wat dus net dezelfde prijs was als bij de liberalen... en wat dus betekende, dat de liberalen net dezelfde winsten maakten. Nichels antwoordde echter, dat de socialistische bakkerij er in eerste plaats was om de partij recht te houden... ‘Het antwoord van meneer Gustaaf Van der Veurst is niets anders dan een nieuwe reclame voor hun Bazaar. Zij hebben deze bakkerij gesticht, zeggen ze, om de leden

goedkoper brood en meer voordelen te bezorgen. Maar de waarheid is, dat ze met hun lagere prijzen de socialistische bakkerij willen kelderen. Door het bakken van ons brood maakten we inderdaad winsten, maar met die winsten bouwden we ons een lokaal, waar de arbeiders vrij en vrank konden vergaderen en naar middelen uitkijken om de toestanden steeds meer te verbeteren. We hielden ook een potje opzij, om te gebruiken als de arbeiders in strijd zijn voor hoger loon. Gij zult misschien iets kleiner winsten maken, maar gaat gij daarmee het lokaal van uw arbeiders, Concordia, tot een behoorlijk lokaal maken? Of gaat ge het laten zoals het is, kaal, ongezellig, en in de winter onverwarmd?’

Wekenlang zou deze pennetwist nog duren. En vooral omdat Nichels van zijn kant eveneens een ‘recht op antwoord’ naar de liberale *Volksgazet* had gestuurd... en het daarin niet eens opgenomen werd. Hij plaatste het dan maar in zijn eigen blad, drie vier kolommen lang. Toch had het in zekere zin resultaat: een aantal jonge liberalen eisten, dat een streng onderzoek zou ingesteld worden in hun eigen Blauwe Bazaar, om na te gaan of de klachten ertegen ja dan nee gegrond waren, en wie al de winsten – hoe groot of hoe klein ze ook mochten genoemd – opstreek. Zij wensten ook geen voet meer te zetten in de liberale lokalen, of aan vergaderingen der liberale associatie deel te nemen, zolang hieromtrent geen klare wijn was geschonken.

Maar waarheid bleef het, dat de socialistische samenwerkende maatschappij grote winsten had gemaakt, en nog maakte, en het geld niet helemaal de partij ten goede kwam: aan het einde van dit jaar 1913 deelde men mee, dat weer een nieuw groot huis was aangekocht, nu in de Molenstraat. Ook hiervoor kon een aanvaardbare reden opgegeven: ‘Wij hebben ondervonden, dat we met ons lokaal gehuisvest zijn op een plaats die vroeger zeer welgelegen mocht genoemd: op een wat afgelegen plek, toen de arbeiders zich nog verdokenweg naar hun lokaal moesten begeven, omdat ze vervolging vreesden. Maar andere tijden andere zeden. Thans eisen de arbeiders een lokaal dat zich niet in een afgelegen wijk bevindt, maar in een der meestbevolkte straten, omdat ze de vrees hebben afgeschud en met fiergeheven hoofd hun lokaal willen betreden. Het huis in de Molenstraat komt vrij op 24 maart 1914 en het zal ten gronde worden afgebroken om een

nieuw en mooi lokaal ervoor in de plaats te zetten. We zullen dan met café, burelen en feestzaal naar de Molenstraat verhuizen.'

Het zou er niet meer van komen: de oorlog stond voor de deur. Trouwens, de gebouwen op de Saskaai zouden broodbakkerij blijven, en het huis in de Molenstraat de coöperatieve winkel. Niet voor de partijleden, die met fier opgeheven hoofd hun lokaal wilden betreden, maar voor de klanten van de kruidenierswinkel moest het in een dichtbevolkte straat komen.

De socialisten kon men niet verwijten, geen realistische kijk op de dingen te hebben. Alhoewel de nieuwe verkiezingen voor Kamer en Senaat nog ver in het verschiet lagen, wensten ze nu reeds maatregelen ervoor te nemen. En de allerbelangrijkste was, dat hen dit keer geen 'vreemdeling' meer mocht opgedrongen worden. De tijd dat men beroep had moeten doen op een toen nog onbekende Kamiel Huysmans, en daarna op Alberic De Swarte die de ene flater beging op de andere, was voorbij. Zij wilden nu hun eigen kandidaat, een man die door iedereen gekend was. Op het congres te Ninove werd dit beslist, en onmiddellijk stelde zich een eigen kandidaat voor: Alfred Nichels. En prompt werd hij ook aanvaard. Toen Alberic De Swarte het hoorde, stuurde hij Nichels onmiddellijk zijn gelukwensen, en in dezelfde hoogdravende woorden die hij bij zijn eigen kandidaatschap had gebruikt: 'De spijt die ik gevoel bij dit gedwongen afscheid is grotelijks gelenigd door het nieuws, dat ik als kandidaat vervangen word door mijn trouwe vriend sinds jaren, Alfred Nichels, de zo verdienstelijke partijsecretaris. Ik ben verheugd dit plechtig ogenblik te mogen benutten om deze flinke voorbeeldige man uit het volk niet alleen mijn hoge waardering te betuigen, maar de waardering van állen. De gaven van zijn hart en geest veroorloven over hem te verkonden: hij heeft veel politieke tegenstrevers, maar geen vijanden.'

En inderdaad, Nichels werd niet gehaat, maar gevreesd. In de arbeidersbuurten was hij 'onze Fred'... Maar Fred ging steeds recht voor zich uit, klappen uitdelend aan wie hem of de partij in de weg kwam te staan.

Tenslotte nog een beeld van de stad, enkele maanden van de komende oorlog verwijderd... De kabels werden in de grond gelegd 'voor de elektrische

verlichting der stad', en algemeen was men van oordeel dat dit weliswaar de vooruitgang betekende, maar vroeg men zich af 'of het niet te duur zou uitkomen'.

Ondertussen begon de jeugd er steeds wilder op los te leven, alsof zij voorvoelde dat jaren van honger, miserie en tekort te wachten stonden. Het begon met een feest, gegeven door Fons Meganck, bijgenaamd Schele Fons: een jubileum van 25 jaar scheelkijken. Zoiets kon nog in de stad, die van dergelijke grapjes hield. Schele Fons woonde aan het begin der Hoogstraat, waar hij in een drukbezochte herberg achter de tapkast stond. De hele buurt was bevlagd, er stonden triomfbogen en er was openbare verlichting. Schele Fons zelf reed in een open rijtuig rond, met bloemruikers en geschenken om zich heen. Hij had ook een aantal andere scheelkijkers op dit jubileum uitgenodigd, en voorafgegaan door een harmonikaspeler doortrokken zij de stad. Kon ik er eens om lachen, Fred Nichels gaf als commentaar erop: 'Kan het nóg dommer?'

De jeugd echter joelde, danste, zong en dronk. Op zondagnamiddag krioelde het in en om de velodroom. Er waren velokoersen voor beginnelingen, snelheid van een koersautomobiel, grote boksmatch en wielschaatsen achter een automobiel. Waren de sportmanifestaties afgelopen, dan konden ze in de zondagavond naar de cinema. Of liever, de cinema's. Want er waren reeds een drietal zalen, waar men tot laat in de avond films afrolde. Buiten de cinema in het Lange Ridderstraatje, was een gewezen danszaal op de Hoogstraat eveneens tot cinema hervormd, en dan was er nog een bijgekomen aan de overkant van de Dender, op de Moorselbaan. En tot mijn ergernis moest ik zeggen, dat het daar meestal zedenschendende films waren.

Het was niet voldoende voor de jeugd, die zich volkomen wou uitleven. Verlieten ze het duister der cinemazalen, dan konden ze nog tot in de nacht naar de orgelbals, die al in de zaterdagmorgen openen en pas om middernacht in de zondag sloten. Ik begreep het echt niet, deze jonge mensen hadden zelfs hieraan niet genoeg... Ze wilden ook nog de ganse zondagnacht, tot in de maandagochtend gejoel, kabaal en drank. Hiervoor trokken ze dan in zwermen naar de stationswijk, die een plaats van nachtelijk vermaak was geworden. Daar op en rond het stationsplein werd

het weer, zoals vóór de crisisjaren vroeger, het nachtelijk uitschetteren van vuile en ontuchtige straatliedjes. Hopen stomdronken jongens en meisjes lagen onder de overdekte galerij van het station, in klissen bij elkaar, als de forensen reeds de trein naar het werk hadden te nemen.

Het maakte me wel wat beangst. Ik had zo iets reeds jaren geleden meegemaakt, en toen was op deze uitpattingen een tijd van diepste miserie aangebroken. Zou het ook nu wéér zo worden? Zou inderdaad die oorlog, waarover men overal sprak, dan tóch losbreken?

Vele anderen moesten iets dergelijks voorvoelen: met honderden verlieten 'landverhuizers' onze Denderstreek, om met de grote stoomboten der Red Star Line naar Noord-Amerika en Canada te trekken. De stad Detroit, in de Amerikaanse staat Michigan, werd om zo te zeggen een Vlaamse stad.

1914: Oorlog

Pas in de broeiendhete zomermaand augustus zouden niet te tellen regimenten feldgrau, pinhelm op het hoofd en benagelde laarzen aan de voeten, onze steden bezetten. Maar in al de voorafgaande maanden leefde men in het stadje nog steeds, alsof het nooit oorlog zou worden... of deed men alsof.

Het begon met de aankomst van het Duitse circus Hagenbeck. Alsof men op een Breugheliaans tafereel van dood en vernieling, brandende dorpen en galgen met bengelende lijken, op de voorgrond allerlei drollig grijnzende en grappenmakende wezens zag rondhotsen. Het hele plein, dat men de Esplanade noemde, stond vol met dit circus, waarin met olifanten, leeuwen en tijgers werd gewerkt. Een inwoner der stad dacht met een der olifanten een grapje te mogen uithalen en bood deze een rolletje pruimtabak aan. De olifant spuwde het uit en gaf met zijn tromp de man een zo geweldige slag, dat hij twee drie meter verder tolde. Het volk uit de arbeiderswijken zou het circus echter alleen maar aan de buitenkant kunnen zien, de kooien met wilde dieren aangapend. Het was immers weer crisis geworden, men werkte opnieuw maar drie en vier dagen in de week meer, de fabrieken vielen de een na de ander stil. Ook de bouw viel stil, en onder de forensen was maar een derde meer dat nog de trein naar Brussel of Gent nam.

Het aantal werklozen groeide elke dag aan, en de verenigingen, die aan elk van hen één frank per dag hadden uit te betalen, zagen het bankroet voor de deur staan. In de gemeenteraad drong ik er nog op aan, dat een grotere toelage aan het stedelijk werklozenfonds zou geschonken worden, maar Moyersoën deelde mee dat in deze tijd, waarin handel en nijverheid stilvielen, de subsidies onmogelijk konden verhoogd worden.

Ondertussen bleef de fabrieksjeugd zich aan uitspattingen overleveren. Zij waren reeds in vuile en gescheurde kleren gehuld, ongewassen, ongekamd, en liepen voortdurend dronken om de meest ontuchtige straatliederen uit te schreeuwen... Dit gebeurde in de zondagnacht, maar in

de maandagochtend liep deze zelfde stroom van vuile en ongewassen jongens en meisjes al bedelend de stad in. Ook hierover had ik het in de gemeenteraad, en hoe we aan zo iets konden verhelpen. En toen antwoordde Eeman: ‘Zouden ze zich niet speciaal die vuile en gescheurde kleren aantrekken om medelijden te wekken... zoals er vroeger waren, die vóór de verkiezingen met slechte schoenen en gaten in de kousen liepen, om te kunnen verkozen worden?’ Ja, dat was over mij nog verteld geworden, vroeger, maar ik kon mij hierom niet meer kwaad maken. ‘Meneer Eeman,’ zei ik hoofdschuddend, ‘zijn dat woorden om in een gemeenteraadszitting uit te spreken?’

Dan was dr. De Naeyer van een ander kaliber. Hij steunde me onmiddellijk, zeggend dat hij als voorzitter van het Armenbureel – iets wat hij na de dood van Clemens Van de Putte was geworden – in veel armoedige wijken ging en moest verklaren dat de ellende er bitter, en soms afgrijselijk om aanzien was... ‘Deze mensen kunnen geen komedie spelen, meneer Eeman, ze zijn schier van alles beroofd. Wij moeten ze helpen, zedelijk en stoffelijk.’ Iets waarop de liberaal De Blicck onmiddellijk zei, ‘zich gelukkig te achten, omdat nu iemand als dr. De Naeyer tot voorzitter van het Armenbureel was aangesteld.’

Dat alles was heel mooi en hartversterkend om horen, maar schepen Moyersoen had helaas met cijfers voor de dag te komen: de subsidie voor het stedelijk werklozenfonds, voor de onderscheidene vakverenigingen, voor de ziekenbonden, voor het stedelijk hospitaal, voor de beide weeshuizen van jongens en meisjes, die moeten allemáál zeer dringend verhoogd... doch met wát? Wij zaten er sprakeloos bij, want mét de liberalen was ik net zinnens te vragen wat er in die weeshuizen omging, daar weer een drietal jongens en een meisje eruit weggelopen waren. Zij verhongerden er letterlijk, alsof zij er als gevangenen op water en brood moesten leven. En bovendien hadden we klachten erover, dat met de schoolplicht tot 14 jaar de ouders in de wijken van honger en miserie deze schoolgaande kinderen onmogelijk behoorlijk konden voeden en kleden. De stad had ook hen moeten ter hulp komen, om in de scholen kleren uit te reiken, soep- en broodbedelingen te geven.

‘Dat weet ik, dat weet ik,’ zei schepen van Finanties Moyersoen, maar we hébben geen geld... De nieuwe militaire wetten verslinden alles wat voor de

pensioenen was bestemd, voor schoolsoep, voor al wat dringend nodig is en beloofd werd, maar niet meer gegeven wordt. De stad ontvangt van regeringswege niets meer, mijne heren, geen cent.' Het enige waarover van regeringswege nog met de stad wou gesproken worden, was het zo haastig mogelijk bouwen van een kazerne, voor het garnizoen dat we zouden krijgen... 'De kazerne moet 4 en half hectare beslaan, en men moet over 30 hectaren oefenplein kunnen beschikken.'

Daar zaten we schepen Moyersoer aan te kijken. Zover was het dus nu: niet meer met politiciers hadden wij te onderhandelen, maar met militairen. Verslagen zei dr. De Naeyer: 'Het gaat de stad in de eerstkomende zestig jaar onmogelijk zijn, nog nuttige werken aan te vatten, weeshuizen en tehuisen voor ouderlingen moeten blijven zoals ze zijn.'

Dat was ver van een volksschouwburg op te richten, van een volkspark aan te leggen. Eindeloos konden wij palaberen, maar het slot van alles was toch, dat het garnizoen er komen moest. Alleen ik heb tot de allerlaatste seconde 'neen' gezegd.

Ondertussen leefden wij voort alsof het spook van de oorlog niet voor de deur stond, en dachten we opnieuw eraan een aanvalsgolf voor zuiver algemeen stemrecht in te zetten – de zoveelste – en aan de nieuwe verkiezingen voor Kamer en Senaat. De aanvalsgolf voor zuiver algemeen stemrecht zou er dit keer alleen maar in bestaan, te trachten een half miljoen handtekens te verzamelen van allemaal mensen die het verlangden. De socialisten doortrokken hiervoor alle arbeiderswijken der stad, te beginnen met de Ajuinstraat – het centrale punt van de wijk Osbroeck – waar ze 144 huizen bezochten en 197 handtekens inzamelden. In de maand april was dit aantal geklommen tot 3441, wat in een stad van 35.000 inwoners niet zo heel veel mocht genoemd. Het leek erop of iedereen in deze tijd onverschillig stond tegenover net álles.

Ook wij bleven ons, in onze partij, aan pietluttigheden houden. Als ik het allemaal overschouw zie ik alleen nog het proces, dat advocaat Bosteels wou inspannen tegen mijn schoonzoon Van den Bruele, en dat ik in mijn bladen zoveel mogelijk in het belachelijke trok en het 'het lachproces' noemde. Want niet omdat Van den Bruele twee jaar geleden beweerd had,

dat de manifesten van Dumont door Bosteels waren geschreven, vond dit proces plaats... Het gebeurde omdat Van den Bruele geschreven had 'dat Bosteels stond te lachen, terwijl in de historische stoet van vorig jaar een pontificale mis in openlucht was opgedragen'.

Om de waarheid te zeggen was het zó gebeurd: terwijl die mis in openlucht zou opgedragen worden, was het de pompiers opgedragen tijdens de consecratie, het meest plechtige ogenblik van de mis, drie kanonschoten te lossen. Blijkbaar wist Bosteels hier niets van, want toen dan iedereen in dat plechtig ogenblik het hoofd neeg, werden die kanonschoten gelost en schoot Bosteels, ondanks zichzelf, in een lach. Maar hij nam het Van den Bruele achteraf zeer kwalijk, omdat die schreef: 'Godsdienst is er bij de katholieke kopstukken niet meer te vinden... De Bethune was nergens te horen of te zien, en Bosteels begon tijdens de consecratie te lachen.' Het proces liep op een sisser uit, niemand interesseerde er zich zelfs aan.

Niemand interesseerde zich ook maar aan wát. De oude Woeste, eens de ongekroonde koning der katholieke partij, was eveneens deze historische stoet komen bekijken. En na de optocht, men liet hem heel alleen en te voet naar het station opstappen. Waar was de tijd dat het ganse land in twee kampen stond verdeeld en de lucht verscheurd werd door de kreten 'Leve Woeste' of 'Weg met Woeste'? Nu stapte de oude sukkel naar het station op, en niemand keek hem aan. Alleen ik, in mijn bladen, liet weten 'dat mijn vriend Charles Woeste 78 jaar was geworden, en zojuist de titel van graaf had ontvangen'. Graaf Charles Woeste, onopgemerkt, moeizaam te voet door de straten van Aalst strompelend.

Er volgde een even tamme verkiezing voor Kamer en Senaat. Van mijn kant liet ik horen, dat de vijf katholieke kandidaten vijf kasteelheren waren, en de drie voornaamste onder hen, die kans hadden verkozen te worden, drie advocaten waren... 'Geen enkele misdadiger, die ooit door zoveel pleiters werd bijgestaan.' En wetend dat spot en satire in deze tijd nog meest van al insloeg, gaf ik een gesprek weer tussen een dezer kasteelheren en een simpele werkman die ik Pie Sprot noemde...

'Wel, wie we daar hebben, Pie Sprot!'

'Om u te dienen, meneer.'

‘Pie Sprot, hoe is ’t? Is elkeen content van ’t katholiek?’

‘Ten allermeeste, meneer. Ge hebt natuurlijk altijd malcontenten en kritikasten, die iets weten te zeggen.’

‘Pie Sprot, zullen alle werkmensen voor ons stemmen?’

‘Daar moogt ge vast op rekenen, meneer, voor wie zouden ze anders stemmen als voor die hen werk geven?’

‘En de boeren, Pie Sprot?’

‘Die zijn puur katholiek, meneer, en hun koeien en varkens ook.’

‘En baron de Bethune, Pie Sprot?’

‘De baron, dat is ’ne mens! Die uit zijn kasteel komt om ons te groeten en te salueren. Moest de burgemeester iets overkomen, dan wordt hij burgemeester.’

‘Pie Sprot, en Pie Donsj?’

‘Menier, Donsj is op hol, het onderpasterke van Mijlbeek heeft het in het publiek gezegd.’

‘t Is goed, Pie Sprot, ga in de keuken, de meid zal u een glas bier inschenken.’

‘Gelijk het u belieft, meneer.’

Slechts voor één ding was ik bevreesd, dat de tegenstrevers opnieuw zouden beweren dat de daenspartij een ‘familiekwestie’ was geworden. Bij poll stond ik weer de eerste op de lijst en mijn schoonzoon Van den Bruele tweede. Met het weglopen der ‘katholieke daensisten’ moesten we zoeken naar iemand met naam, voor de derde plaats. We vonden alleen Hector Plancquaert. Maar konden we Plancquaert ná Van den Bruele brengen? We waren verplicht opnieuw een partijbijeenkoms te houden en onze mensen te verzoeken opnieuw te stemmen, en als het kon Plancquaert de tweede plaats te bezorgen. Van den Bruele beklom het podium en zei: ‘Algemeen heeft men ons verweten van de verkiezingen een familiekwestie te maken, welnu, als schoonzoon van Pieter Daens wil ik graag mijn plaats afstaan aan de oudere en meer verdienstelijke strijder Hector Plancquaert.’

Plancquaert dankte in een haast even pathetische taal, en hiermee kon dan onze strijd beginnen. Strijd tegen voornamelijk baron Louis de Bethune, want die had ons vorige keer de meeste kiezers ontnomen.

En ook hem trachtte ik dan maar in het belachelijke te trekken, er vooral op wijzend dat hij iemand was die in het openbaar het woord niet kon voeren... 'Al wat hij deed op twee jaar, 't was een briefke aflezen. En dat wil in de Kamers zitten! Woeste zelf zegt over hem "C'est de la misère." Hij moest te Burst gaan spreken, en daar had hij negen toehoorders. Hij keek naar die acht man en een peerdekop en zei bedeesd: "Madame, is 't volk misschien al weg?" "Neent, meneer," zei de madame, "er is hier nog geen volk geweest."

Zelfs de socialisten voerden geen heftige strijd, ook al stond nu voor de eerste maal Alfred Nichels bovenaan op een eigen lijst. Hun tweede kandidaat was de beheerder van het Volkshuis te Geraardsbergen. En helemaal de laatste in hun rij was toch weer Alberic De Swarte, de Brusselse advocaat. Zij waren zo fier over deze lijst, dat ze helemaal niet meer aandrongen op het vormen van kartel met een of andere partij. Als de liberalen bijeenkwamen om een mogelijk kartel te onderzoeken, haastten de socialisten zich te zeggen 'dat van hun kant helemaal geen voorstellen waren gedaan'. Toch voerden zij geen strijd tegen de liberalen, en naar ons deden ze slechts een paar zijdelingse uitvallen, toen ze hoorden dat Plancquaert als tweede op de lijst zou staan. Zij herinnerden hem aan de woorden, die hijzelf eens in een uitbarsting van woede had gezegd: "t Is het lot van al wie een Daens helpt, erdoor gefopt te worden.'

Doch liever dan alsmare dure manifesten uit te geven, paktten ze met een veel goedkoper propaganda uit: met de fanfare stapten ze avond aan avond naar een ander stadsgedeelte op en brachten ze daar 'serenade' aan een partijgenoot: naar de Maanstraat bij Nichels, naar de Gentse Baan bij Flips, naar de Ledebaan bij Steenhout. En als de hele buurt was samengestroomd om de 'serenade' te aanhoren, hielden ze op en begonnen ze meeting te geven.

Nog heel even was er een relletje tussen Nichels en Bosteels, die toevallig dezelfde avond het dorp Haaltert bezochten. Nichels hoorde er dat Bosteels het over de socialisten had en hij stelde de vraag 'of daarop mocht geantwoord worden?' Bosteels zei: 'Zodadelijk heb ik gedaan, en dan moogt ge spreken zolang ge wilt.' Maar nauwelijks had hij zijn laatste woorden gesproken, of hij gaf teken aan de katholieke fanfare, die een dreunende

Brabançonne begon te spelen, zodat het Nichols onmogelijk was ook maar één woordje te plaatsen.

Het laatste woord in deze verkiezingsstrijd kwam dan van het Algemeen Nederlands Verbond, dat een schrijven naar alle kandidaten der verschillende partijen stuurde, met vraag of ze zouden meewerken voor de vervlaamsing der Gentse universiteit. Iedereen antwoordde 'ja', behalve Woeste, en behalve de liberaal Rens.

Alhoewel deze verkiezing niet meer het minste belang zou hebben – het door onze troepen verdedigde stukje België zouden alleen die paar kilometers zijn tussen de IJzer en een stukje van de Noordzee – wil ik toch nog de uitslag ervan geven: de katholieken hadden in totaal 36.139 stemmen, wij daensisten 20.118 stemmen, de liberalen 11.359 en de socialisten 3.832. Waren hierdoor verkozen: voor de katholieken Woeste, Moyersoën en de Bethune, voor onze partij opnieuw ik, en voor de liberalen opnieuw Rens.

Ik mocht jubelen, want onze christen volkspartij bleek 7.500 stemmen te hebben aangewonnen. Echter iets te weinig om ook nog Plancquaert als tweede man te zien verkozen worden. Het was niet te geloven: nu reeds zijn levenlang vocht Plancquaert als een leeuw, om het tot parlamentslid te kunnen brengen, en nooit of nooit lukte het hem eens. De eerste berichten over de verkiezing waren echter zó goed, dat algemeen werd gedacht: Plancquaert zal er ook bij zijn! Zonder enige voorbereiding werd reeds om 4 uur in de namiddag een stoet gevormd, om Plancquaert aan het station af te halen, en hem met muziek en groene vlaggen naar ons lokaal in de Zoutstraat te leiden. Pas daar hoorde hij, dat er een ietsje te weinig stemmen waren, en hij nogmaals niet verkozen was geraakt.

Louis de Bethune had zijn verkiezing te danken aan een overweldigend aantal voorkeurstemmen. Het was traditie in dat adellijk geslacht, om door het verzamelen van voorkeurstemmen aan het hoofd hunner partij te geraken. Dertig jaar geleden al, waren de katholieken diep verontwaardigd geweest, omdat Leo de Bethune bij de verkiezingen een manifest rondstuurde, waarop weliswaar de ganse katholieke lijst prijkte, maar met een pijltje erbij dat naar zijn naam wees: Stemt hier! Ook zijn broer Louis

de Bethune paste eenzelfde praktijk toe, en had meer dan 3000 voorkeurstemmen gekregen.

In het blad *Denderbode*, dat na de dood van Clemens Van de Putte nog verder werd uitgegeven, maar een plaatselijk blad van weinig betekenis was geworden, schreef men: 'De christen volkspartij won 7500 stemmen en vierde feest, de liberalen wonnen een paar duizend stemmen en vierden feest, de socialisten verloren 500 stemmen maar gingen toch ook met hun muziek uit. En eindelijk, de katholieken die meer dan 5000 stemmen verloren, zijn met hun traditionele Bok uitgegaan. In Aalst is dus iedereen tevreden en heeft elke partij gezegevierd.'

Maar dat iederéén tevreden was, had *Denderbode* liefst niet gezegd: de drie andere partijen waren er volkomen akkoord mee, te verklaren 'dat ik een oneerlijke strijd had gevoerd'. Doch vooraleer deze heftige ruzies te beschrijven, die zich na de ongewoon kalme verkiezing ontketenden, zie ik me verplicht eerst deze 'oneerlijkheid' van mijn kant mee te delen... Ik bleek de enige die het in deze verkiezingsstrijd ook nog over het te bouwen garnizoen had gehad, en gezegd dat de rijke katholieken en liberalen ervóór waren, omdat dit voor hen de aankoop van gronden betekende, en met deze aankoop de in het rond liggende weiden en akkervelden plots dure bouwgronden zouden worden. Onuitgesproken lag er de dreiging van de oorlog in, en bijna instinctmatig hadden de mensen gestemd voor iemand die zich blijkbaar tegen elk militarisme verzette en – ijdele hoop – iets doen kon om die dreigende oorlog af te wenden.

De zich ontketenende ruzie begon met een gesprek tussen Achiel Brys en baron Louis de Bethune. Achiel Brys had vorig jaar nog een zeer heftige ruzie gehad met zijn liberale partijgenoten, en was zelfs even zinnens geweest de liberale partij te verlaten om naar de socialisten over te gaan. Maar bij deze laatste stap had hij gearzeld, en was dan toch maar naar de liberalen teruggekeerd. Nu ontmoette hij baron Louis de Bethune, en deze, als een steeds beleefd en voorkomend man, wenste de liberalen geluk met hun stemmenaanwinst in de verkiezingen. En Brys, van zijn kant, wenste Louis de Bethune geluk met zijn verkiezing. Zover was het dus. En toen zei Louis de Bethune ook nog 'dat de strijd der liberalen eerlijk was geweest, maar de daensisten de kiezers weer eens bedrogen hadden'. Antwoordde

Brys: 'Ja, want in de gemeenteraad gaat De Blicck er zelfs over interpellieren.'

De Blicck bleek inderdaad diep verontwaardigd om wat ik, zijn vroegere vriend, die eens van zijn gastvrijheid had genoten en op zijn buitengoed mijn boek over priester Daens had kunnen voltooien, had uitgespookt. Samen met het andere liberale gemeenteraadslid De Windt had hij een brief opgesteld en deze de burgemeester ter hand gesteld. De burgemeester las met ontroerde stem deze brief voor, en eindigde dan: 'Ook ik ben zeer getroffen geweest door de laster in de daensistische manifesten en was zinnens het raadslid Daens hierover te ondervragen.' De Windt herhaalde hierop nog eens de aantijgingen uit de voorgelezen brief 'dat ik had durven te beweren, dat de liberale raadsheren met het stemmen voor het garnizoen niets anders dan persoonlijk belang nastreefden, voor hun eigen zak, om de huurprijzen der huizen te kunnen verhogen, en om van weiden en landerijen bouwgrond te kunnen maken... Welnu, noch meneer De Blicck noch ik hebben daar een voet grond liggen. Wij eisen dat Daens een verklaring zal afleggen.'

Er heerste een paar ogenblikken stilte, waarin iedereen mij afwachtend aankeek. Ik wist dat dit komen zou, en had nu eens op voorhand alles op papier gezet. Toch begon ik eerst nog: 'Meneer de burgemeester, uw gemaakte verontwaardiging horend, en dan daarna de akte van beschuldiging van raadsheer De Windt, ontbreekt hier alleen nog de oude beul en zijn pijnbank. Maar zie hier dan mijn antwoord, aandachtig overwogen en geschreven, dat ik ga voorlezen... Ik verklaar hiervan geen enkel woord te willen weglaten, ook niet van wat we gedrukt en uitgegeven hebben, maar ook geen enkel woord eraan toe te voegen. Alles stond in die manifesten, zwart op wit, de naam van de drukker en uitgever was gekend. Het is niet geschreven in Engelse of Duitse taal, maar in zuiver Vlaams. Voelt ge u beledigd, en gelasterd, breng me voor de rechtbank...'

En in wat ik dan las toonde ik nogmaals aan, hoe door het bouwen van de kazerne en het verblijf van een garnizoen de gronden op Mijlbeek of Schaarbeek enorm in waarde zouden stijgen, en dat alleen de grondbezitters daar grote winsten konden bij maken, maar dat de kleine man voor zijn te bewerken lapje grond of zijn huurhuisje een veel hogere huur ging te

betalen krijgen... 'Gij, liberale en katholieke heren, gij denkt steeds zoals rijkemensen en niet zoals werkmensen.'

De Blicck antwoordde zeer heftig: 'Daarover gaat het allemaal niet, meneer Daens, het gaat erover of wij daar ja dan nee grond bezitten.' En De Windt stemde met hem in: 'Ja, dáároveň gaat het!' En de burgemeester zei: 'Ja, meneer Daens, ge spreekt al een half uur naast de kwestie.'

Ze begonnen hierop allemaal tegelijk allerlei naar mijn hoofd te slingeren, zodat ik niet meer wist wie te antwoorden, en ik tot de burgemeester zei: 'Gij, meneer de burgemeester, zoudt hier meer orde moeten houden, iedereen is hier aan het woord, behalve ik die het woord heb gevraagd.' Ik wou de lezing van mijn epistel voortzetten, maar opnieuw begon iedereen te roepen: 'Heb ik daar grond liggen?' ... 'En heb ik daar grond liggen?' En mijn lezing toevouwend antwoordde ik: 'Neen, mijne heren, niemand heeft daar grond liggen, die grond is daar alleen van bosgeesten en kabouters.' Ze schreeuwden, ze sprongen op en sloegen met de vuisten op tafel: 'Wij eisen uitleg.' Kalm antwoordde ik: 'Ja, gij eist uitleg... Maar mag ik dan ook uitleg vragen, hoe het komt dat hier in de stad manifesten werden uitgegeven zonder naam van drukker of uitgever, iets wat verboden is door de wet, en waartegen niemand van u een onderzoek eist. Want het ging erin over de familie Daens, die haar zakken vult. Daens is een zakkenvuller, dat mag op naamloze manifesten in de stad verspreid, maar ik mag niet zeggen dat GIJ uw zakken wilt vullen met dat garnizoen.'

Ik stond op en verliet de zitting. Maar in mijn bladen schreef ik: 'Elkeen weet, dat de heren De Blicck en De Windt geen grond bezitten op Schaarbeek. Als ik zei dat ze hun zakken wilden vullen, was dat in algemene zin, niet op meneer De Blicck en meneer De Windt, maar op iedereen die in de stad grond bezit en huisjes in huur heeft.' Het was niet in staat de liberalen te verzoenen, ze haalden nogmaals aan dat wij in vroegere jaren blij genoeg waren geld van die liberalen te krijgen, om onze verkiezingsstrijd te kunnen voeren. Nuja, goed dan...

Maar dit laatste inspireerde Van den Bruele om de socialisten te gaan verwijten, dat zij voor hun verkiezingspropaganda geld hadden ontvangen... van de katholieken. Hierbij ontplofte Nichels haast. Hij greep meteen naar zijn geliefkoosde wapen: een openbaar debat. Maar Van den Bruele wachtte

wel zich, daar nog eens te herhalen dat baron Louis de Bethune de socialisten had willen steunen, om de daensisten een klopping te kunnen geven. En omdat Nichels dan geen voldoening kreeg, spande hij proces in. Ik zie me echter verplicht dit proces later te behandelen... want toen wij voor de rechter stonden was het al oorlog geworden, en had het helemaal geen zin meer.

Liever heb ik het nog even over de katholieken, die ook onder elkaar een eitje te pellen hadden. Arthur Verhaegen uit Gent, de antisocialist, meende dat nu eindelijk de tijd gekomen was om Woeste verantwoordelijk te stellen voor het 'geval Aalst'. Twintig jaar lang had hij dit liefst niet gedaan, want toen was Woeste nog een machtig man die bij de koning aan tafel zat en brieven schreef naar de paus. Nu was Woeste een oud man geworden, die vandaag of morgen tóch van het schaakbord zou verdwijnen, en wreef Verhaegen het de Aalsterse katholieken onder de neus 'dat zij bij de verkiezing 8000 stemmen hadden verloren en ze broodnodig een wáre christen democraat op hun lijst nodig hadden...' Maar met deze ware christen democraat bedoelde hij niet iemand van onze christen volkspartij, maar Petrus Van Schuylenbergh, die als kopstuk van hun vakbonden nog steeds niet de minste kans had gekregen op de katholieke lijst. Iets waar Bosteels alles behalve mee akkoord was. Heftig antwoordde hij Verhaegen: als hun partij de nederlaag had geleden, dan moest dit niet toegeschreven worden aan de slechte samenstelling van hun lijst, maar aan het niet helemaal aangepaste partijprogramma...

Tijdens deze verkiezingsstrijd stierf ook een man, die er helemaal niets mee te maken had, maar op zijn manier op het hele sociale leven in Aalst zijn stempel had gedrukt, en zonder wiens bestaan het er allemaal heel ánders zou hebben uitgezien: Louis Van Langenhove, die samen met Carlos Cumont de grote baas was geweest in de fabriek FFR en de opkomst van het socialisme had mogelijk gemaakt. Hij had sinds een paar jaren zijn mooie herenhuis in de Kapellestraat – het mooiste herenhuis der hele stad – verlaten, om het de stad zélf als geschenk te bieden. Hij was naar Brussel gaan wonen, en op 14 mei overleed hij er. Men herinnerde eraan 'hoe dank zij zijn wijs beleid de FFR een der belangrijkste garenfabrieken van het hele

vasteland was geworden, en hoe ook hij als een der eersten in het land de werkuren had verminderd en de lonen verhoogd... Hij was het, die zijn arbeiders mooie en gezonde werkmanshuizen bezorgde, die zij goedkoop konden bewonen.' In mijn bladen schreef ik 'dat hij een verstandig man was geweest, een grote nijveraar en een rechtvaardige patroon'. En de socialisten beaamden dit.

Nog even ontstond er ook ruzie tussen de socialisten en ons, en vanzelfsprekend nogmaals over hun bakkerij 'Hand Aan Hand'. Hiervoor hadden zij nu reeds proces ingespannen tegen de katholieken, hooglopende ruzie gehad met de liberalen, en waarom zouden ze het dan nagelaten hebben ook onze bakkerij maar eens aan te vallen?

Het was waarheid, zij hadden als allereerste in de stad een dergelijke soort bakkerij gebracht en de bewoners der arbeiderswijken goed en goedkoop brood geleverd. Maar de winsten die zij erdoor konden maken, hadden alle andersdenkenden de ogen uitgestoken. Het was eveneens waarheid, dat hun bakkerij had kunnen bloeien en groeien, dat zij nieuwe huizen hadden kunnen aankopen, de bakkerij telkens opnieuw vergroten en alles erin mekanisch weten in te richten. Maar de katholieken bakten nu brood, de liberalen bakten brood en wij bakten brood. Zij hielden geen voldoende rekening met de concurrentie. Zij maakten zich alleen maar woedend, als iemand van ons het brood goedkoper begon te leveren, en zij dan verplicht waren eveneens de broodprijs te verlagen. En deze verlaagde prijs bracht mee, dat hun brood er niet op verbeterde wat hoedanigheid betref.

En wat gebeurde toen? Wij bezaten maar een klein bakkerijtje, met een enkele bakker die niet eens over een mekanisch kneedmachientje beschikte. Het gebeurde alles nog met de hand, maar het had het voordeel dat ons brood smakelijker was, en steeds meer mensen in de arbeidersbuurten de deur sloten en deden alsof ze niet thuis waren, als de socialistische broodvoerder aanklopte... om dan gauw een brood te kopen bij ónze broodvoerder. Dit had op zijn beurt tot gevolg, dat onze enige bakker steeds meer en meer broden te verwerken kreeg, en ook veel te veel overuren had te kloppen. Het werd te veel voor één man, en het was nog iets te weinig om

twee bakkers aan te stellen, iets waarover we ondertussen toch reeds aan het beraadslagen waren.

Op datzelfde moment viel 'Hand Aan Hand' ons aan, zeggend 'dat wij onze mensen nog steeds wilden uitbuiten, als echte slaven'. Wij hebben daarop geantwoord, en zij weer op hun beurt, en het kwam tenslotte tot wederzijdse 'recht op antwoorden' die maar geen einde namen, en waarin we elkaar steeds gemener dingen naar het hoofd begonnen te slingeren. Ach, ik wil het allemaal niet meer herhalen, want het had ook niet het minste belang meer: een paar maanden later zou het er niet meer om gaan of het brood der liberalen een ietsje goedkoper was dan dat der socialisten, en of ons brood een ietsje smakelijker was dan dat der socialisten... Het zou er om gaan, nog een brood te kunnen bemachtigen.

En ja, ik moet nu ook nog dat proces tussen Nichels en Van den Bruele aanhalen, waarmee ik alleen nog meer nadruk erop leggen moet, hoe alles zo zinloos was geworden. Nichels had het dus mijn schoonzoon maar niet kunnen vergeven, dat deze hem beschuldigd had geld te hebben ontvangen van baron Louis de Bethune, om de verkiezingsstrijd tegen de daensisten te kunnen voeren. Voor dit proces had Nichels in de arbeiderswijken naar getuigen gezocht, die konden verklaren zo iets te hebben gehoord. Hij vond dan een vrouw uit een socialistisch gezin der wijk Osbroeck, die in een daensistisch gezin dierzelfde wijk de beschuldiging had horen uitspreken...

Het proces kon echter maar aangevat worden in augustus, toen de eerste Duitsers reeds de stad waren binnengedrongen. Nichels zelf zei er allereerst, diep verontwaardigd te zijn geweest door deze laster, en daarom het proces gewild te hebben, 'maar dat ondertussen de tijdsomstandigheden zo gewijzigd waren, dat hij echt geen zin meer had er nog op terug te komen... Het is oorlog geworden en ik ben bereid over alles de spons te vagen.'

Maar wij hadden Plancquaert als advocaat aangesteld, en die wilde toch nog eens zijn welsprekendheid tonen. Tijdens zijn nogal humoristische rede moest iedereen ondanks de dreiging die over de stad hing, voortdurend lachen. 'Wat wordt er niet allemaal gezegd tijdens een verkiezingsstrijd?' zei hij... 'wat wordt er niet allemaal verweten? Had ik voor elk scheldwoord maar één frank gevraagd, ik zou reeds een schatrijk man zijn geweest. Nichels is niet verkozen geraakt, en ik ook niet, en in plaats van zijn

nederlaag met de glimlach te dragen, maakt hij zich boos, en dan nog voor een gezegde uit een arbeidersgezin... Moest men van huis tot huis kunnen gaan en alles afluisteren, dan zouden er zoveel rechtbanken moeten zijn als er huizen bestaan.' Iedereen moest lachen. De vrederechter zat te schokken van het lachen, en Nichols moest zich de lachtranen uit de ogen wissen. Samen zijn wij dan naar huis gewandeld, en hadden wij het over de Duitsers, en niet over dat proces.

Ik geloof dat dit alles het belangrijkste was, dat nog gebeurde vóór wij 'de kanonnen van augustus' hoorden bulderen. Of nee, in juli was nog iets merkwaardigs gebeurd, in onze eigen partij... Broer Adolf had in de dagen dat hij zeer dicht bij het socialisme stond, zich afgevraagd of wij als 'feestdag van de arbeid' de dag van Eén Mei zouden nemen, dan wel de dag van Rerum Novarum. De allerlaatste stap, het voor Eén Mei op te nemen, waagde hij niet. Maar wij lieten oogluikend toe, dat de daensistische arbeiders met hun socialistische broeders in de Meistoeten opstapten, en daar groene in plaats van rode lichtballonnetjes droegen. En nu bleken de jongeren in onze partij plots een totaal ándere dag als hún feestdag te hebben uitgekozen. Zij kwamen allen samen in het lokaal, de jongeren, niet op Eén Mei, niet op de dag van Rerum Novarum, maar op Elf Juli, de dag toen in 1302 in Kortrijk de Vlamingen de Fransen hadden kunnen verslaan.

Net vóór het uitbreken van de oorlog, werd onze partij definitief de 'partij der flaminganten'. En met de komst der Duitsers zouden er heel wat onder hen activisten worden, bereid om met de Duitsers mee te doen, als de Vlaamse eisen ingewilligd werden.

Maar nu de oorlog... Dat de laatste verkiezingsstrijd zo kalm was verlopen, bleek voor een groot deel te wijten aan het feit, dat reeds een drietal klassen waren binnengeropen en hiermee het leger op oorlogsvoet gebracht. In de bladen las men elke dag meer en langere berichten over oorlog. In juli was het binnenroepen der klassen bijna voltooid, het werd mobilisatie, de oorlog zou beginnen. Op dinsdagochtend 4 augustus, te 10 uur, waren Kamer en Senaat verenigd en werd de koning binnengeleid, vergezeld van de koningin en hun kinderen. Met ontroerde stem las koning Albert zijn toespraak...

Eenzelfde plechtige zitting, maar op kleinere schaal dan, was deze van de gemeenteraad in ons stadje. Het was vijf uur in de namiddag, de Grote Markt stond vol volk en de zittingszaal bleek tien maal te klein. De burgemeester gaf het woord aan Moyersoën, die zei 'dat het magistraat in deze moeilijke uren zijn plicht zou doen'. De Blicck ondersteunde het, met de woorden: 'Elk partijschap moet weg, het mag niet gezegd dat men door verdeeldheid in Aalst honger heeft geleden.' Hij stelde ook het oprichten van een bijzonder komiteit voor, dat onpartijdig moest zijn en met aan het hoofd ervan dr. De Naeyer, 'die getoond had, dat hij ten volle ieders vertrouwen verdient'. Ook ik sloot me hier volkomen bij aan, en zei 'dat er moest gezorgd worden voor spoedige hulp, want dat de nood reeds groot was'. Ik stelde eveneens een onpartijdig komiteit voor, samengesteld uit de vier partijen: katholiek, liberaal, daensist en socialist.

Zogauw dit geregeld was, haastte ik me weg. De Duitse troepen waren reeds over de grens, en ik wist dat mijn zoon Franz met zijn regiment de eerste slagen had opgevangen. Ik was zinnens geweest me aan te bieden, om hulp en steun te brengen in de veldhospitalen, maar het werd me als 72-jarige man geweigerd. Ik hoorde dan, dat het regiment van Franz uiteengeslagen was en repte me erheen. Te Brussel aangekomen regende het dat het goot, en weldra druipend nat bereikte ik het Luxemburg-station, waar ik de eerste de beste trein naar het Walenland nam. Hoe dichter ik de dorpen bij de grens naderde, waarover ik in de oorlogsberichten had gelezen, hoe meer schildwachten en gendarmen ik ontmoette. In godsnaam dan voortgesukkeld, in alle droefgeestigheid. In de velden stond de oogst juist geschoren. Rond een uur of acht in de avond kreeg ik goede berichten, een bergweg beklimmend naderde ik een inderhaast opgeslagen kamp. Ik viel bijna om van moeite en honger. Toen hoorde ik roepen: 'Vader!' De sergeant gaf me een soldatenbroodje en bij het vuur droogde ik mijn kleren. Het zou de laatste maal zijn geweest dat ik Franz, mijn geliefde zoon, nog had kunnen ontmoeten. Opnieuw raakte hun regiment in een slag verwickeld, en nooit of nooit meer heb ik nog iets over hem vernomen.

Te Aalst teruggekeerd, was onder voorzitterschap van dr. De Naeyer het komiteit reeds tot stand gekomen, en alle vier de partijen maakten er deel van uit. Reeds was een grote voorraad tarwe aangekocht, die men zou doen

malen, zuiver en onvervalst, om er goed en deugdelijk brood mee te bakken. Aan dit komiteit had men als bestuursleden De Neve toegevoegd, voor de daensisten, en Henri Flips, voor de socialisten.

Opmerkenswaardig is het wel, hoe in tijden van nood plots mannen vooraan komen, die als het ware geschapen zijn om aan alle opduikende moeilijkheden het hoofd te bieden. Dr. De Naeyer was zo iemand bij de katholieken, en Henri Flips bij de socialisten. Flips was niet alleen werkzaam in ons komiteit, ook als secretaris der vakbonden stond hij voor een probleem dat zich nooit voordien had voorgedaan. Op 3 augustus werd hij door Petrus Van Schuylenbergh uitgenodigd een vergadering bij te wonen, die de katholieke vakbonden wilden beleggen met de andere vakbonden. En wat Van Schuylenbergh dan voorstelde was, in deze beroerde tijd de steun aan de werklozen te schorsen, daar de vakbonden hieraan moesten te gronde gaan. De man van de liberale vakbonden was het hiermee onmiddellijk akkoord, doch Flips verzette zich tegen het voorstel. Hij liep eerst nog even naar het Stedelijk Werklozenfonds, om te horen wat men daar zinnens was. Hij hoorde er weinig bemoedigends: in deze tijd, waarin alle fabrieken en werkhuizen waren stilgevallen, moest elke inwoner der stad als een werkloze beschouwd worden, en had men besloten dat alle hulpmiddelen rechtstreeks in de schoot van het komiteit zouden terechtkomen, dit om doelmatiger hulp te kunnen bieden.

Hij had daarna nog een vergadering met het bestuur der eigen vakbonden, en daar hoorde hij, dat meer dan de helft der aangesloten leden de bode hadden wandelen gezonden: zij waren niet meer in staat nog verder de wekelijkse bijdrage te betalen. Flips moest de knoop doorhakken: er werd besloten de bodedienst te schorsen, en het in kas zijnde geld uit te betalen tot de laatste cent. Op 8 augustus werd voor de laatste keer de steun uitbetaald. De week eropvolgend kon men de aanschuivende vakbondsliden alleen nog een brood van 'Hand Aan Hand' overreiken. Ook dit werd zo lang mogelijk volgehouden. Alles lag nu totaal lam in de stad, met de uitdeling der hulpmiddelen moest meteen begonnen worden. Deze taak werd officieel opgedragen aan de leraren der middelbare scholen, die

door het voorlopig sluiten der scholen zich met deze karwei konden belasten.

In de plots stilgevallen fabrieken waren heel wat Duitsers als bedrijfsleiders of meester gasten aangesteld geweest. Zij woonden al jaren in de stad, met vrouw en kinderen. Nu was ons land in oorlog met Duitsland en moesten zij weg uit de stad. Maandag 10 augustus, rond zes uur in de avond konden de straten het volk niet slikken: langs de weg van de Grote Markt naar het station kon men op de koppen lopen, want hier moesten de Duitsers langs. Uit het stadhuis zag men een aantal burgerwachten komen, bajonet op geweer, die een 28-tal Duitsers, allen vergezeld van vrouw en kinderen, naar het station hadden op te leiden. Ik moet zeggen, dat de meeste dezer Duitse meester gasten nooit erg geliefd waren geweest. Zij hadden de arbeiders, en vooral de fabrieksmeisjes, steeds met echte Duitse discipline behandeld, en zelfs niet gearzeld ze schoppen en slagen toe te dienen als ze dit nodig vonden. Toch was er niet het minste gejoel of gejuw. Integendeel, in een diepe stilte gingen ze hun weg naar het station. Daar werden ze door spoorwegbedienden geholpen met het overreiken van koffers en de onwillige kinderen. Ook dit alles gebeurde onder indrukwekkende stilte. Toch waren een paar Duitsers mogen blijven, onder andere een Duitse vrouw, die eveneens 'meesteres' was op de fabriek Torley, maar hier getrouwd was geraakt met een Aalstenaar, die zélf als Belgische soldaat onder de wapens was geroepen.

Rond 20 augustus was het komiteit reeds in volle werking, met als voorzitter dr. De Naeyer en als ondervoorzitter brouwer De Blicck. De leden waren, zonder onderscheid van partij, De Windt Albert, Van den Berghe Jaak, Geeroms Leo, Vernaeve Alfons, De Neve Jan en Flips Henri. Als schatbewaarders waren Romain Moyersoën en Gaston Van Trappen aangesteld. Bij beide laatsten mocht geldelijke hulp gebracht, de giften in natura moesten in de magazijnen der firma De Wolf-Cosyns afgeleverd worden. Het uitreiken der levensmiddelen liep heel in het begin op rolletjes, men ontving brood en aardappelen naar de grootte van het gezin, en melk naar het aantal kleine kinderen. In de mate van het mogelijke werd ook nog wat geldelijke steun geschonken, maar hierbij kwam reeds een kink in de

kabel... Deze geldelijke steun zou vooral in de stilliggende fabrieken worden uitgereikt, doch door het plotse ontbreken van nikkelgeld kon nergens meer een briefje van twintig frank gewisseld worden. Het blad *Vooruit*, steeds eerste om de fabrieksdirecteuren een veeg uit de pan te geven, liet nu de Aalstenaars weten: 'Wij smeken de arbeiders zich inschikkelijk te tonen, want dit is een toestand waaraan ook de fabrieksbeheerders niet verhelpen kunnen.'

Maar op maandag 24 augustus brak dan paniek uit. Rond de middag liepen geruchten dat men in de dorpen Liedekerke en Welle Ulanen had gezien... 'Vlucht, vlucht!' Hierop begon het al te lopen wat benen had, moeders haalden hun kind uit de wieg, boeren liepen van hun velden weg, bakkers lieten hun oven staan. De eerste vluchtelingen die te Aalst aankwamen, hadden gewoon álles in plan gelaten en liepen zelfs barrevoets. In de stad grendelde men onmiddellijk de deuren, sloot men de blinden en ging men zich verbergen op zolder of in de kelder. In de volkswijken bleef echter niemand thuis, daar liepen ze met honderden weg, allen de baan op naar Gent.

Men heeft het hun achteraf zeer kwalijk genomen – maar misschien wel ten onrechte, want wat gebeurt niet allemaal bij dergelijke paniek? – maar ook de liberale raadsleden De Blicck en De Windt werden er door aangegrepen en holden weg. Men nam hen dit vooral kwalijk, omdat De Blicck ook nog senator was en De Windt in het 'komiteit voor hulp' zat... Komiteit dat ze hiermee in plan lieten nog vóór er een Duitser was gezien. Maar het was voor hen, die bleven, makkelijk om achteraf de held uit te hangen: De Blicck was vooral door paniek aangegrepen, omdat hij geruchten had opgevangen dat senatoren in de Waalse streken als gijzelaars waren aangehouden, en achteraf ook nog neergeschoten. Toch nam de liberale associatie zo iets niet. Zij kwamen in dringende vergadering bijeen, waar de houding der weglopers ten zeerste werd gelaakt. De Windt echter, die op de vlucht tot bezinning was gekomen, keerde terug en was nog net op tijd om de liberale bijeenkomst bij te wonen. Hij wou er zijn vlucht verrechtvaardigen, maar tevergeefs. En omdat men deze menselijke zwakheid niet aanvaarden kon, nam hij meteen ontslag in de liberale associatie, waarvan hij steeds een der kopstukken was geweest. De associatie

bleef ongenadig: men benoemde onmiddellijk twee andere liberalen in hun plaats.

Maar de Duitse legers rukten steeds verder op, langs de grote weg die van Brussel naar Gent liep. Zij hadden Asse bereikt en kwamen nu op Aalst aan. Op vrijdag 21 augustus waren hun voorposten tot in het naburige dorp Hekelgem doorgedrongen, op maar een paar kilometer van de stad, waar ze de telefoondraden en de tramlijn deden springen. Rond elf uur in de voormiddag bereikte een aantal Huzaren en Ulanen de stad. Om gewelddaden te vermijden ging schepen Romain Moyersoen ze tegemoet, en bracht ze naar het stadhuis toe. Daar ontving burgemeester Gheeraerds ze. Een officier hield een revolver op hem gericht, en eiste het geld der stadskas. Op de binnenkoer van het stadhuis bleef deze officier even de mooie binnengevel aankijken, en daar maakte de burgemeester gebruik van om te zeggen: 'Zou het niet jammer zijn, moest zo'n mooi gebouw door het oorlogsgeweld vernietigd worden?' Maar steeds onder bedreiging van de revolver bezorgde hij dan het liggende geld, een goede 600 frank, waarvoor kwitantie werd getekend. De officier beloofde ook, niemand te zullen hinderen als hun troepen zonder tegenstand de stad konden binnenkomen.

Inderhaast werd daarna de gemeenteraad bijeengeroepen. Moyersoen was zo sterk aangegrepen door de gebeurtenissen, die hijzelf had meegemaakt, dat hij het voorstel deed aan elke stadsingang een man van vertrouwen op te stellen, zodat die dag en nacht het volk dadelijk kon geruststellen en ook de binnenrukkende troepen vergezellen, om alle nutteloos geweld te vermijden. Ook ik was aanwezig, en meende het nodig Moyersoen te danken voor zijn moedig voorbeeld... 'Als de Ulanen binnenvielen, ging hij ze waardig en onverschrokken tegemoet.'

Men juichte Moyersoen toe, maar hij wimpelde dit af en zei: 'Wij mogen de heer burgemeester niet vergeten, die steeds op zijn post was om de stad in rust te houden en van onheilen te vrijwaren.' Ook burgemeester Gheeraerds werd dan toegejuicht.

Daarna ging de gemeenteraadszitting gewoon door. Men had het over de raadsheren De Blicck en De Windt, en er werd opnieuw toegejuicht als de burgemeester hun wegvluchten laakte. 'Raadsheren die op de vlucht gaan, zijn niet waardig deel uit te maken van de raad,' zei hij. En omdat men

onder de toehoorders achteraan de liberale brouwer Van der Schueren opmerkte, stelde hij voor, dat deze de plaats zou innemen van brouwer De Blicck. Van der Schueren aanvaardde dit, voorlopig, en maar voor twee dagen, want dit was iets waarover hij zijn partij moest raadplegen.

Dan kwam nog eens ter sprake dat de broodbedeling niet verliep zoals het hoorde: het ene gezin ontving te veel brood en het ander te weinig. Waarop dr. De Naeyer zei, 'dat in het begin wanorde onvermijdelijk was, en er voor een rechtmatiger verdeling zou gezorgd worden'. Ook kwam de soepuitreiking ter sprake, en hierop zei Flips – die eveneens achteraan tussen het publiek zat – 'dat men voor de soepbedeling kon beschikken over de grote koperen ketels, die men voor de algemene werkstaking had aangekocht... We zullen die niet meer nodig hebben, want na de oorlog mag het werkende volk niet meer miskend worden in zijn rechten.'

Het waren de laatste dagen van augustus. Door de wisselende krijgskansen, onder andere de uitval der Belgische troepen vanuit Antwerpen, waren de Duitse legers er nog niet in geslaagd de stad te bezetten. De Ulanen en Huzaren waren slechts voorposten geweest, die men had weten terug te dringen. Nu werden voortdurend patrouillegevechten geleverd, buiten en zelfs binnen de stad. Van mijn zoon Franz hoorde ik nog steeds niets, en het maakte me zo bezorgd dat ik weer achter hem op zoek ging. Het werd een tevergeefse tocht naar alle steden en dorpen, waarvan ik hoorde dat het regiment van Franz er langs was getrokken. Niemand kon mij over hem iets mededelen. Ontmoedigd keerde ik terug naar Aalst en hoorde er, dat opnieuw Duitsers de stad waren binnengekomen. Het waren eerst een twintigtal wielrenners geweest, die in de late avond een bliksemanval op het station hadden uitgevoerd. Daar hadden ze de telegraaflijnen doorgesneden en waren ze er ook met de stationskas van doorgegaan. Zij werden dan in de prille ochtend gevolgd door een duizendtal Duitse soldaten, die de stad kwamen bezetten. Op dinsdagochtend moesten ze echter terugtrekken. Slechts vier Duitsers bleven achter, die zich in een herberg op de Houtmarkt aan het bedrinken waren. Daar kregen ze ruzie met de bewoners van de Houtmarkt, losten gewerschoten in de bomen en als ook nog Belgische soldaten kwamen opdagen verdwenen ze in het

kreupelhout van de Osbroeck. Daar hielden ze zich een paar dagen schuil, tot een groep van zesduizend Duitsers de stad binnenmarcheerde. Zij werden ingekwartierd in fabrieken, scholen of leegstaande huizen. Daar ook mijn dochter Maria gevlucht was, getrouwd met Delaforterie, stond hun huis in de Molenstraat leeg en werd ook dit door Duitse soldaten betrokken. Ze waren dronken, er ontstond brand en ze lieten het brandende huis aan zijn lot over... Het was het huis waar priester Daens zijn laatste levensuren had doorgebracht en alle belangrijke papieren van en over hem werden bewaard. Het ging allemaal in de vlammen op, ook de documenten die voor het nageslacht van belang konden geweest zijn.

De laatste dagen van september moesten de Duitsers echter nogmaals de stad ontruimen. Belgische soldaten keerden terug en lieten de ijzeren brug over de Dender stukspringen. De voedselvoorraden waren nu ver opgebruikt. De socialistische bakkerij was verplicht elke dag met kar en paard naar Gent te rijden, om nog wat meel te kunnen halen. Ook de bladen *Vooruit* werden dan meegebracht.

Op zondag 27 september bestond gevaar, dat de wijkende Duitsers de stad zouden bombarderen. Het gemeentebestuur liet de binnenstad ontruimen, en een uur later vielen de eerste bommen. Twee kwamen op de Sintmaartenskerk terecht, terwijl de zondagochtendmis nog aan gang was. Er vielen bommen in de Brusselse straat, op het Begijnhof, in de Pontstraat en op de Van Wambekekaai. Hier werd het lokaal der socialisten getroffen: een bom sloeg de kruidenierswinkel aan diggelen en bracht er voor duizenden franken schade aan winkelwaren toe, een tweede bom sloeg een groot gat in de gevel der gelagzaal en alle huizen ernaast werden zwaar beschadigd. Nichols, die de verwoesting van nabij had meegemaakt, net het ogenblik dat men naar Gent bloem en bladen wou halen, kwam een paar uur later op de redactie van *Vooruit* aan, snikkend als een kind. Hij kon alleen nog zeggen: 't Is erg, 't is erg!

In deze zondagvoormiddag, terwijl de bommen vielen, begon dan de tweede panische vlucht, waardoor rond 2 uur in de zondagnoen de stad verlaten lag. In deze doodse stilte drongen de Duitsers opnieuw op. Zij vielen dit keer de stad aan langs de Driesleutelstraat, om de brug aan de Zwarte Hoek te kunnen veroveren. Aan de overkant van de Dender stonden

de fabrieken, en van daaruit vuurden de Belgische soldaten voortdurend op hen. De Duitsers haalden dan overal in de Driesleutelstraat de mensen uit hun huizen – de meesten zaten in de kelders verscholen – en na de ganse straat in brand te hebben gestoken dreven ze de bewoners voor zich uit, naar de brug toe. Hierdoor vielen dan een aantal vrouwen en kinderen onder de kogels, terwijl de Duitsers de brug konden veroveren. Ondertussen viel nog een laatste bom, nu op het stedelijk hospitaal. Het lag er reeds vol met gekwetsten, en deze moesten dan in aller ijl nog naar Wetteren vervoerd, op de weg naar Gent.

Nog in dezelfde zondagavond waren reeds politiemannen de doden aan het begraven. Zij braken hiervoor gewoon het trottoir op, op de plaats waar men ze aantrof. Ook de Duitsers waren ondertussen hun doden aan het begraven in de omliggende tuinen.

Op 13 oktober was dan eindelijk ook Gent in handen der Duitsers gevallen. Het blad *Vooruit* verscheen nog tot 15 oktober, maar moest dan voor een veertiental dagen stoppen. Op vrijdag 6 november keerden de meeste vluchtelingen naar Aalst terug, behalve zij dan, die nog naar Engeland hadden kunnen oversteken. De lijken, die men voorlopig in de straten zelf had begraven, werden een na een weer bovengehaald en naar de stedelijke begraafplaats overgebracht. De levensmiddelen werden schaars, het waren dagen waarin niet eens meer brood kon worden uitgereikt. Ook brandstof voor de komende wintermaanden was niet voorhanden. En net op dat meest kritieke ogenblik waren alle vluchtelingen, waarvan de meesten have en goed waren kwijtgeraakt, berooid, hongerig en totaal uitgeput, terug in de stad.

De bakkerij 'Hand Aan Hand' was de laatste die nog meel bezat, door hun vorige tochten naar Gent. Men besloot er zonder winst brood te bakken voor de stad, zolang de voorraad strekte. Zij konden helaas niet meer dan 8000 broden per dag bakken, en daarmee moest een stad van 35.000 inwoners gevoed. Dagen en dagen gingen soms voorbij, waarin velen geen stuk brood meer konden bemachtigen om de hongerige maag te vullen. Men heeft het de vrouwen uit de volksbuurten verweten, dat zij zich aan de Duitse bezetters gaven, maar in hongertijd doet men veel, voor wat soep en een brood.

Maar het waren dan de garenfabrieken, die de ergste nood begonnen te lenigen. Opnieuw deelde de fabriek FFR elke dag soep uit, en alle gewezen arbeiders konden er een 'lening' aangaan: zij ontvingen van 3 tot 6 frank per week, die men dan later eens, na de oorlog, met kleine bedragen van hun loon zou afhouden. Men dacht er ook aan, bij de soep eveneens wat brood uit te reiken, en als het mogelijk was, ook wat zeep. De dekenfabriek De Naeyer beproefde het zelfs opnieuw in werking te treden. Een vijfhonderdtal arbeiders werden uitgenodigd zich in de maandagochtend naar het werk te begeven... Doch nauwelijks waren ze er aangekomen, of er brak brand uit. Het grootste gedeelte der fabriek ging die dag in de vlammen op. Het viel dr. De Naeyer allesbehalve mee: te Dendermonde en te Grembergen waren de fabrieken, waarvan hij een der voornaamste aandeelhouders was, totaal verwoest door de oorlog. En nu gebeurde hetzelfde met zijn beide fabrieken in Aalst: deze in de Pontstraat was tot puin gebombardeerd, en deze aan de Dender ging in een enkele dag in de vlammen op.

Iedereen onder ons deed ondertussen wat hij kon. Bakte 'Hand Aan Hand' brood zonder winst – maar de voorraden waren nu ver opgebruikt – ik liet in ons lokaal een 'volkslagerij' oprichten, waar we soepvlees verkochten zonder het minste beetje winst. Soepvlees, zeg ik, want het vleesnat, de 'bouillon', lieten we gratis naar het Stedelijk Hospitaal brengen.

Hadden in de eerste paniek, een paar maanden voordien, raadsheren De Blicck en De Windt het hoofd verloren en op de vlucht gegaan, met het bombardement der stad bleken anderen aan diezelfde panische angst te hebben toegegeven. Burgemeester Gheeraerds, die het heenlopen van De Blicck en De Windt nog zo fel had gelaakt, was er nu eveneens vandoor gegaan, en samen met hem ook Romain Moyersoën, die zich anders bij de komst der Ulanen zo moedig had gedragen. Toch moet ook tot hun verontschuldiging gezegd, dat de Duitsers in heel wat steden terreur hadden uitgeoefend en burgemeesters en eerste schepenen hadden gefusilleerd.

Na het bombardement en het overschrijden der brug aan de Zwarte Hoek drongen de Duitsers de stad binnen, en de eerste de beste burger die zij in de binnenstad aantroffen werd tot voorlopige 'oorlogsburgemeester'

aangesteld. Niemand weet nog de naam van deze onthutste man, maar ik geloof dat het een zekere Davin was. Hij kreeg als opdracht de Duitse bezetter zo vlug mogelijk te verwittigen, als hij een lid van de gemeenteraad mocht ontmoeten. Davin toog op zoek en vond een lid van het voedingskomiteit, Jaak Van den Berghe, die hij naar de Duitsers toezond. Van den Berghe werd dan officieel 'oorlogsburgemeester' benoemd, met opdracht nog dezelfde dag de gemeenteraad bijeen te roepen. We kwamen dan samen, maar zonder burgemeester Gheeraerds of zijn drie schepenen. Ook de stadssecretaris was afwezig. Deze laatste was afkomstig van Moorsel en bleek ginder bij familie ondergedoken. Op ons herhaald aandringen verscheen hij dan, maar wou hij onmiddellijk nadruk erop leggen 'dat al onze beslissingen ongeldig waren, gezien burgemeester en schepencollege ontbrak'. Bekeken vanuit vaderlandslievend standpunt zal hij wel gelijk gehad hebben, niet te willen medewerken met de Duitse bezetter. Maar ja, iemand moest toch ervoor zorgen dat de bevolking niet van de honger omkwam...

Met dienstdoende burgemeester Van den Berghe aan het hoofd, benoemden we als dienstdoende schepenen dr. Isidoor Bauwens en baron Louis de Bethune. Ook onder de voornaamste katholieken en liberalen werden plaatsvervangers gezocht, en meteen werden de namen der afwezigen gelezen: burgemeester Gheeraerds, schepen De Hert, schepen De Wolf, schepen Moyersoën, en raadsheren De Naeyer, Bosteels, Eeman en Van Gijseghem, katholieken, en De Blicck en De Windt, liberalen.

Van den Berghe deelde dan mee, dat het ambt van burgemeester hem was opgedrongen door de Duitse bezetter, en hij hieraan gehoorzaamde om de stad en de bevolking verdere onheilen te besparen, dat hij echter een eenvoudig man was en misschien niet in staat dergelijk ambt naar behoren te vervullen, maar dat hij rekende op onze hulp en steun. Woorden waarvoor we hem toejuichten. Hij gaf dan daarna het woord aan baron de Bethune, die zich reeds naar Gent had begeven, zei hij, waar een Nationaal Voedingskomiteit was opgericht, bijzonderlijk voor de steden die het meest geleden hadden... 'Men heeft me te Gent gevraagd de stad Aalst te willen vertegenwoordigen, samen met Alfred Nichels, in wiens gezelschap ik dan gisteren opnieuw naar Gent ging, en waar we hoopvol nieuws hoorden:

vanuit Amerika zal hulp verstrekt worden en een “Amerikaans Komiteit” opgericht, dat allerlei levensmiddelen aan onze bevolking zal uitreiken.’

Van mijn kant drong ik erop aan, dan onmiddellijk weer met soep- en broodbedeling te beginnen, maar erover te waken dat alles eerlijk en rechtvaardig verdeeld werd, volgens de behoeften der gezinnen, want dat bij vroegere bedelingen allerlei onregelmatigheden waren gebeurd, met doel het teveel aan woekerprijzen te verkopen.

Baron Louis de Bethune, nu schepen benoemd, pakte met een voorstel uit, dat velen onder zijn vrienden en partijgenoten hem later zouden kwalijk nemen: het rijke volk, dat gevlucht was, een taxe te doen betalen per dag afwezigheid, en dit geld ter beschikking te stellen van het voedingskomiteit. Ik begreep het wel van zijn kant: deze rijke families hadden steeds een Woeste verkozen boven een de Bethune, en nu moest men ze maar eens laten voelen dat de familie de Bethune op haar post was gebleven, terwijl zij allen er vandoor waren gegaan. Om de waarheid te zeggen, ik voelde plots eerbied voor deze man, die mijn ergste tegenstrever was geweest, nadat zijn broer mijn ergste vijand was geweest. En meteen voelde ik me ook een beetje trots, want een mens krijgt in zijn leven de vrienden die hij verdient, en ook de vijanden die hij verdient.

Het was december geworden, en nergens was nog brandstof in voorraad. Met ganse benden zwermde men de Osbroeck in, om bomen neer te hakken, deze ter plaatse te klieven en op handkarretjes naar huis te vervoeren. Baron de Bethune zou dan de trein nemen naar Bergen, om er met tussenkomst van de Duitsers een trein kolen te kopen.

En hoe meestal alles verkeerd uitdraait in deze wereld: juist deze aankoop van kolen was er oorzaak van, dat onenigheid ontstond tussen het gemeentebestuur en het komiteit. Het was de bedoeling van het komiteit deze kolen zélf te verkopen, zonder ook maar het minste beetje winst, rechtstreeks aan de verbruikers. Burgemeester Van den Berghe integendeel was van oordeel, dat men de gevestigde kolenhandelaars niet over het hoofd mocht zien: men moest hén de kolen laten verdelen. Als dit laatste dan ook gebeurde, was men meteen aan het woekeren: de kolen, die moesten

verkocht worden aan 2 frank de zak van 50 kilo, werden verkocht aan 2,10 frank... in zakken die soms nog geen 43 kilo wogen.

Het komiteit nam hierop ontslag. In een paar uren tijd was hierdoor een zo prachtig initiatief totaal vernietigd. Het had nog tragischer gevolgen... Daar het komiteit ontbonden was, kon ook geen aanvang worden genomen met de stedelijke soepbedeling, die men van plan was. Het werd hierdoor een der ongelukkigste winters die men in het stadje ooit had doorgebracht. In de volksbuurten had men ook maar niets van de aangekochte kolen gezien, brood was er niet, de beloofde soep werd niet uitgedeeld... en bedelen mocht men niet.

Rond 10 december waren er samenscholingen op de Grote Markt. Het waren meestal huisvrouwen, die zich rond een zwarte vlag hadden geschaard en opstandige taal schreeuwden. Zij werden echter door Duitse soldaten teruggedreven.

In de gemeenteraadszitting van deze maand december stelde ik dan voor, het bedelen maar terug toe te laten... 'Moesten wij thuis kleine kinderen hebben die schreeuwen van de honger, we zouden óók razend worden.'

Het ligt niet in mijn bedoeling, ook nog deze ganse oorlog en zijn nasleep van kommer en ellende te schetsen. Ten andere, al wat over deze begindagen van de oorlog door mij werd genoteerd, hield verband met vooral de sociale toestand en het erop reageren der politieke partijen. Nog even moet ik echter zeggen, dat het komiteit dan maar weer opnieuw werd ingericht, nadat men het bedelen had toegestaan en dit geen oplossing kon brengen. Aan het hoofd van het komiteit kwamen echter andere mensen. De socialisten Alfred Nichels en Felix Podevijn trokken zich terug en stelden in hun plaats Domien Bocqué en Henri Flips aan. Ook de andere partijen deden insgelijks. In januari 1915 was het nieuwe komiteit al in volle werking. Dagelijks werd opnieuw brood bezorgd, om de andere dag soep, en eenmaal in de week aardappelen. Voor de kinderen zou ook melk bezorgd worden.

Stilaan keerden ook al de vroegere raadsheren terug, waaronder Moyersoën, Eeman en De Windt. En met de steun van het Amerikaans

Komiteit, dat kleren, dekens, vet en reuzel aanbracht, spartelde men de oorlog door.

Nawoord

Ondanks zijn zin voor humor en zijn steeds blijvende liefde voor de kleine man, is het leven van Pieter Daens niet over rozen gegaan. Ook zijn laatste levensjaren, tijdens de oorlog 14-18, waren allesbehalve benijdenswaardig. Iedere week moest hij naar Gent, om de drukproeven van zijn blad *De Werkman* aan de Duitse censuur voor te leggen. Iets wat ook gebeurde met het socialistische blad *Vooruit*. Vaak ging hij te voet van Melle naar Oordegem, een lange verre weg voor een man van nu bij de 75 jaar. In Oordegem haalde hij de tram, of miste hij die ook eens. Soms hield dan een rijtuig stil en liet men de doodvermoeide grijsaard instappen. Soms was het ook de wagen van *Vooruit*, waarmee men de socialistische bladen naar Aalst bracht. In een der nummers van *Vooruit* heeft men dit feit zelfs aangehaald.

Over zijn laatste levensjaren vertelt men, dat hij graag in de straten der stad rondslenterde en de kinderen dan aan zijn jas trokken: 'Meneer Donsj, hebt ge ons geen boekje?' Dan zei hij: 'Kom rond de middag bij mij thuis, iedereen zal een boekje krijgen.' Het nieuws liep onder de straatbengels rond en op het middaguur werd Chipka door hen bestormd. Zij ontvingen dan allerlei samengeplakte knipsels, die hij tot boekjes had ingebonden, in ogenblikken waarin het lezen of schrijven hem niet meer ging. Zijn liefde voor het kaartspel was overgegaan op het bakspel, dat erin bestaat vanop afstand dikke koperen stuivers in het netgepast gaatje van een houten bak te gooien of 'schieten'.

Veel dacht hij aan zijn zoon Franz, van wie men nooit meer wat vernomen had. In september 1915 sprong een adertje in zijn hersenen. Hij ging nog zijn wekelijkse tocht naar Gent en bezocht daar een dokter. Deze riep uit: 'Ge moet onmiddellijk naar huis, en in bed!' Tien dagen later liep hij weeral op straat. Zijn eerste stappen waren naar het park in de Osbroeck, dat men nu in deze oorlogsjaren was beginnen aanleggen, dit om de werklozen arbeid te verschaffen en te verhinderen dat zij voor werken in Duitsland zouden opgeëist worden.

Maar was hij dan bijna 75 jaar, zijn mond houden kon hij nog steeds niet. Er was geen suiker voor de bevolking, maar zekere dag werden zakken van het Amerikaans Komiteit aan de deur van een katholiek lid van dit komiteit afgeladen. Een der zakken scheurde open en over de straatstenen vloeiende een stroom van suiker. In zijn *Werkman* noemde hij dit heerschap vanaf die dag 'de Suikeren Stoep'. En iets later zou hij ook nog schrijven: 'Aalst is een wonderstad met een sprookjesoven: men steekt er grijs komiteitsmeel in, en voor sommige rijkemensen komt er wit kramiekbread uit.'

Terwijl het artikel over die wonderoven in zijn blad *De Werkman* verscheen, werd in verscheidene andere bladen meegedeeld 'dat Pieter Daens overleden was'. Hierdoor zou hij dan, haast vanuit zijn graf nog, het onrecht zijn blijven bevechten... en werden zijn haast profetische woorden bewaarheid: 'Ik zal tegen mijn doodskist tikken, als het mij niet aanstaat.' Het was echter een vergissing, en hierdoor kon hij dan lezen wat algemeen over hem werd gedacht. *La Libre Belgique* schreef: 'Hij is heengegaan na veel geleden te hebben, geheel ten onder gebracht, en toch bezielde met een vurige liefde voor de onterfden.' Het blad der antisocialisten *Het Volk* nam dit over, en voegde eraan toe: 'In de Brusselse bladen lezen wij lange artikels, waarin de weldaden, werken en betrachtingen worden verheerlijkt van de man, met wiens afsterven de christen volkspartij om zo te zeggen verdwijnt.'

Pieter nam dit alles over in zijn eigen blad, alsof hij zélf betwijfelde nog te leven, nu het in alle bladen had gestaan. Hij bracht het gewoon onder titel 'Pieter Daens overleden'. Maar wie hem dan in de stad ontmoette en verbaasd de vraag stelde: 'Zijt ge dan niet dood?' antwoordde hij: 'Voor zover ik weet, niet.'

Maar wie wél in 1916 stierf was zijn vroegere grote vijand, bisschop Stillemans, de man door wiens medeplichtigheid de christen volkspartij haar grote vlucht en uitbreiding niet had kunnen nemen. Ook dit deelde Pieter mede, kalm, op rustige toon, en met zelfs iets van mededogen. In dezelfde dagen stierf echter ook nog de socialist van het eerste uur, André Van der Meersch, met wie Pieter jarenlang in het Onpartijdig Komiteit had gezeteld. Het bericht van dit overlijden kwam zo kort en bondig mogelijk in

Vooruit, tussen het oorlogsnieuws in, en de talloze berichten over honger en tekort, voedingskomiteiten, woeker en Duitse vorderingen...

‘Aalst: dood van gezel Van der Meersch. De partij komt getroffen te worden door het afsterven van onze verkoper van *Vooruit*, die deze taak vervulde vanaf 1884, toen het geen aangenaam postje was. Gestorven dinsdag 17 juli is hij burgerlijk begraven onder een grote toeloop van volk. Een schrijver of redenaar was hij niet, maar wel een onvermoeibare werker. Al wat in Aalst aan socialistische instellingen bestaat, mag voor een groot deel zijn werk genoemd.’

Haast heel alleen bleef Pieter Daens nog over, van al dezen die mét hem, naast hem of tegen hem, de sociale strijd der negentiende eeuw hadden ontketend. Tegen het nieuws van zijn dood verzette hij zich niet, maar wel tegen de woorden ‘dat met zijn afsterven de christen volkspartij verdween’. Toch was het waarheid. De jongere daensisten, die weinig of niets met de sociale strijd te maken hadden, en zich in hoofdzaak om de ‘Vlaamse strijd’ bekommerden, liepen haast allen naar het activisme over: een samenwerken met de Duitse bezetter, om langs hem om hun Vlaamse rechten te kunnen bekomen. Ook zijn schoonzoon Van den Bruele werd activist, en meteen ook de eeuwig onrustige Plancquaert.

Pieter Daens verschilde hierover van mening met hen, en bleef de beginselen der oude ‘daenspartij’ trouw. Van den Bruele, die bij hem toen inwoonde en zijn bladen verzorgde, verliet hem zelfs. Ook Plancquaert brak alle betrekkingen met hem af. Dat zij in feite geen daensisten meer konden genoemd, maar steeds verder naar een Vlaams-nationalistische partij aan het evolueren waren, werd ook nog door de socialisten opgemerkt. In het dagblad *Vooruit* liet men opmerken, ‘dat het blad *De Werkman* de spreekbuis en de persoonlijke eigendom van Pieter Daens was, en niet van de “Vlaamse Christen Volkspartij”.’ Met nieuwjaar 1918 maakte Pieter zijn huisgenoten opmerkzaam over een zweertje, dat op zijn rug stond. Als men de dokter erbij haalde, stelde deze vast dat het een zevenoog was, en bemerkte hij het begin van een tweede zevenoog op de linkerkant van de rug. Zij moesten verzorgd worden met tang en schaar, en het werd haast elke dag opnieuw een zeer pijnlijke operatie. Pieter dacht dat dit alles weer beteren zou, met de komende lente en de eerste verse groenten uit de tuin. Hij stond erop, dat

men in de dagen van maart de tuin zou bewerken, spitten en zaaien, om zo vlug mogelijk radijsjes en sla te hebben van eigen gewin.

Hij schreef nog het hele nummer vol van *De Werkman* 29 maart 1918, waarin hij het onder andere over de aanleg van het stadspark had, 'hoe mooi het zou zijn als alles afgewerkt was, maar hoe onze mensen er nu moeten beulen om de vijvers te graven, in de modder moeten staan, aarde vervoeren met kruiwagens, en dit alles slecht gevoed en haast zonder loon...' Hij keek de drukproeven na en verbeterde ze. In de namiddag kloeg hij over pijn in de zijde, kreeg hij het koud en beefde hij over het hele lichaam. Zijn dochter Augusta zag hem uit de zetel vallen, en sprong toe... Pieter Daens was overleden.

Uit het klaarliggende nummer van *De Werkman* moest wat zetsel weggenomen, om tussen rouwband te zetten: 'Pieter Daens overleden'. Het was dit keer geen grapje... 'De *Werkman* is in rouw. Dit nummer werd nog helemaal door hem geschreven en verschijnt als zodanig. Toekomstige week verschijnt *De Werkman* in grote rouw. De begrafenis heeft plaats zaterdag 30 maart, om 2 uur in de namiddag (torenklok)...' Het was een dag met regenvlagen, waarin af en toe het zo door hem verwachte lentesonnetje doorbrak. In de straten stond de menigte dicht op elkaar gepakt. Onder de vele toespraken op de begraafplaats ontroerde vooral deze van Plancquaert, die zijn onenigheid met Pieter Daens op deze dag vergat: hij huilde als een kind en sprak de meest bewogen redevoering van zijn leven uit.

Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog wijzigde zich het aanschijn van het stadje totaal. In 1919 werd het zuiver algemeen stemrecht toegekend, en voor de democratische partijen betekende dit dan de doorbraak en de verwezenlijking van hun dromen. Ook de christen volkspartij had hieraan deel kunnen hebben. Albert Van den Bruele en Hector Plancquaert waren echter, als activisten, de aftrekkende Duitsers gevolgd. Dit activisme had de grote kans in Plancquaerts leven vernietigd... Alles waarnaar hij zijn hele leven verbeten betracht had, en waarvoor hij ook zijn hele leven gevochten had, zou hem nu in de schoot zijn gevallen. In de Kamers werd zijn naam geroepen, om als opvolger van Pieter Daens te zetelen, maar omdat hij met de Duitse bezetter had meegewerkt en nu ook naar Duitsland was gevlucht,

werd die naam meteen weer geschrapt. Ook Van den Bruele kon het niet worden. Men benoemde dan Van Opdenbosch, een gewezen dorpsonderwijzer, die in de daensistische kranten steeds geschreven had onder pseudoniem Stijn Storms. Hij was een goedaardig man, niet berekend op een taak in het parlement en aan het hoofd ener partij. Hij kon het niet verhinderen, dat het grootste gedeelte der Aalsterse daensistische arbeiders wegebde, omdat zij niets meer terugvonden in deze partij, waarvoor priester Adolf Daens en zijn broer Pieter Daens hadden geleden en gestreden.

Van Opdenbosch kon ook niet verhinderen, dat de meeste activisten in de partij zich aansloten bij het 'Vlaamse Front', dat uiteindelijk de benaming van 'Vlaams Nationaal Verbond' zou krijgen en een nazi-instrument worden. De laatste democraten verdwenen toen, ook Van Opdenbosch gaf ontslag. Hij werd hierin gesteund door... Hector Plancquaert, die van het activisme zijn bekomste had en een democraat wou blijven. Plancquaert overleefde zelfs op zeer hoge ouderdom de Tweede Wereldoorlog, en weigerde ditmaal ook maar iets met de Duitsers te maken te hebben.

Het zuiver algemeen stemrecht gaf ook een kans aan de christen democraten van Petrus Van Schuylenbergh. Als kopstuk hunner vakbonden kwam hij op de lijst der katholieken en werd in het jaar 1919 verkozen voor het parlement.

Maar de grote overwinnaar werd de socialistische partij. Ook Alfred Nichels werd verkozen als volksvertegenwoordiger in datzelfde jaar 1919. Hij werd ook nog ondervoorzitter der werkbeurs in 1920, lid van het komiteit voor Goedkope Arbeiderswoningen, eveneens in 1920, en gemeenteraadslid in 1921. Tenslotte zou hij de eerste socialistische burgemeester der stad worden.

Geraadpleegde boeken, archieven en bladen

Boeken en tijdschriften

Avanti, *Een Terugblik*

Dr. Is. Bauwens, *Verslagen van het Davids Genootschap en Het Vlaamsche Taalgilde*

Louis Bertrand, *Histoire de la Cooperation en Belgique*

Baziel Boel, *Een konflikt tussen de kommandant van de Aalsterse Garde Civiek en enkele karnavalvierders*

P.F. Broeckaert, *Predikatie en Arbeidersproblemen*

Courteaux en Van Lul, *Aalst, een eeuw evolutie*

J. de Brouwer, *Bijdrage tot de geschiedenis van Denderleeuw*

Pieter Daens, *Priester Daens*

De Geest, *Fonske Van de Maele, de werkmán-dichter*

Paul De Keyser, *Een voorloper van het socialisme in Vlaanderen*

Luc Delaforterie, *Priester Daens*

–, *Pieter Daens*

L. De Ryck, *Korte biografie van Louis de Sadeleer*

–, *Korte biografie van priester Daens*

H. J. Elias, *Priester Daens en de christene volkspartij 1893-1907*

H. Liebaert, *Repertorium van de pers in het arrondissement Aalst, 1840-1914*

Corn. Mertens, *Beknopte geschiedenis van de Belgische boekbindersorganisaties*

Lud. Moyersoén, *Prosper Poullé en de politiek van zijn tijd*

Alfred Nichels, *Een bladzijde geschiedenis van het socialisme in de provincie Oostvlaanderen*

Hector Plancquaert, *Jan Vleminx, een verhaal over de opkomst der christene democratie in Vlaanderen*

L. Roelandt, *Jan Byl en de eerste socialisten te Aalst*

Victor Serwy, *La Cooperation en Belgique*

Henry Soumagne, *Chiennes d'Enfer* (proces Van der Smissen)

A. Van der Heyden, *Handel en nijverheid te Aalst sedert 1800*
Em. Vandervelde, *De laatste tien regeringsjaren van Leopold II*
A. Van Heuverswyn, *De Reuzenstrijd herdacht*
A. Van Lul, *De eerste spoorweg in het Land van Aalst*
K. Van Isacker S.J., *Het Daensisme*
Petrus Van Nuffel, *Oude Straatnamen*
–, *Aalsters Jaarboekje*
–, *Voor stille uren*
–, *Zestien stadsgenoten*
–, *Aalsterse typen*
A. Vertongen, *L'Exploitation du Travail dans les Couvents*

Andere documenten

‘Aanklacht aan het parket: Hand Aan Hand tegen De Welkom’
‘Anseele’s redevoeringen in de Kamer’
Archieven Filature du Canal
Archieven Hand Aan Hand
Archieven Vooruit
‘Une Ancienne Demeure Alostoise et son Histoire’
Memoires Henri Flips
‘Handel en Nijverheidsboek van Aalst’
‘Het oude Socialistische Lied’
Jaargangen ‘Land Van Aalst’
Kadastrale legger der jaren 1880
‘Kongres der katholieke en maatschappelijke werken van het arrondissement
Aalst’
‘Orgaan van de Belgische Vakvereniging’
‘Verslagen over Bestuur en Stadszaken’
Verspreide manifesten
‘Uiteenzetting van het Stadswerklozenfonds’
‘Werkrechtersraad van Aalst’